

iktisat

dergisi

AYLIK DERGI

Nihat FALAY

Yerel Yönetimlerin Mali-Ekonomik Sorunları

Nur SERTER

Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunları

Tolga YARMAN

Sovyetler Birliği'nde Neler Oluyor?

Recep KOÇ

Hülya KIRMANOĞLU

Fransa'da Sosyalist Parti

Hükümetlerinin Bütçe Tercihleri ve 1992 Bütçesi

Ferda ERDEM

Beşeri Kaynakların Stratejik Yönetimi

Binnaz GÖKÇEK

Başlıca Ekonomik Göstergeler

Pat DEVINE

Solun Piyasa Saplantısı Üzerine

Emin GÜRSES

Realizm ve Uluslararası İlişkiler

Abdurrahman DİLİPAK

Erdoğan TAŞKIN

Verimliliği Arttırmak İçin Satış Eğitimi

İFMC

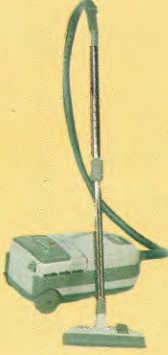
**Ü İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI
CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR**

MART

1992

8.000,- TL

324

**İLERİ TEKNOLOJİ,
ÜSTÜN KALİTE,
MÜKEMMEL DİZAYN,
YÜKSEK PERFORMANS.**

"Yaşama Zaman Ayırmak İçin..."

Büyük bir bankanın olanaklarıyla henüz tanışmayanlar

BU BİLANÇO İLE ÇALISIN

1991, dünyada ve Türkiye'de ekonominin geneli ve finans sektörü açısından çeşitli olumsuzluklar içeren bir yıl oldu.

Garanti Bankası'nın bu koşullarda gösterdiği sağlıklı büyüme, özellikle önem kazanıyor.

Garanti 1991 Bilançosu'nun ana kalemlerini birlikte inceleyelim.

- Aktif toplamı: 11 trilyon 670 milyar. % 83 artış.
- Özkaynaklar: % 90 artışla 917 milyar.
- Mevduat: Artış oranı % 73, toplam 7 trilyon 269 milyar.
- Krediler: Yine % 73 artışla 4 trilyon 857 milyara ulaşıyor.
- Dövizli işlemler: Bu alanda ulaşılan büyüklük tam 5,5 milyar dolar.

1991 yılı sonunda 452 milyar kâr eden Garanti, bu kârı yatırıma dönüştürmeyi seçti: 600 milyarlık sermayesini, 1 trilyon 100 milyara çıkarma kararı aldı. Büyük bir bankanın size sunacağı büyük olanaklarla henüz tanışmadıysanız, siz de Garanti'ye gelin. "Yıldız" olmanın avantajlarından yararlanın.

1991 YILI GARANTİ BANKASI ÖZET BİLANÇOSU					
Bilanço Ana Kalemleri (Karşılaştırmalı)			Özet Kâr-Zarar (Karşılaştırmalı)		
31.12.1991 - 31.12.1990 (Milyar TL)			31.12.1991 - 31.12.1990 (Milyar TL)		
AKTİF	1991	1990	FAİZ GELİRLERİ	1991	1990
KASA VE BANKALAR	3.027,4	1.392,9	FAİZ GİDERLERİ	2.531,3	1.229,7
MENKUL DEĞERLER	1.139,2	662,4	NET FAİZ GELİRİ	(1.325,7)	(729,1)
MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI	796,3	524,8	FAİZ DIŞI GELİRLER	1.205,6	500,6
KREDİLER	4.857,5	2.815,4	FAİZ DIŞI GİDERLER	734,0	325,2
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (NET)	—	—	KARŞILIKLAR	(1.381,1)	(571,2)
İŞTİRAKLER VE KURULUŞLAR (NET)	333,8	228,1	VERGİ ÖNCESİ KÂR	(68,3)	(26,9)
SABİT KIYMETLER (NET)	576,9	318,7	VERGİ KARŞILIĞI	490,2	227,7
PASİF			NET DÖNEM KÂRI	(38,1)	(25,5)
MEVDUAT	7.269,9	4.209,9		452,1	202,2
KULLANILAN KREDİLER	1.418,0	821,8			
ÖZKAYNAKLAR	916,9	482,3			
MENKUL KIYMET İŞLEM HACMİ (Trilyon TL)	33,2	18,2			

An experienced supplier of the Turkish and World Automotive Industries: **Döktaş**

Döktaş, with its advanced technologies, is a milestone in the production of castings for the automotive industry. The foundry meets the needs of the automotive, agricultural tractor and other industries in the highest international standards.

Product Range Cylinder blocks for diesel and gasoline engines, cylinder heads for diesel and gasoline engines, transmission cases and gear boxes, axle housings, front axle supports, miscellaneous grey and spheroidal cast iron parts.

 Koç ■ **Döktaş Dökümcülük Ticaret ve Sanayi A.Ş.**

■ **Head Office:** Barbaros Bulvarı Mürbasan Sok. Koza İş Merkezi C Blok Kat: 8
80700 Beşiktaş-İstanbul/TURKEY

Phone: (90-1) 175 34 62-63 **Telex:** 26364 dojs tr **Telefax:** (90-1) 173 33 38

■ **Foundry:** P.O. Box 18, Orhangazi 16801 Bursa/TURKEY

Phone: (90-256) 142 63 **Telex:** 32483 blok tr **Telefax:** (90-256) 142 73

N O S T A L J İ

EB-2807 NOSTALJİ (15 x 20 cm.)
Zemin Fayansı: SUR-2721 Elif Beyaz

Galerilerimizi mutlaka geziniz

İstanbul - Levent (179 29 60)
İstanbul - Mecidiyeköy (166 03 90)
İstanbul - Suadiye (358 86 39)
Ankara - Kavaklıdere (118 75 95)
Ankara - Balgat (286 51 96)
İzmir (21 55 78) Adana (14 01 44)
Samsun (14 08 61) Antalya (11 75 45)
Çanakkale (15 871) Balıkesir (11 629)
Trabzon (38 094) Bursa (20 63 07)

Canakkale Seramik

Çok Özel....

... İstanbul Menkul Kıymetler Borsası aracı üyeleri ve üyeler adına hareket eden İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), İMKB'de işlem gören menkul kıymet sahipleri, aracı üyelerin ortağı/işvereni, değerli belgeler ile ciro edilebilir nitelikteki diğer dokümanlar (MENKUL KIYMETLER), banknot, çek, altın, gümüş (NAKİT PARA) coğrafi sınırları BÜTÜN DÜNYA olmak üzere teminat altına alınmıştır.

İşbu

sözleşme 18.10.1991 tarihinde İstanbul'da iki nüsha olarak düzenlenmiştir.

İMKB
İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

BAŞAK SİGORTA A.Ş.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), muhtemel risklere karşı BAŞAK SİGORTA tarafından teminat altına alınmıştır. Pek çok büyük projeyi güvence altına almış olan BAŞAK SİGORTA, böylece ülkemizde Menkul Kıymetler sigortacılık olayına da **tekrar** imzasını atmıştır. Sigortacılığımız adına bu dev başarıyı kamuoyuna saygıyla duyurur, İMKB'nin ilgi ve güvenine teşekkür ederiz.

S i g o r t a l ı Ü y e l e r

Censa Menkul Değerler A.Ş. • Aclarlar Menkul Değerler Tic. A.Ş. • Camış Menkul Değerler A.Ş. • Egebank A.Ş. • Tekstil Bankası A.Ş. • İktisat Bankası A.Ş. • Holantse Bank Üni N.V. • Birleşik Yatırım Bankası A.Ş. • Osmanlı Bankası A.Ş. • Akbank T.A.Ş. • Koç Amerikan Bank A.Ş. • Netbank A.Ş. • Pamukbank T.A.Ş. • Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. • T. Halk Bankası A.Ş. • T. Vakıflar Bankası T.A.O. • Türkiye Garanti Bankası • Yatırımbank A.Ş. • Aks Menkul Değerler A.Ş. • Altay Menkul Değerler A.Ş. • Beta Menkul Kıymetler Ticaret A.Ş. • Değer Menkul Değerler A.Ş. • Entez Menkul Değerler A.Ş. • Genborsa Menkul Değerler Ticaret A.Ş. • Günborsa Menkul Değerler Ticaret A.Ş. • Oyak Menkul Değerler A.Ş. • Semih Menkul Değerler Tic. A.Ş. • Toros Menkul Kıymetler Ticaret A.Ş. • Ali Alpay Menkul Değerler Tic. A.Ş. • Tezal Menkul Değerler A.Ş. • Pay Menkul Değerler A.Ş. • İzibelli Menkul Değerler A.Ş. • Yener Kaya Menkul Değerler A.Ş. • Sakarva Menkul Değerler A.Ş. • Murad Kuran Menkul Değerler Ticaret A.Ş. • Yener Selimoğlu Menkul Değerler A.Ş. • T.C. Ziraat-Bankası Menkul Kıymetler Müdürlüğü • Türk Ticaret Bankası A.Ş. • Interbank A.Ş. • Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. • Sümerbank Holding A.Ş. • Türk Ekonomi Bankası A.Ş. • T. Emlak Bankası T.A.Ş. • Türkiye İş Bankası A.Ş. • Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası A.Ş. • Töbank-Türkiye Öğretmenler Bankası T.A.Ş. • Türkiye Tütüncüler Bankası A.Ş. • Arap Türk Bankası A.Ş. • Türk Merchant Bank A.Ş. • Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş. • Demirbank T.A.Ş. • Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş. • Impexbank Türkiye İthalat ve İhracat Bankası A.Ş. • Esbank Eskişehir Bankası A.Ş. • The Chase Manhattan Bank N.A. • Türk Bank Ltd. • Birikim Menkul Değerler A.Ş. • Derborsa Borsa Bankerliği A.Ş. • Deha Menkul Kıymetler A.Ş. • San Menkul Değerler A.Ş. • Boğaziçi Menkul Değerler A.Ş. • Baran Menkul Değerler A.Ş. • Altın Menkul Değerler A.Ş. • Özhan Oral Menkul Kıymetler Ticaret A.Ş. • Meridyen Menkul Değerler A.Ş. • Saudi American Bank • Tan Menkul Değerler Ticaret A.Ş. • Evis Menkul Değerler A.Ş. • Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. • Denge Menkul Değerler A.Ş. • Eczacıbaşı Menkul Değerler A.Ş. • Bahadır Menkul Kıymetler A.Ş. • Yatırım Finansman A.Ş. • Carmen-Çarşı Menkul Değerler A.Ş. • A.O.G. Menkul Kıymetler A.Ş. • Argil Menkul Değerler A.Ş. • Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. • Şekerbank T.A.Ş. Genel Müdürlüğü • Marjinal Menkul Değerler A.Ş. • Yapı Kredi Bankası A.Ş. • BNP-AK Dresdner Bank A.Ş. • Citibank N.A. • Evgin Menkul Değerler A.Ş. • Prim Menkul Değerler A.Ş. • Denizcilik Bankası T.A.Ş. • Güven Menkul Değerler A.Ş. • Manufacturers Hanover Finans A.Ş. • Mustafa Yılmaz Menkul Değerler A.Ş. • Banque Indosuez, İstanbul • Can Menkul Değerler A.Ş. • Başkent Menkul Değerler Ticaret A.Ş. • Marmara Menkul Değerler ve Finansman A.Ş. • Karon Menkul Değerler A.Ş. • Rehber Menkul Değerler A.Ş. • AS Menkul Değerler A.Ş. • Global Menkul Değerler A.Ş. • Naba Menkul Değerler A.Ş. • Nema Menkul Değerler A.Ş. • Ekol Menkul Değerler A.Ş. • Park Menkul Değerler A.Ş. • Finanscorp Finansman Yatırım A.Ş. • Egemen Menkul Kıymetler Yatırım ve Danışmanlık A.Ş. • Bumerang Menkul Kıymetler A.Ş. • Bucak Menkul Kıymetler A.Ş. • Bahar Menkul Kıymetler A.Ş. • Akdeniz Menkul Kıymetler A.Ş. • Meksa Menkul Kıymetler A.Ş. • Çağdaş Menkul Kıymetler A.Ş. • Günyal Günay Yalavaş Menkul Değerler A.Ş. • Makro Borsa • Marbaş • Med Menkul Değerler A.Ş. • Ekinciler Menkul Kıymetler A.Ş. • Finansbank A.Ş.

BAŞAK SİGORTA

T.C. ZİRAAT BANKASI ORTAKLIĞIDIR

Ütüden elektrikli süpürgeye,
fritözden saç kurutma makinesine...

Hedef zirvedir, Rowenta hep zirvededir.

Rowenta, üretime 1884'te başladı.
Elektrikli araçların tarihini,
bugününü ve geleceğini yarattı.

Ve Rowenta 21 yıldır Türkiye'de...
Türk hanımları konfordan söz ederken
21 yıldır bu sözcüğü kullanıyor:
Rowenta.

Türkiye Genel Dağıtımı: İleri Elektrik İhracat ve Ticaret A.Ş.

Merkez: Ortaklar Cad. No: 35 Mecidiyeköy 80290 İstanbul Tel: 275 20 20 (12 hat) Fax: 266 80 19 **Ankara:** Tel: 212 66 76 (4 hat) Fax: 213 28 10 **İzmir:** Tel: 25 75 15 - 25 75 18 Fax: 41 57 98 **Adana:** Tel: 13 09 13 - 13 09 14 Fax: 13 95 69

Satış Sonrası Servis Hizmetleri: Elektrosan A.Ş. Ortaklar Cad. No: 42 Mecidiyeköy 80290 İstanbul Tel: 274 12 51-274 16 42-274 16 43-274 40 92 Fax: 272 13 87 Yurt çapında yaygın **240 servis**, Rowenta sahiplerinin hizmetindedir.

İleri Elektrik A.Ş. ve Elektrosan A.Ş., Cankurtaran Holding kuruluşlarıdır.

**Dünyanın
konforu
evinizde**

Yenilikçilik

“Değişim bir varoluş ilkesi. Bu ilkeye uymayan her şey sonunda yok olmaya mahkûmdur. Yaşayan hep ‘yeni’ olacaktır.”

Borusan 21. yüzyıla hazırlanırken önemli bir adım attı: Yeni bir kurum kimliği oluşturdu. Borusan kimliği, tüm şirket adlarının özel olarak yazılışından, özel Borusan renklerinden ve Borusan ambleminden oluşuyor. Tüm pano ve tabelalardan taşıtlara, kırtasiye malzemelerinden çalışanların giysilerine dek her yerde uygulanıyor. Ve tüm Borusan şirketlerini görsel bir bütünlük içinde sunuyor. Ancak, kurum kimliği sadece görsel unsurlardan ibaret değil; aynı zamanda Borusan ilkelere de yansıtıyor: Yenilikçilik, verimlilik ve çevreye saygı.

Yenilikçilik! Çünkü Borusan daha kaliteli ürün ve hizmet sunmanın yolunun sürekli olarak yenilik yapmaktan geçtiğinin bilincindedir. Bu yüzden de çelik borudan galvanizli saca, yassı çelik ürünlerden supap ve amortisöre kadar üretim yaptığı tüm alanlarda, hep en yeni teknolojiyi, en yeni üretim yöntemlerini uygulamıştır.

Borusan için tek bir amaç vardır: İnsanlara daha iyi ürünler ve hizmetler sunmak! Borusan bu amaçla, gelecekte de yeniliklerin peşinde olacaktır.

BORUSAN

EKONOMİNİN GÜNDEMİNDE “TÜTÜNBANK” VAR,

B a n k a c ı l ı k l a yakından ilgili bütün sektörlerde, hızla büyüyen, gelişen ve yenilenen Tütünbank'ın, böylesine sağlıklı bir atılımı kısa sürede nasıl gerçekleştirdiği konuşuluyor...

TÜTÜNBANK'IN GÜNDEMİNDE “SİZ” VARSINIZ...

T ü t ü n b a n k ' ta ise, işadamlarımıza ve tasarruf sahiplerimize daha iyi hizmet sunmanın yolları araştırılıyor. Mevduatlara en yüksek faiz nasıl verilebilir, krediler çok daha işlevsel hale nasıl getirilebilir, işlemler nasıl kısaltılabilir, çağdaş bankacılığa yaraşan ve eşi olmayan ne tür hizmetler geliştirilebilir, bütün bunlar ayrıntılarıyla tartışılıyor ve uygulamaya konuluyor...

tütünbank

“Geleceğe Güven”

AKFA...yemekte

ve yemeklerden sonra...

Kalite AKFA'nın parolasıdır.

İktisat dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı : 324

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Ufuk URAS

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

NAIL SATLIGAN

Danışma Kurulu:

ASAF S. AKAT, ERDOĞAN ALKİN,
TOKTAMIŞ ATEŞ, NİHAT BATUR,
AYHAN BERMEK, NATİK BUDA,
KEMAL CİVELEK, NUSRET EKİN,
MEHMET EMANET, SEYFETTİN GÜRSEL,
AKIN İLKİN, GÜLTEN KAZGAN, SAİM KURUL,
EROL OKUYAN, ALP ORÇUN, TALAT ORHON,
İZZETTİN ÖNDER, ŞEREF ÖZGENÇİL,
ORHAN SOFUOĞLU, ZAFER TUNÇA,
OSMAN ULAGAY, YÜKSEL ÜLKEN

Yayın Kurulu:

PINAR ASOĞLU, BİNNAZ GÖKÇEK,
FİDAN ÖCAL, MUNİSE NAAK,
E. SEVGİ UÇAN

Reklam Sorumlusu: REMZİYE ÖZCAN

Kapak: MUSTAFA ÖZTÜRK

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. No:27 / 6
Taksim - İSTANBUL
Tel.: 250 50 34 - 250 16 42

Abone Koşulları:

Yıllık 80.000TL. (Öğrenci: 40.000TL.)
Yurt Dışı: Yıllık 120.000 TL.

Banka Hesap No:

AKBANK Talimhane Şb. (7097)
T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şubesi (46783)

Basıldığı yer:

Bayrak Matbaası

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

İÜ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

İçindekiler

Yerel Yönetimlerin Mali-Ekonomik Sorunları	
Nihat FALAY	3
Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunları	
Nur SERTER	8
Sovyetler Birliği'nde Neler Oluyor?	
Tolga YARMAN	11
Recep KOÇ	19
Fransa'da Sosyalist Parti Hükümetlerinin Bütçe Tercihleri ve 1992 Bütçesi	
Hülya KIRMANOĞLU	21
Beşeri Kaynakların Stratejik Yönetimi	
Ferda ERDEM	27
Başlıca Ekonomik Göstergeler	
Binnaz GÖKÇEK	31
Solun Piyasa Saplantısı Üzerine	
Pat DEVINE	35
Realizm ve Uluslararası İlişkiler	
Emin GÜRSES	41
Söyleşi	
Abdurrahman DİLİPAK	45
Verimliliği Arttırmak İçin Satış Eğitimi	
Erdoğan TAŞKIN	59

YEREL YÖNETİMLERİN MALİ- EKONOMİK SORUNLARI

Nihat FALAY

I-GİRİŞ

Dünya ekonomik sisteminde görülen değişimler ve bunun Türkiye örneğindeki yansımaları merkezi-mahalli yönetimler arası ilişkiler açısından aydınlatıcı ipuçları vermektedir:

Hemen tüm ülkelerde yerel yönetim maliyesi statik bir yapı göstermez ve bu yönetimlerdeki reform veya düzenlemeler, ekonomik rasyonalite kadar, siyasal yaklaşım ve ideolojilere de dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü sorun, aynı zamanda, yerel yönetimlerin, merkezi yönetimin makro ekonomik politikalarının etkinliğini ne düzeyde etkilediğine ilişkin değerlendirmelere bağlıdır (Karran, 1988 s. 53-82). Zira, yerel yönetimlere aktarılmış olan vergileme yetkisi nedeniyle, ülke ekonomisinin kötülediğine ilişkin teorik ve somut örnek pek verilemez. Aksine, yerel vergilemenin, ekonomik yapı ile olumlu bir etkileşim içinde olduğunu belirten veriler vardır: 21 OECD ülkesinin GSMH, GSYİH ve yerel yönetimlerin vergi hasılatı arasındaki korelasyon katsayısı 0.70 civarında bulunmuştur. (King, 1988, s. 27)

1970 ve 1980'lerde kapitalist ülkeleri en çok etkileyen sorunları tanımlamak için iktisadi bunalım ve iktisadi kriz kavramları çokça kullanılmıştır. Devlet bir yandan faaliyet alanlarını artırırken ve sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalırken, toplum da yönetilemez hale gelmiştir. Bu da kendini "mali kriz" olarak ortaya koymuştur. Çünkü devlet, gittikçe genişleyen faaliyetlerini finanse edecek gelir kaynaklarını karşılamakta gittikçe daha çok zorlanmıştır. (Walsh, 1988, s. 31)

1970'lerin mali krizinin nedeninin sosyal refah devleti anlayışı olduğu ileri sürülmüş ve dönem iktisadi durgunluk ile sonuçlanmıştır. 1980'lerde refah devleti ideolojisi sorgulanmaya başlamıştır.

Sonuçta da mali kriz, ideolojik ve rasyonalite krizi haline dönüşmüştür. Makro ekonomik düzeyde de hem Marksist hem de liberal teoriler, Keynesyen karma ekonomi anlayışının yıkıldığını belirtmişlerdir. (Walsh, 1988, s. 31)

J.O'Connor bu mali krizin kaçınılmaz olduğunu, çünkü devletin ödeme ihtiyaçları ile gelirleri arasında yapısal bir açıklık bulunduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, sermayenin devlete objektif olarak ihtiyacı vardır, ama fonksiyonlarını yapması için, parasını devlete vermeyi de pek istemez. Çünkü liberaller, devlet faaliyetlerini krizin nedeni olarak görürler. Onlara göre, devlet harcamaları üretken ve teknik olarak ilerlemeye yönelik değildir ve piyasa sektörünün kârlı bir üretim içinde olmasını önler. Ayrıca, kaynakların dağılımını olumsuz yönde etkiler, çünkü neyin istenip istenmediğini

ölçmek konusunda fiyat mekanizması gibi bir aracı yoktur.

Liberallere göre; devlet faaliyetleri ekonomiyi çökertir ve ekonomik sorun, mali kriz halinde somutlaşır. Bu da, özellikle kentlerde, vergi matrahlarının zayıflaması şeklinde görülür. Parasalcılık ve arz-yönü ekonomisi teorilerinin temeli de bu görüşe dayanmaktadır. (Walsh, 1988, s. 34)

Refah devleti kurumlarının ve yapılarının bulunması nedeniyle mali kriz ortaya çıktığı için, liberal iktisatçılar devlet harcamalarında ve büyük ölçekli işsizliklerde önemli düşüşler yapmayı önermektedir. Bu nedenle de dikkatleri, sendikaları ve yerel yönetimleri zayıflatmaya yöneltmiştir. Bunun için de onların güçlerini azaltmak gibi doğrudan ve pazar ekonomisinin sınırlarını genişletmek gibi dolaylı politikalar güdülmüştür.

1970'lerin mali krizi devletin büyümesindeki bir kriz idi, 1980'lerdeki mevcut kriz ise devlet faaliyetlerinde önemli azalmalar şeklinde somutlaşmaktadır. Her bakanlık, yerel düzeyde dolaylı olarak sorumlu olduğu yerel harcamaları azaltmaya veya kesmeye girişecek ve böylece doğrudan sorumlu oldukları hizmet harcamalarını kendisi sağlamaya çalışacaktır. Böylece de merkezi yönetim, devletin mali krizini yerel mali kriz haline dönüştürmeye yönelecektir. Hatta, yerel yönetimler daha uç önlem'lerle önemli ölçüde zayıflatılabilecektir. Bunun için de, yerel yönetim fonksiyonlarının merkezi yönetime, gönüllü kuruluşlara ve sektörlerle, oluşturulacak özel kurumlara ve doğrudan piyasa mekanizmasına dağıtılması (özelleştirme gibi) yoluna gidilmektedir. Yani liberal devlet, bu şekilde ne çok geniş çerçevede hizmet üretecektir, ne de çok zayıf olacaktır.

II-TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Konu Türkiye'deki gelişmeler açısından ele alınırsa; Cumhuriyet'in ilk yıllarında, merkezi yönetimin güçlendirilmesi gereği duyularak yukarıdan aşağıya düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra CHP bürokratik merkez özelliğini temsil etmiş ve 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti ise demokratik çevre anlayışını daha belirgin hale dönüştürmüştür.

1970 öncesinde küçük sermayenin çıkarlarını kollayan yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin, 1970'lerde ekonomik ve siyasal olarak, merkezi yönetimlere atfedilen potansiyele kısmen sahip oldukları görülmeye başlanmıştır. İstanbul Belediyesi örneğinden hareketle bu gelişim; 1970'lerde esnaf ve küçük girişimci, 1984'te göçmen ve taşralı girişimci iken, 1989'dan itibaren meslek, hizmet ve büro sahibi çizgisini izlemiştir. (Kara ve Köksal, 1989)

1973-80 döneminde belediyeler etkin, yetkili ve kısmen özerk siyasal iktidarlar alanı olma konumuna yaklaşmış, 1980 sonrasında ise sermaye birikim sürecinde büyük kentler önemli roller üst-

lenmiştir. Özellikle büyük sermayenin yerel yönetimlere hizmet talep paketleri oldukça yüklü olmuştur. Bu dönemde belediyeler, sadece rant ve çıkar dağıtan pasif birimler olmaktan çıkmış, sınıfsal-ekonomik çıkarların konusu ve tartışma alanı haline gelmiştir. Artık, büyük kentlere ilişkin politikalarda sadece küçük sermayenin değil, karmaşık ilişkileriyle büyük sermayenin de rolü vardır. Bu da 1980 sonrasında Türkiye'de yeniden yapılanmanın, yerel yönetimlerin yapısında yarattığı önemli bir değişimdir. Öyle ki, bu ilişkileri anlatmak için "kent hükümeti", "belediye sektörü" veya "profitopolis" kavramları kullanılmıştır. (Azrak, 1990, s. 23)

Türkiye'de merkezi-yerel yönetim arasındaki mali ilişkileri etkileyen bu genel gelişim, kentlerin, yaratılan değerlerin ve rantların üretildiği, bölüşüldüğü ve aktarıldığı mekanlar olması nedeniyle önemlidir. Çünkü kentlerin, dolayısıyla yerel yönetimlerin bizzat kendisi dev bir sermaye yatırımı ve değer üretim merkezleridir. Yani, iktisadi süreçlerin ve mali ilişkilerin cereyan ettiği, geliştiği ve yapılandığı ekonomik ve toplumsal ilişkiler birimidir.

Barınma, çalışma, dinlenme, eğlenme, tedavi vb. işlevlerinin bulunduğu yerel yönetimlerde, bireylerin bu işlevlere ilişkin kurumlar arasında gidip gelmesi yerel yönetimin sistematizasyonu olur. Bu anlamda, yerel yönetimler ve özellikle kentler koca bir fabrikaya benzer, insanlar da bu koca fabrikadaki birimler arasında gidip-gelir ve illich'in **Endüstrileştirilmiş Trafik** adlı çalışmasında belirttiği gibi bir anlamda "kargolaşırlar".

Yerel yönetimler, kentte sermaye üretiminin koşullarını belirlemede etkindir ve üretime müdahale ve onu biçimlendirme yetkesini de ifade eder. Türkiye'de vilayet merkezi, emniyet, çarşı vb. den oluşan geleneksel kentler olduğu gibi, yabancı dilde levhalarla dolu ve hızlı bir temponun egemen olduğu metropol kentler de vardır. Bunun yanında, her yerel yönetim birimi içinde, çağdaş ve Batılı kent merkezi ve parçaları ile birlikte, yoksul semtleri içeren yerleşme alanları da mevcuttur.

Yerel yönetimlerin sorunlarının temel göstergesi; yerel birimlerin hizmet gereksinimlerini karşılayacak gelirlere sahip olmayışları ve temel altyapı hizmetleri arzlarının yetersizlikleridir. Bu hizmetlerin yüksek yatırım maliyetleriyle gerçekleştirilebilir türden olması, yerel yönetimlerin mali olanaklarının sınırlandırılması ve merkezileşme eğiliminin artması sonucunu yaratmıştır. Yerel yönetimler arasında ve yerel yönetimlerin kendi içlerinde farklı gelir ve hizmet düzeylerinin oluşması sonucunu doğurmaktadır.

Bir yandan kentin yayılması ve altyapı ağının maliyetinin yükselmesi, öte yandan yerel yönetimlerin kaynaklarının yetersizliği, sorunu daha da kronikleştirmektedir. Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana'da karşılanamayan konut ihtiyacının toplam

kentsel konut ihtiyacının ortalama %50'sini oluşturmaya ve halen İstanbul Belediyesi sınırları dahilinde konutların %80'inin kanalizasyon şebekesine sahip olmaması, hizmet yetersizliklerinin boyutunu göstermektedir.

III- YEREL YÖNETİMLERİN SORUNLARININ NEDENLERİ

Bu sorunların temel nedenleri; merkeziyetçi bir yönetim modelinin bulunması, yerel yönetim mali kaynaklarının az ve gelir esnekliklerinin düşük olması ve toplumun hızlı sosyo-ekonomik değişimler yaşamasıdır.

A) Genel: İdari ve yasal nedenler:

Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan merkeziyetçi yönetim yaklaşımı Cumhuriyet Türkiye'sinde de sürmektedir. İdari ve yasal düzenlemeler ve mali yapılar bu niteliği yansıtır. Çünkü "merkezi iktidarın dolaysız temeli ve sınırı Anayasa olmasına karşılık, yerel iktidarın dolaysız temeli ve sınırı merkez iktidarın yaptığı yasalar"dır" (Azrak, 1990, s. 23)

Yerel yönetimlerin karar ve uygulamaları idari vesayet (yönetimsel güdüm) altındadır. Bu vesayet, yerel yönetimleri bir anlamda erginliğe ulaşmamış ve kendi başlarına bırakılınca yasa dışı işler yapacak kurumlar olarak görmenin izlerini taşımaktadır. (Bulutoğlu ve Kurtuluş, 1981, s. 472)

Belediye meclislerinin geçmiş dönemlerde aldıkları kararların yaklaşık %75'inin tâdil edilerek onaylanmış olması bu vesayeti simgelemektedir.

B) Mali nedenler:

Yerel bütçelerde gelirler, giderlerden önce saptanır. Yani, giderler gelirlere göre hazırlanır. Yerine getirmeleri gerekli hizmetleri yapacak şekilde vergileme güçlerini artıramayan bu birimler, gittikçe artan mali vesayet ve zorluklar altında kalmışlardır. Bunun sonucunda da merkezi yönetimden sürekli mali destek talep eder duruma düşmüşlerdir. (Bulutoğlu ve Kurtuluş, 1981, s. 471)

1980 sonrasında sivil olmayan bir iktidar, bir yandan yerel hizmetleri ve kuruluşları merkezileştirmiş, öte yandan ise yerel yönetimleri mali kaynaklar açısından güçlendirmeye çalışmıştır. (Keleş, 1986, s. 152) Ne var ki, özellikle belediyelerin sayısında zamanla görülen artış sonunda (1977-1710, 1986-1719 ve 1990-2055) (DPT 1991, s. 376, Tab. 307) belediye başına düşen mali pay azalmıştır. Belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun sayısı arttıkça, kişi başına düşen gelirler de azalmıştır. Aynı şey, kişi başına düşen giderler için de söylenebilir.

Gelirlerinin yetersizliği, giderlerin yapılabilmesi için bir engel olma niteliğini taşımaktadır, fakat giderlerin artış hızı gelir engelini aşmış, hatta gelir-gider ilişkisi kopmuştur.

Daha önemli olan nokta, yerel yönetim ge-

lirlerinin "verimsiz, fiat ve gelir hareketlerine duyarlılığı az matrahlardan" (Görgün 1974. s. 10/2) oluşmasıdır.

Öte yandan, merkezi yönetim tarafından, bazı gelir yasalarında, bazen yerel yönetim gelirlerinin sağlandığı alanlara girilmesi, bu alanın sınırlandırılması ve bazen de ortadan kaldırılması gelirlerin esnekliğini azaltmaktadır.

a) İl özel idareleri: bu idarelerin öz gelirleri yetersizdir ve devlet gelirlerinden almaları gereken payların da, yasanın öngördüğü oranda verilmemesi görülür. Şöyle ki, yasaya göre, bu idareler genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden %1.70'lik bir pay tahsis edilmelidir. Bu oranın son yıllarda %1.20 şeklinde uygulanması belirgin bir sorunu yansıtmaktadır. (Nadaroğlu, 1989, s. 287)

b) Belediyeler: Belediyelerin gelir sistemine bakılırsa, göze çarpan ilk nokta, büyükşehir belediyeleri ile diğer belediyelerin gelirleri açısından iki farklı düzenlemenin bulunmasıdır. Bu farklılık, uygulamada karışıklık yaratmaktadır.

Öte yandan, belediyelere genel bütçe vergi gelirlerinden pay verilmesine ilişkin uygulamada sorunlar çıkmaktadır. Normalde % 9.25 olan bu orana uyulmamıştır. Şöyle ki, kanunda yapılan değişikliklerle 1985'te % 8.15 ve 1986'da % 8.55 oranları uygulanmıştır. (Nadaroğlu, 1989, s. 332)

Ayrıca, belediyelere dağıtılan paylardan yapılan % 10'luk kesintiler, belediye gelirlerini azaltıcı bir diğer olumsuz unsurdur.

1985'te emlak vergisinin belediyelere bırakılması merkeziyetçi modelde bir yumuşama yaratmıştır. Buna karşın, merkezi yönetimin başı ve yardımlarının hangi durumlarda yapılabileceğine ilişkin bir hükmün bulunmaması önemli bir boşluktur.

Emlak vergisinin belediyelere bırakılması sonucu gelir artışı olmuş ise de, gelirleri azaltıcı gelişmeler de görülmüştür. 1987'de meslek vergisi kaldırılmış ve organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinde inşa edilecek binaların, inşaatın bittiği yılı izleyen beş yıl içerisinde emlak vergisinden istisna edilmeleri kararlaştırılmıştır. 1989'da İller Bankası'nın belediyelerden olan alacaklarını bir an önce tahsil etmesi için önlemler alınmıştır. Mart 1989 yerel seçimlerinden sonra, belediyelerin akaryakıt vergi hasılatından aldıkları % 7.1'lik pay % 2.4'e indirilmiştir. Yine, yerel yönetimlerin Kamu Ortaklığı Fonu'na, KİT'lere ve Hazine'ye olan borçlarına karşılık olmak üzere İller Bankası'na kesinti yapılabileceği belirtilmiştir (Bu yetki, Temmuz 1991'de Anayasa Mahkemesi'nce, 1989 bütçesinin 16. m.sinin iptali yoluyla kaldırılmıştır).

Belediyelerin personel harcamaları toplamının, toplam gelirinin % 30'unu aşamayacağı kuralı konulmuştur, fakat belediye personelinin de devlet

personeli rejimine tâbi olması nedeniyle, merkezi yönetimin bu yöndeki zam ve katsayı kararları belediye giderlerini otomatikman artırmaktadır.

c) Köyler: Köy idaresinin, hem büyüklüğü hem de mali yapısı açısından pek önemsenmediği görülür.

Yerel yönetimlerin bir bütün olarak gelir ve giderlerine bakılırsa, gerek ekonomi gerekse kamu kesimi içinde büyük bir yer tutmadığı görülür.

Yerel yönetimlerin gelirlerinin GSMH ve konsolide bütçe gelirleri içindeki payı ve gelişimi şöyledir:

Yıllar	Yerel yönetimler vergi geliri/GSMH	Yerel yönetimler vergi geliri/konsolide bütçe vergi geliri
1980	0.7	4.1
1981	1.4	7.6
1982	1.5	8.2
1983	1.5	8.6
1984	1.7	13.0
1985	2.2	16.2
1986	2.5	17.4
1987	2.9	18.5
1988	2.5	17.7
1989	2.2	14.4

Yerel yönetimlerin orta-uzun vadeli dış borç stokunun 1980 sonrasında gösterdiği hızlı artış, bu yönetimlerin sahip olamadıkları mali olanakları giderek dış borç ile sağlamaya çalıştıklarını gösterir. Şöyle ki, 1982 'de 1 milyon dolar olan dış borç stoku 1986'da 171 ve 1990'da 708 milyon dolar olmuştur (D.I.E. 1989, s. 414; Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1990, s. 156 ve İ.T.O. 1990, s. 74, Tab. 61)

Soruna, yerel yönetimlerin giderleri açısından eğilirse, yerel yönetimlerin sabit sermaye yatırımlarının son yıllarda toplam kamu sabit sermaye yatırımları içindeki payının giderek azaldığını görürüz: 1984 , % 4.7, 1986- % 10.0, 1987- % 13.6, 1988- % 13.2, 1989- % 7.2 ve 1990- % 9.9 (tahmin). (DPT: Yıllık Ekonomik Göstergeler 1990, s. 24, Tab. III-2 ve DPT: 1991 Yılı Programı, s. 26-27, tab. 19-20)

Sabit sermaye yatırımlarının son yıllarda üçte bir azalması ve bu yatırımların daha çok merkezi yönetimce yapılıyor olmasının bir sonucudur.

d) İller Bankası- Yerel yönetim birimleri ilişkisi:

İller Bankası'nın yerel yönetimlere kredi sağlama hususunda yeterli bir kuruluş olmadığı, sadece teknik yardım fonksiyonunu gördüğü, fon

yardımının genellikle siyasal amaçlara alet edildiği ve fonun gelir-gider dengesinin bozulduğu ve nihayet yerel yönetimlerin ortaklık paylarını ve borç taksitlerini, dağıtılacak paylardan stopaj yoluyla keserek yerel gelir akımında kesintiler yarattığı bilinmektedir. Bu durumda, yerel yönetimlerin hazine işlemlerini sağlayacak bir kurumun desteğinden yoksun olmaları önemli sorunlar yaratmaktadır.

İller Bankası yönetim kurulunda yerel birim temsilcilerinin bulunmaması ve genel müdürün ve organların iktidar tarafından atanması, mali ve idari merkeziyetçiliğin ve vesayetin tipik bir örneğidir. Bu banka, yerel yönetimlerin kalkınma bankası olma niteliğini kaybetmiştir. (Bulutoğlu ve Kurtuluş, 1981, s. 515-517)

V- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yerel birimlerde, özellikle büyük kentlerde oluşmuş bulunan rantların bir kısmının kamulaştırılması gerekir. Ancak böylece, kamunun eline geçen kaynakların ve rantların farklı yöreler arasında dağıtılması mümkün olabilir. Çünkü, kentlerde oluşan rantların sadece o kentte kullanılması ve kalmasını sağlayacak bir mali yapının savunusunu yapmak zordur. Çünkü bu rantlar, ülkedeki ekonomik ve mali erozyonlar sonucu büyük kentlerde toplanmıştır ve bu rantlar buralarda kaldığı takdirde, kentleşme ve rantları yerel düzeyde kullanma süreci daha da hızlı ve denetimsiz olur. Bunu önlemek için de, yerel yönetimler ve bölgeler arası kaynak transferini sağlama amacına yönelik önlemler alınmalıdır. Bu da kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olan rant akımını tersine çevirmeyi öngörür ve merkezi ve yerel yönetimlerin her ikisi açısından uzun dönemli ve pozitif sonuçlar yaratır. Ancak ondan sonradır ki, yerel yönetimlerin, toplam kaynaklardan hisselerine düşen paylar üzerindeki idari ve ekonomik tasarruf haklarını ve özerkliklerini kabul etmek daha gerçekçidir. (Önder, 1983, s. 109-118)

KAYNAKÇA

1. Azrak, Ülkü : "Yerel Yönetimler ve İktidar" **Görüş** Temmuz/1990, s. 14
2. Bulutoğlu, Kenan ve Erciş Kurtuluş : **Bütçe ve Kamu Harcamaları** (İstanbul 1981, Araştırma - Eğitim- Ekin Yay.)
3. DİE : 1989 Yıllığı
4. DPT : **Yıllık Ekonomik Göstergeler**, 1990
5. DPT : 1991 Yılı Programı
6. Görgün, Sevim : "İstanbul metropoliten alanındaki mahalli idarelerin finansman sorunu" **Büyük İstanbul Bölgesi Kent İşletmesi Sorunları Uluslararası Semineri** (9-12 Aralık 1974) (İstanbul. 1974. İmâr ve İskân Bakanlığı)

7. İTO : **Aylık Ekonomik Göstergeler** Eylül 1990
8. Kara, Nihal ve Sema Köksal : "İstanbul'da yerel politika ve büyükşehir" **Cumhuriyet Gazetesi** 19 - 24 Mart 1989
9. Karran, Terence : "Local taxing and local spending: international comparisons" **Local Government Finance** (Eds: R. Paddison ve S. Bailey) (London 1988 Routledge)
10. Keleş, Ruşen : "Kentleşme ve kamu yönetimi sorunları" **Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar** (10-11 Ocak 1986) (İstanbul, 1986 SİSAV)
11. King, David N. : "Fiscal Federalism" **Local Government Finance (International Perspectives)** (Eds: R. Paddison ve S. Bailey) (London 1988 Routledge)
12. Maliye ve Gümrük : **1990 Yılı Ekonomik Rapor** Bakanlığı
13. Nadaroğlu, Halil : **Mahalli İdareler** (İstanbul 1989 Beta Yayınları)
14. Önder, İzzettin : "Bölgesel dengesizlik ortamında yerel idarelerin mali muhtariyeti problemi" **Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan** Ankara 1983, A. Ü. S.B.F.
15. Walsh, Kieron : "Fiscal crisis and stress: origins and implications" **Local Government Finance (International Perspectives)** (Eds: R. Paddison ve S. Bailey) (London 1988 Routledge)

YEREL YÖNETİMLER ve ÇEVRE SORUNLARI

Prof.Dr. Nur SERTER

İstanbul 7 milyon 400 bin'e ulaşmış nüfusu, 1280 kişilik nüfus yoğunluğu ile Türkiye'nin en büyük ve en fazla sorunla yüklü kenti olma durumundadır. Pek çok sorun içinde ben, çevre sorunları açısından İstanbul'un durumunu anlatmaya ve yerel yönetimlerin bu konudaki sorumluluklarına değinmeye çalışacağım.

Çevre sorunları doğrudan insanı ve insanın yaşadığı ortamı ilgilendiren ve artık bir fantazi olarak kabul edilmemesi gerekecek kadar büyük ciddiye taşıyan sorunlardır.

Günümüzde gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın, dünyanın pek çok ülkesinde gözlenen çevre sorunlarına karşı tedbir alınması bir zorunluluktur.

İnsanların topluca yaşadıkları kentleri de ekolojik sistemler olarak düşünmek mümkündür. Bu sistem içinde yer alan sorunlar birbirinden kopuk ve bağımsız olmayıp, her bir sorunun bir diğeri ile ve doğal çevreyle karmaşık etkileşimler içinde olduğunu bilmek gerekir.

Çevre sorunları başta kentlinin ve kentin sorunu olması sebebi ile yerel yönetimleri yakından ilgilendirir. Bu nedenle Belediye Yasası'nın birçok maddelerinde belediyelere çevrenin korunması ve temizliği ile ilgili görevler verilmiştir.

Bunlar arasında:

- Halka açık yerlerin temizlik ve düzenini sağlamak.

- Halkın sağlığını, huzur ve esenliğini etkileme ihtimali olan yapım ve üretim tesislerinin yerlerini belirlemek.

- Sanayi kuruluşlarının, aydınlatma tesislerinin, motor, kazan, baca, ocakların fennî muayenelerini yapmak, çevre üzerinde olumsuz etki yapıp, yapmadığını denetlemek.

- Belde halkının sağlığını, huzurunu, rahatını ve düzeni sağlamak için yasalar koymak, yasaklar, cezalar koymak.

Belediye Yasası'ndaki bu hükümlerle, kamu sağlığını öngören Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çevre temizliğine ilişkin hükümleri birbirlerini bütünlükten niteliktedir.

Bu yasa, halkın sağlığını ilgilendiren pek çok konuda yerel yönetimlerce alınması gerekli önlemlere de işaret etmektedir.

Yasanın "Şehir ve Kasabaların Hıfzıssıhhası" ve "Gayri Sıhhi Müesseseler" başlıklı bölümlerinde mecra ve kanalların temizliğinden, bunların fennî açıdan sakıncalı olmadığı belirlenmeden dere, çay, akarsulara akıtılması yasağından; konutlardan uzak bulundurulması şartından; şehir temizliği gibi doğrudan çevre sorunlarına karşı önlem niteliği olan hükümlerden bahsetmek mümkündür.

Bunlara ek olarak İmar Yasası da halkın sağlığını bozan, kentçilik, estetik, trafik yönünden sakıncalı görünen enkaz ve birikimlerin, gürültü ve duman

doğuran tesislerin, özel mecrâ, lağım çukuru, kuyu ve benzerlerinin sakıncalarını gidermekten ilgilileri sorumlu tutmaktadır.

Çevre sorunları son derece geniş kapsamlı olup, pek çok konuyu ihtiva etmekte ve çözümünü için alınması gereken önlemler, elbette sadece yerel yönetimleri ilgilendirmemektedir.

Bu sorunların temelden çözümü: Ülkenin nüfus; sanayi ve teknoloji, konut politikalarına; bölgeler arası dengesizliğin giderilerek şehirlere yönelik hızlı nüfus hareketlerini önleyici tedbirlerin alınmasına, eğitim politikalarına yöneliktir.

Çevre sorunlarının yoğun bir biçimde ortaya çıkması ise bu politikadaki boşluklar kadar, plansızlığın, planlamada ekolojik bileşenlerin dikkate alınmamış olmasının bir sonucudur.

Çevre sorunları ile mücadele edebilmek için:

a) Halihazırdaki durumu verilerle belirlemek.

b) Geleceğe yönelik projeksiyonlar yapmak gereklidir. Geleceğe yönelik projeksiyonlar, planlama stratejilerine sıkı bir biçimde bağlıdır.

Bilindiği gibi, ekolojik sistemlerin belli bir tahammül gücü vardır. Bu sınır aşıldığında eko-sistem aniden karakter değiştirir. Bir süre çevre sorunları konusunda hiçbir ciddi önlem alınmadığı halde, sorun çıkmaması, sorun çıkmayacağı anlamına gelmez. Tam aksine ani bir değişimle bir bölgede pek çok sorun birden oluşabilir. İşte bu nedenle geleceğe yönelik projeksiyonlara önemle ihtiyaç vardır.

Kaldı ki bugün İstanbul kentinde bu sınır aşılmış ve pek çok çevre sorunu açık ve seçim biçimde ortaya çıkmıştır. Bu şartlarda hem mevcut sorunlara çözüm aramak, hem de geleceğe dönük plan ve projeksiyonlarla sırada bekleyen sorunlardan kaçınmak gerekmektedir.

İstanbul'da çevre sorunları içinde en önemli olanlarını şu ana başlıklar altında sıralamak mümkündür:

1. Hava kirliliği,
2. deniz kirliliği,
3. çöp ve katı atık sorunu,
4. plansız yapılaşma ve gecekondular sorunu,
5. trafik ve gürültü,
6. yeşil alan kaybı ve doğal güzelliklerin korunması sorunu.

Bu sorunların her biri insanın ruhsal ve bedensel sağlığına zarar vermesi, ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlar yaratması, modern kent yaşamındaki huzur ve mutluluğu engellemesi açısından önem taşımaktadır.

Hava kirliliği

İstanbul'da son yıllarda giderek artan ve şehir merkezlerinde yoğunlaşan hava kirliliğine yol açan temel sebepler:

- a) Sanayi kuruluşlarının bacalarından yükselen zehirli gaz, duman, partiküller.
- b) Çarpık ve plansız kentleşme ve konutların ısıtılmasında kullanılan yakıtların yarattığı kirlilik.
- c) Trafik-egzost dumanları.

Bunlara ilaveten çöplerin yakılması ile havaya karışan zehirli gaz ve artıklardır.

Bu konuda belediyelere düşen görevler nelerdir?

* Herşeyden önce plansız, programsız, kendi iç dinamikleri ile oluşan şehirleşme olgusunu, planlı bir şehirleşmeye dönüştürmek, dengeli bir yerleşme düzeni oluşturmak gereklidir.

* Sanayi bölgeleri ile yerleşim bölgelerini ayırmak ve yeni kuruluşların yer seçimine özen göstermek gerekir. (Organize Sanayi Bölgeleri Tesisi)

* Kentin yeşil örtüsünün tahribine engel olmak ve kentin spekülâtörlerin arzuları doğrultusunda değil, yapılan şehir planlaması uyarınca büyümesini kontrolle almak da yerel yönetimlerin sorumluluğundadır.

* Hava kirliliğini azaltacak yakıt seçimi konusunda tedbirler almak ve doğal gaz boru hattının yapımına hız kazandırmak da önemlidir.

* Fabrika bacalarını yükseltmek, süzgeçler koymak ve sanayideki yakıt seçimine zorlayıcı hükümler getirmek.

* Taşıtların egzost gazlarını kontrolle alıcı yeni teknik gelişmeleri izlemek ve kente aktarmak gereklidir.

Deniz Kirliliği

Deniz kirliliği çevre sorunları içinde çok önemli yeri olan ve gerek insan sağlığı gerek ekonomik değer kaybı itibarıyla önemle ele alınması gereken bir konudur.

İstanbul'da atık su problemi ile ilgili olarak başlatılan projelerin hızla tamamlanmasına büyük bir ihtiyaç vardır.

İstanbul'da başlatılan 1. ve 2. Aşama Kanalizasyon Projeleri büyük öneme sahiptir.

1. Aşama Kanalizasyon Projesi içinde yer alan Güney ve Kuzey Haliç Projeleri içinde kollektör inşaatlarının, pompa istasyonlarının, ön arıtma tesislerinin, deniz deşarj inşaatlarının tamamlanması; **Kabataş-Baltalımanlı** tunelleri ile **Dragos-Fenerbahçe** sahil kuşaklama kollektörünün yapımı İstanbul kenti için hayati bir önem taşımaktadır.

2. Aşama Kanalizasyon Projesi: Batı Marmara, B.Çekmece, K.Çekmece, Ataköy, Tarabya, Paşabahçe, Küçüksu, Tuzla Drenaj havzaları için **atık su ana kollektörlerini**; Tuzla-K.Çekmece **biyolojik arıtma tesisleri** ve **deniz deşarjlarını** kapsamaktadır. Bu projelerin tamamlanmasına hız verilmelidir.

Ayrıca İstanbul'da endüstriyel atık suların pek azı kaynakta, yani fabrikalarda arıtılmaktadır. Denize akıtılan zehirli atıklar denizleri kirletip, sağlığı tehdit etmekte, denizlerdeki canlı yaşamı tahrip ederek, eko-sistemi bozmaktadır. Marmara Denizi'ndeki balık türleri son 30 yılda 125'den 4'e düşmüştür.

Belediyelerin mali kaynak yetersizliği nedeniyle tamamlanması ertelenen büyük projeler yanında sanayiye büyük bir mali külfet yüklemeyen **arıtma tesislerinin** yapımını sıkı bir kontrole alması ve cezai tedbirlerle hızlandırması gerekmektedir.

Çöp-Katı Artık Sorunu

Tüm büyük kentlerimiz gibi, İstanbul'un da önemli çevre sorunlarından biri çöp ve katı atıklardır. Katı atıkların toplanması kadar, taşınması ve yok edilmesi de problem teşkil etmektedir.

Katı atıkların yok edilmesi sulara dökerek, toprağa gömerek, yakarak gerçekleşmekte, her üçü de doğayı kirletmektedir.

Katı atıklar sorununa en rasyonel çözüm, atığın oluşturduğu kaynaktan sorunun ele alınmasıdır. Çöp ve katı atıkların üretilenlerce bir hammadde kaynağı olarak görülüp, ele alınması ve atıkları geri kazanma mekanizmasının işletilmesi uzun, zor ama geçilmesi zorunlu olan bir yoldur. Özellikle inorganik atıkların parçalanarak, doğa ile bütünleşmesi çok zaman almakta ve doğayı aşırı ölçüde kirletmektedir. Denize atılan bir otobüs biletinin yok olması için 2-4 hafta, 1 teneke kutu için 100 yıl, 1 alüminyum kutu için 200-500 yıl, 1 plastik şişe için 400 yıl geçmesi gerekmektedir. Her gün denizlerimize döken çöpün 18 bin ton olduğu düşünülecek olursa, durumun önemi ortaya çıkacaktır.

Öte yandan çöp ve katı atıkların geri kazanılmasının yaratacağı tasarruf, doğal kaynakların tükenmesini yavaşlatıcı bir yol olarak çok dikkat çekicidir.

Bir cam şişenin geri kazanılması ile 100 wattlık bir ampül 4 saat yakmak için gereken enerji tasarruf edilebilmektedir.

1 ton kullanılmış kağıdı geri kazanmak ise, 17 büyük ağacın kesilmesini, 4100 kw/saat enerji kullanımını, 25 bin 900 litre suyun harcanmasını, 690 litre çöplük hacminin kullanılmasını, 30 kg. hava kirleticisinin atmosfere bırakılmasını önlemektedir.

Gecekondu Sorunu

Temelini şehirlere olan hızlı göçün, plansız kentleşmenin, konut sorununun oluşturduğu, ekonomik, sosyal ve siyasal vecheleri olan bir sorundur. İmar aflarından da dayanak bularak adeta yasallaşan gecekondu alanları plansız, altyapısız bir kentleşmenin oluşmasında, çevre kirliliğinde önemli rol oynamaktadır.

Öncelikle vurgulamak istiyorum ki, çevreyi kirlüten, bozan, tahrip eden insandır. O halde çevreyi korumak için insanı ele almak, bilinçlendirmek ve eğitmek gerekir.

Maddi kaynak yetersizliği nedeniyle uzun vadeli tedbirlerin gerçekleşmesini hiçbir şey yapmadan beklemek, çözüm değildir.

Yerel yönetimler, kendi görev alanlarına giren kamuoyunu bilinçlendirmek, eğitmek ve toplumsal sorumluluk kazandırmak yolunda aktif bir tutum içine girebilmelidirler.

Bunun içinde çevre kirliliğinin yarattığı son derece ciddi zararları, geleceğe dönük tehditleri anlatmalı ve çevreyi korumada kendini sorumlu ve yetkili addeden bir "kamuoyu" bilinci oluşturulmalıdır.

Çevre kirliliğini önlemede etkin rol oynayacak olan sanayicilerimize artık dünyada "döke saç kalkanma" anlayışının değiştiğini ve Çevre Korumalı

Kalkınma Modellerinin (Sustainable Development) benimsenmekte olduğunu duyurmak gerekmektedir.

ÇKK modeli ile toplumun topyekûn kalkınması hedeflenmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için 3 sistemin kenetlenmesi gerekmektedir:

- a) Doğal kaynak sistemi.
- b) Ekonomik sistem.
- c) Sosyal sistem.

Doğal kaynak sistemi genetik çeşitliliğin ve biyolojik verimliliğin korunmasını ihtiva eder. **Çevrenin korunması** demek, **kalkınmanın kaynağının korunması** demektir. Çevre korunması kaynakların etkin kullanımını da gündeme getirmektedir. Böylece daha az doğal kaynak kullanımı ile israf azalmakta, daha az artık meydana gelmekte, az girdi ile çok üretim elde edilip verimlilik artmaktadır.

Çevre koruyucu önlemlerin üretim maliyetlerini arttırdığı yolundaki eleştirilere karşı 1984'te OECD tarafından yapılan bir değerlendirme çalışmasından bahsetmek gerekir. Bir kaç sanayileşmiş ülkede yapılan inceleme sonucu, çevre tedbirlerine son 20 yılda harcanan paranın büyüme ve istihdam üzerinde olumlu kısa vadeli etkileri saptanmıştır. Çevre korunması tedbirleri talep artışı yaratarak eksik kapasite ile çalışan sanayilerin çıktılarını arttırmış, ayrıca kirliliği önlemek amacı ile yapılan masrafların kirlilik ortaya çıktıktan sonra yapılacak masraflardan daha az olduğu saptanmıştır.

İnsan sağlığını koruyucu, doğayı ve ekosistemin bozulmasını önleyici ve doğal kaynakların yenilenebilmesine fırsat yaratacı tedbirlerin yarattığı faydalar bu konudaki harcamalarla kıyaslanmayacak ölçüde büyüktür.

Çevre koruması bilincinin oluşturulmasında doğa israfının sonuçta toplumun her ferdine vereceği zararın anlatılması çok önemlidir.

Batı toplumlarında kamuoyunun tutumu çevre sorunları ile mücadelede önemli bir yer tutmaktadır.

* Oluşan çevre bilinci ile tüketici çevreye zarar verilerek üretilen ürünü satın almama eğilimine girmiştir.

* Çevreye zarar veren işletmeler, tesislerini sigortalamada güçlük çekmektedir.

* Çevreyi korumaya yönelik yatırımlar özendirilmektedir.

* OECD ülkelerinin temiz teknolojileri tesirli sonucu çevreye hassas teknolojiler geliştirilmiştir.

* Çalışanların çevre koruma çalışmalarına katılımı teşvik edilmektedir.

* Kirlüten öder prensibi ile çevreyi kirlütenlere rekabet avantajı sağlama imkanı verilmemektedir.

Kesin çözüm için uzun vadeli ve ülke çapında tedbirlere ihtiyaç gösteren çevre sorununa yerel yönetimlerin kendi yetki alanları itibarıyla daha ciddi bir biçimde el atmaları ve bu konuya da diğer ciddi sorunlar içinde öncelikli bir yer tanımları gerektiği kanısındayım.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE* NELER OLUYOR?

Prof. Dr. Tolga YARMAN
Anadolu Bilim ve Teknoloji
Stratejileri Araştırma Enstitüsü
Ağustos 1991

Sovyetler Birliği'nde, o kadar çok şey oluyor ki... Bunları sistematik olarak ele almak; onlarca, belki yüzlerce "doktora çalışmasının", uğraş alanına girer. Böylesi çalışmalar tabii ki yapılmaktadır, yapılagelsektir... Ne var ki "sorumlu insanlar", düşünce bütünselliği ve duyarlılığından, mümkün mertebe ödün vermeksizin, ama olabildiğince "kestirmeden", bir "yargıya" ulaşmak, ihtiyacındadırlar.

Ünlü karikatürcü Ali Ulvi İsmet Paşa'yı, birkaç üçgenle resmediverirdi.

İşte, karmaşayı, "doğru algılamayı" etkilemeyecek bir bütünsellik ve basitlikte, tasvir etmemiz gerekiyor.

Sovyetler Birliği'ne dönük olarak, bu yazıda, öyle yapmaya çalışacağım... Herkes soruna biraz, kendi terimleriyle yaklaşıyor. Benim soruna, "tek-nik terimlerle" yaklaşmam, doğal bulunacaktır.

Marksizm, Sömürünün Matematiğidir...

Önce, şunu kaydetmek yerinde olur. Çağın en büyük filozoflarından Marx, "üretim ilişkilerini" çarpıcı bir biçimde incelemiştir. "Artı değer" birikimini, buna bağlı olarak, emeğin insancılık dışı ilkel kapitalizm tarafından, sömürülmesi olgusunu, ortaya koymuştur.

Marx'ın ve çalışma arkadaşı Engels'in fevkalade teknik, derin, kavranabilmek üzere ciddi önbirikimler gerektiren tezi, dünyanın her yerinde, o arada özellikle Batı'da enine boyuna tartışılmış, irdelenmiştir. Akademik açıdan yer yer, haliyle, üzerinde durulmayı gerektirecek karşıt, objektif tezlerle eleştirilmiştir... Çürütülmeye de çalışılmıştır...

Ne ki, konumuz açısından mesele, bu değildir. Marksizm, deyim yerindeyse "sömürünün matematiğidir". Karşı görüşte olabilecekler açısından, "akademik" bir yaklaşımla, isterseniz, "sömürünün bir matematiğidir", diyelim.

Marksizm bir "analizdir". Ama bir "sentez" değildir. Yani, bir "incelemedir". Ama buna, bağlı bir "çözüm önerisi" niteliği taşımamaktadır.

"Artı değer" olduğu, "sömürünün" sürdüğü her platform için; tahlilde yararlanılacak, ciddi ve derin; iktisadi, kültürel, siyasi, sosyolojik, matematiksel bir araçtır.

"Artı değer"; işçinin ürettiği ile edimini arasındaki; emek aleyhine olan, farktır. Özellikle Batılı düşünürlerin birçoğu bu kavramın öznel (subjektif), yani göreceli olduğunu ileri sürerler. Dolayısıyla "sömürü" kavramını, tartışma konusu yaparlar.

Nedir ki bu düşünürlerin eleştirel yaklaşımı, kanımızca genelde "uygun" değildir. Çünkü teknik,

* Bu yazı 1991 başında kaleme alınmıştır. Yazarın o tarihten bakıldığında yaptığı öngörülerdeki gerçeklik ilginç bulunabilecektir.

teknolojik, sonuçta iktisadi olarak, bir üretim ve "büyüme", meydana gelmektedir.

Buradan hareketleyse; "üretim", "net büyümenin" ve "üretim araçlarının", sahibinin, kim olacağı; değişik bir deyişle "üretim hasılası ve ödülleri", "üretken unsurlar" ve "toplum bireyleri" arasında, nasıl paylaşılacağı; kısaca, "artı değerin" tam timlerin olacağı ve nasıl tasarruf edileceği, sorusu ortaya çıkmaktadır. Doğrusu, bu sorunun cevabını, Marx, tam vermiş değildir.

Bu sorunun "bir cevabını", 1917 Sovyet Devrimi; devrimin önderi Lenin'le beraber vermiştir.

Mülkiyet anlamsızdır! Üretim araçları, kamu-
nun olacaktır. İşçi sınıfı, iktidarın değişmez sahibidir. Artı değerin nasıl tasarruf edileceğine; nasıl yönlendirileceğine; işçi sınıfı adına, onun siyasi aparatı olan "komünist partisi", hükmedecektir. Kısaca tekelci, devletçi, bugünkü anlayışımız itibariye demokratik olduğu söylenemeyecek, ama anti-emperyalist, antikapitalist, eşitlikçi, özgürlüklere eşitliği zedelemesin diye "zorlamalı" sınırlamalar getiren, çoğulcu olmayan, özdenetim mekanizmaları kuvvetsiz, bundan dolayı ekonomik verimliliği ve teknolojik yaratıcılığı hasara uğratan, kısaca 'komünist bir rejim' yürürlüğe girmektedir.

Yüzyılın Sanayi Profili: Hızlı Üretmek, Adil Paylaşmak, Yaratmak!..

Bu yüzyılın "sanayi profili", üç temel fiille asvir edilebilir. Hızlı üretmek, adil paylaşmak ve yaratmak.

"Hızlı üretmek", sözgelişi buğdaydan, önce-
len bilinen süreçler çerçevesinde olarak, daha çok, daha hızlı un elde etmeyi, işaret eder.

"Adil bölüşmek", kimsenin kimseyi sömür-
mediği bir ortamda, ezenin-ezilenin olmayacağı bir düzen kurmayı ve üretimden herkesin hakça pay almasını, amaçlar. Marx'a göre, herkes yete-
lekleri nisbetinde üretip, ürettiğini kamunun "üre-
tim yığınınına" sunacak; buradansa, ihtiyacı kadarı-
nı, alacaktır.

1950'ler hatta 1960'lara kadar, Sovyetler
Birliği ve Doğu Bloku'nun; sanayi ve sosyal çizgi-
eri itibariyle, andığımız iki fiilin, yani hızlı üretmek
ve adil paylaşmanın, gereklerini, toplumsal ve ulu-
sal coşkuyla bayraklaştırarak, yerine, gayet iyi ge-
rdiğini, ifade edebiliriz.

Nitekim, anılan süreler boyunca özellikle
Sovyetler Birliği, devrin belli-başlı sanayi alanların-
la, hayli çarpıcı gelişmeler kaydetmiştir.

Makinalaşmada, tarımın makinalaştırılma-
ında, ulaşımda, elektrifikasyonda, bu çerçevede
idroelektrik, termik ve nükleer enerji üretiminde,
entleşmede, iletişimde, petrol eldesinde, o arada
zay alanında ve daha nice, irili-ufaklı birçok sa-
ayi alanında, Sovyetler Birliği'nin Batı dünyasıyla

hemen neredeyse başa baş yarıştığı, izlenmekte-
dir.

Bu çerçevede en önemlisi pek tabii, Sovyet
"süper-dev" savaş sanayiidir.

Silahlanma Yarışı

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yılları,
Sovyetler Birliği ve ABD'nin karşılıklı olarak; tüyler
ürpertici, dehşet verici, her halkası teknik açıdan
"dahiyane"; ortaya çıkarttığı nihai manzara açısın-
dansa, "ahmakça" olan; amansız bir "silahlanma
yarışının", sergilendiği yıllardır.

ABD, hemen ardındansa Sovyetler Birliği,
"atom bombasını" yapmıştır. Bunun üzerine ABD,
atom bombasından, yuvarlak bin kat daha güçlü
olan, "hidrojen bombasını" ortaya çıkartmaktadır.
Bombanın, ilk kez üzerinde denendiği Pasifik Ada-
sı, yerle bir olmakta; Okyanus üzerinden, silin-
mektedir.

Sovyetler Birliği, bu gelişmeyi hemen taki-
ben, hidrojen bombasını, gerçekleştirmektedir.

Sonraları, teknik açıdan, inanılmaz karma-
şıklikta, insanlık ve onun yuvası gezegenimiz açısın-
dansa "trajikomik", karamizah konusu, gelişme-
ler, dahiyane savaş icatları, birbirini kovalamakta
ve azdırmaktadır.

1950'ler ve 1960'lar, böyle geçmiştir.

Önce nükleer başlıkları taşıyacak "kıtalara-
rası", yenisi öncekinden dev ve çok daha hızlı, fü-
zeler, peşpeşe inşa edilmiştir. Bunların hepsi, bi-
rer "teknik harikadır". Ne var ki amaç "şapşalca bir
çilginliktir".

Oklohama'dan fırlatıldığı zaman, bir balistik
füze, tepesindeki nükleer başlığı, Moskova'ya; u-
zaydan şandellemeye uçarak, orayı bir cehenneme
çevirmek üzere, hepsi hepsi bir yarım saatte gö-
türmektedir.

Sovyetler de başarılı, kıtalararası balistik fü-
zeler geliştirmekte gecikmeyeceklerdir.

Ekonomilerin önemli bir bölümü, kıtalararası
saldırı hazırlığına, insanlık kırımına, uygarlık yıkımı-
na, yönelmektedir. Toprak altından, madenler, bu-
nun için çıkartılmakta. Bunun için, dev fabrikalarda
işlenmekte. Bunun için makinalaşmakta... Bunun
için yüzbinlerce milyonlarca emekçinin uğraşısıyla,
silahlaşmakta, cepheleşmekte ve nükleerleş-
mektedir...

Bu sebepten refah, hatta eğitim, hatta sağ-
lık, beslenme, iyice arka planlara atılivermektedir.

Kıtalararası balistik füzelerle karşı taraflar,
önce "nükleer şemsiye" oluşturmaya yönelmişler-
dir. Füzeler, hükümlerini icra etmeden; karşı, "sa-
var füzelerle" avlanıp imha edilmek ve etkisiz kılın-
mak istenmektedir. Karşılıklı olarak kaç yüz milyar
dolar, böyle bir amaca sarf olunmuştur...

Füze-savar-nükleer-şemsiyelere karşı, onla-

rı aşmak üzere bu kez, "saçma başlıklı" kıtalararası nükleer füzeler, gerçekleştirilmiştir... Diyelim ki, New York ya da Moskova semalarına girer girmez, beşe-ona saçılan; birkaçı, karşı-nükleer şemsiyenin füze-savarları tarafından avlanırsa; diğerleri, rahatlıkla iş bitirecek, nükleer başlıkları taşıyan füzeler... Hafsalaya kolay sığmaz, ölümcül birer teknoloji abidesi olmuşlardır.

Daha daha, denizaltılardan fırlatılabilen, çok başlıklı füzeler; ağır bombardıman uçaklarında, 24 saat sürekli dolaştırılan nükleer başlıklar; sahneye çıkmışlardır.

Taraflar, her an, bir nükleer saldırı karşısında kalabilirler öngörüsüyle, sürekli "korku humması" yaşamışlardır. Böylesi bir saldırıda; saldıranın karşı tarafın tüm "nükleer cephanesini" imha etmesi; saldırıya uğrayanınsa, karşı tarafı topyekün imha edecek kadar nükleer cephanesini, imha olmaktan kurtarması; "caydırıcılığın" temel özellikleridir.

Saldıranın ani bir baskınla, karşı tarafın tüm nükleer cephanesini imha etmesi için; herbiri, daha daha tahripkar, daha daha çok nükleer silah imal etmesi gerekmiştir.

Habersiz, ani bir saldırıya uğrayanın; hala daha karşı tarafı topyekün imha edebilecek kadar çok nükleer silahı imha olmaktan kurtarması için; neler neler icat edilmemiştir ki?... İşte nükleer füze-savarlar, denizaltılarda ve uçaklarda sürekli dolaştırılan nükleer füzeler ve nükleer başlıklar, o arada yeraltında, yüzlerce kilometrelik tünellerde biteviye hareket ettirilen koca koca nükleer füzeler!..

"Sakallı-bıyıklı bir alay çocuğun", gezegenimizde insanoğlunun hayatıyetine kasdeden "oyuncağı" sizin anlayacağınız...

Toplam (yuvarlak), 20 bin nükleer başlık, karşılıklı siperlere yığılmıştır... Hala da böyledir!..

Bunların her biri, Nagazaki'ye, Hiroşima'ya atılan atom bombasından 10 kat, 20 kat daha güçlüdür. Demek ki, 20 bin tanesi dünyamızı şöyle bir yüz defa, ikiyüz defa, topyekün yokedebilecektir.

Silahlanma yarışı, (özellikle 1960'larda, hatta maalesef daha ileriki yıllarda da gitgide daha vahim boyutlara tırmandırılmış ve gezegenimiz inanılmaz derecede vahşi, budalaca ve adeta "kaçınılmaz" bir "nükleer kırılma" konumuna sıkıştırılmıştır.

Taraflar neden sonradır ki, "savunma imkanlarını", örneğin dinleme cihazlarının menzilini genişletmenin bile, karşı tarafa bir tehdit olarak yansıdığını ve ister istemez ilave gelişmelerle "karşı tarafa" saldırı davetiyesi çıkarttığını, (olayların öncülüğündeki onca dehaya, rağmen) ancak idrak etmişlerdir.

Kısaca, silahlanma yarışı, derhal sınırlandırılmalıdır!..

Nedir ki bu olgu, 1972'de kavranmakta ve stratejik silahların sınırlandırılması anlaşmasıyla yaptırımlaştırılmaktadır.

Bununla beraber, "yarış" durmamakta, hatta dolu dizgin sürmektedir.

Stratejik nükleer silahların sınırlandırılması-na ilişkin, ikinci anlaşma, 1979'da imzalanmıştır. Ama taraflar karşılıklı olarak, bu anlaşmayı da delik deşik etmektedirler.

Nihayet 1983'de "yıldız savaşları" projesinin, ABD tarafından ortaya atılmasıyla, bilinçli-dünya-insanı, sancılı kaygılarla, zıvanadan çıkmaktadır.

Silahlanma yarışı çünkü, şimdi, uzaya tırmandırılmaktadır.

ABD, Sovyetler'in olası bir nükleer saldırısını, uzaydan, "lazer savunmasıyla" kesmeye yönelmekte... Ama aslında, Sovyet nükleer sisteminin yıldız savaşları projesi çerçevesinde geliştireceği lazer silahlarıyla, battal etmeye koyulmaktadır.

Bu durumda ABD, Sovyetler'i, teknik ve teknolojik açıdan, yenik düşürecektir.

Yıldız Savaşları projesi, gerçekten de teknik olarak Sovyetler'i allak bullak etmiştir.

Gorbaçov'a çok akıllı bir "U dönüşü" yapma imkanı bahşeden ve bir çok dönüşümün kökenin deki gelişme; silahlanma yarışının güncel en üs basamağı, "Yıldız Savaşları" olarak gözetilebilir. Yıldız Savaşları projesi, silahlanma yarısında gerçekte, Sovyetler Birliği'nin "havlu atmasına" sebebiyet vermiş olan projedir, denilebilir.

Bu proje, hem Sovyetler Birliği'nin teknik yeteneklerini, hem de bu yeteneklerin göreceli sınırlarını, çarpıcı bir biçimde sergilemiştir.

Dikkate getirmek istediğimiz "teknik incelikleri" anlamadan; Sovyetler Birliği'nde neler oluyor bittğini anlamak; Sovyetler Birliği'nde uygulanan komünist rejimin açmazlarını kavramak; hiç kola olmasa gerektir.

Konumuzun yanında, basitçe kalan bir örnek ifade edelim... Karaciğer komplikasyonların anlamadan; hatta, karaciğerin vücutta yerini ve ne işe yaradığını bile bilmeden; yüzdaki sivilce hakkında "ahkam" kesmek; inanın, biraz çocuksi kalır.

Sovyetler'in Teknik Anatomisi

Yıldız Savaşları projesi ile ilgili gelişmelerin Sovyetler Birliği'ne ilişkin olarak işaret ettiği özel likler şunlardır:

- Sovyetler Birliği hiç kuşkusuz dünyanı dev, iki askeri gücünden birisidir.

- Sovyetler Birliği'nin karada, havada ve denizdeki nükleer cephanesi, ABD'yi ve tüm dünya uygarlığını yer yüzünden birkaç defa silmeye yetmektedir.

• Buna karşılık, dengeli bir izlenim yansıtabilmek üzere belirtelim... Sadece Türkiye'deki NATO nükleer silahları, Sovyetler Birliği'ni topyekûn imha etmeye, çok çok yeterlidir!

• Sovyetler Birliği'ndeki vurucu güç, şu var ki, genelde bir bakıma "kaba kuvvete" dayanmaktadır. En yeni optik kontrol, radar, bilgisayar donanımları, Sovyet silahlarında değil, Amerikan silahlarında bulunmaktadır.

• Sovyetler ileri teknolojiye, ABD'nin, keza Japonya ve Avrupa'nın çok gerisine düşmüşlerdir.

• Silah gücü itibarıyla, "denkliği"; daha büyük, yani daha tahripkar ve daha çok sayıdaki nükleer başlıkla sağlanmaktadır.

• Bu arada, Sovyetler'in kıtalararası balistik nükleer silahları hedefe isabette, Amerikan silahları kadar hassas değildir, olamamaktadır.

• Nihayet, Sovyetler, belki "kaba nükleer kuvvetle" Yıldız Savaşları projesine karşı bir süre durabileceklerdir. Ama öncelikle "beşinci kuşak bilgisayarları", optik-lazer, ileri nükleer teknoloji, elektronik-mikro dalga, komuta-kontrol meseleleriyle, daha nice teknik-askeri meselede, iyice "denode" ve "tık-nefes" kalmışlardır ve Sovyet halkının daralmışlığına karşın, anlamsız silahlanma yarışını sürdürmeleri abestir.

• İşte Gorbacov'un Yıldız Savaşları projesiyle dönük olarak, karşı tarafı önce şaşkınlığa sonra nemnunluğa boğan; silahlanmaya değil silahsızlanmaya yönelik, "U dönüşü" kararı; "Glasnost" ve "Perestroika"; böyle bir çerçevede oluşmuştur.

• Asıl önemli olan, doğrusu, Sovyetler'in özellikle ABD'nin tersine, askeri gelişmeleri, bir tür, sivil üretime ve halkın refahını geliştirmeye, yani "tüketici ekonomisine" kanallandırmayı başarmış olmasıdır.

• ABD ise dünya kamuoyunda "ayın fethi" iründen bir takım, çok ileri teknik uğraşlarla pres kazanırken; teknoloji birikimini, en önce savunma ve silahlanma yarışına yöneltmeyi, başarmaktadır... Savunma alanındaki araştırma, bulgu ve birimlerini ise; sivil teknoloji serpilmesinin, "katığı-a", dönüştürebilmektedir.

Kısaca ABD'de ekonomi, fevkalade "entegre" bir şekilde çalışmaktadır. Oysa Sovyetler Birliği'nde, evet aya, dünyadan hareket ettirilebilen bir abanın yolanması prestij sağlamakta... Burada uşan bilgi birikimi savunma alanına tabiatıyla, dırılabilir... Nedir ki son toplamda, milyonca Sovyet insanı, emekçisiyle, işçisiyle, teknisyeni, mühendisiyle, bunların aileleriyle, dolu dizen, "silahlanma yarışında Sovyetler'in yerini korumada" çalışmakta... Bununla birlikte emek hasılatı, kestirmeden söylersek, bir türlü hissedilir ve klenilir ölçülerde Sovyet toplumunun gönencini ikseletmeye yönelmemektedir.

İşin özeti budur.

Buradan yola çıkarak Sovyetler'in, keza genelinde Doğu Bloku'nun, sanayileşme sürecinde; klasik anlamda "hızlı üretmeyi", bu arada "sosyalistçe", nisbeten adil ve hakça paylaşmayı başarmasına karşın; ileri teknoloji evresinde, Batı dünyası kadar "derin yaratmayı" kurumsallaştıramadığını ve yaratı yapıtlarını "tüketici ekonomisine", hiç şırınga edemediğini, izliyoruz.

İleri Teknolojinin Pusulası: Maddenin Derinliklerinde Yaratmak

Tekniğe yabancı olanlar için konuyu bir parça açmalıyız.

"Yaratmak", birşeyi yoktan değil, ama "yokken varetmektir".

Gerçi, klasik sanayi evresinde gerçekleştiren petrol kuyuları, rafineriler, çimento fabrikaları, otomobil fabrikaları, uçak fabrikaları; bunlar da hep yokken varedilmiş yapıtlardır... Ama klasik sanayi evresi ile ileri teknoloji arasındaki fark; ilkinde "gözle görünür" eşyaya egemen olunurken; ikincisinde, maddenin sonsuz küçük boyutlarında "görkemli bir orkestrasyon" meydana getirebilme, yeteneğindedir. Bu fark, kısaca; "kara lokomotifle", mi minnacık transistör ya da entegre devreye, buradan düğmeye basmamızla 100 milyon kilometre uzaktaki bir uzay aracının yörüngesini değiştiren mekanizmaya, kısaca maddenin tırnak boyunun 100 milyonda birinin 100 binde biri gibi, sıradan hafsalalarda şaşkınlıklar yansıtan boyutlara egemen olmak arasındaki farktır.

Sovyet deneyimi şunu ortaya koymuştur ki.. İleri teknoloji kökteki ideali ne kadar saygın olursa olsun, Sovyet modeli çerçevesindeki toplumsal, siyasi ve ekonomik örgütlenme ile olamamaktadır, gelişmemektedir!..

Kısaca, ileri teknolojinin gündeme getirdiği, maddenin mini minnacık boyutlarına dönük olarak, "yaratma özlemine", komünist rejim, hiç iyi gelmemiştir.

İleri teknolojinin özü olan "yartam fiili" kişinin, bilim adamının, teknisyenin, daha ilkokuldaki çocukların, her türlü baskıdan uzak, büyüklerle ve rejimle öz-eleştirel, simetrik ve "çok özgür" bir ilişkide yaşamalarının ve gelişmelerinin sağlanması ile mümkün olmaktadır.

Yaratıcı dimağları, merkeziyetçilik ve eşitçilik adına dev örgütlerde; doyumsuz, bağnaz kafaların "iğdiş buyrukçuluğuna" memur ederek; ancak, o yaratıcı dimağların, acılı döngülerde kahrolup; sonunda, başlarındaki bağnazlar gibi, doyumsuzluklar içerisinde kendilerinden sonraki pırl pırl yaratıcı küçükleri iğdiş etmeleri sonucunu doğurabiliyorsunuz.

Sovyetler Birliği'nde, hiç kuşkusuz, idealler doğrultusunda çok güzel şeyler başarmıştır.

Ama, şu dikkate getirdiğim olumsuzluk da, maalesef çok platformda geçerli kalmıştır.

Bizde de, örneğin, kaç kuşak şu olumsuzluk çerçevesinde, araya, gitmemiş midir?..

Gelişmemiş Bilimciler

Geçtiğimiz Şubat ayında, Sovyetler Birliği'nin konuğu olarak, Moskova ve Leningrad'da temaslarımız oldu. Bu arada, Sovyet politologlarının -gıyapta kusura düşmemeye özen göstererek belirtiyim- yer yer çağdaş akademik tartışma ölçülerinden uzakta, adeta "Marksist bir ruhban sınıfın" üyeleriymişçesine, "dogmanın" ne kadar "tut-sağı" olduğunu, hayretle izlediydik. Leningrad'da tartıştığımız politologlar (Marksist siyaset bilimciler), "bilgisayar teknisyenlerini", "kimya laborantlarını" dahi, "işçi sınıfından" saymamaktaydılar. "İşçi", maden işçisiydi. Proleterya diktatoryasının sahibi, bu işçi olmalıydı. Teknolojinin ilerlemesiyle beraber, maden işçilerinin sayısının azalacak olması, Sovyet politologlarının skopunda hiç önemli değildi. Karşılaştığımız Sovyet politologlar kendi "manastırlarına" öylesine kapanmışlardı ki, ne dünyayı biliyorlardı, ne de zaten tekniği ve teknolojiyi!..

Tekniği, teknolojiyi bilmeden "siyaset felsefesi" yapmaya kalkarsanız "çağ dışı" kalırsınız.

Sovyet politologlarının, "bilgisayar teknisyenlerini" işçi sınıfından saymamasına, proletarya diktatoryasının ortağı olarak, kesinlikle, görmemesine karşın; söz konusu tartışmamızın yer aldığı Leningrad Politoloji Enstitüsü'nden hepsi hepsi yarım saat mesafedeki dev Lenin Fabrikası'nı ziyaretimiz sırasında, işçi temsilcilerine şu soruyu yöneltiyorduk:

- Bu ülkede, işçi sınıfının diktatoryası, iktidarda bulunuyor.. İşçiler, demek ki iktidarın tek sahibi.. Güzel.. Bu fabrikadaki işçiler, üstelik bir diktatorya niteliğinde olarak, ülkede iktidarda bulunmaları keyfiyetini, acaba burada, hangi yolla bilmekte ve algılamaktadırlar?

Sorumuzun cevabı, doyumlu olmaktan çok uzaktı.

Şu var ki, işçiler artık bilinçlenmişlerdi... Kuru kuruya, işçi sınıfının iktidarda olduğunu düşünmekle yetinmek, istemiyorlardı. Fabrikanın mülkiyetini devralmayı özlüyorlardı. Onun için de yeni bir felsefeye, yeni bir örgütlenme şemasına, yeni uygulama şablonları üzerinde, kafa yoruyorlardı...

II

Yazımızın bundan önceki bölümünde, Sovyetler Birliği'nde neler olup bittiğini, özellikle teknik ve teknolojik gelişmeler bazında incelemeye çalıştık.

Tekniği-teknolojiyi iyi kavrayamayınca, inanın felsefe boyutundaki tartışmalar, ne kadar özen

gösterirseniz gösterin, sonuçta "fantezik" kalmaya mahkum olabilir.

Salt teknikle, haliyle, bir yere çıkılmaz. Teknik siyasi hedeflerin altında olmalıdır. Buna karşılık, tekniği-teknolojiyi bilmeden, dünyadaki gelişmeleri izlemeyen, derinlemesine siyaset felsefesi yapmak, mümkün değildir.

Hızlı Üretmek, Adil Paylaşmak, Yaratmak...

Yazımızın belkemiğini şu düşünce oluşturmakta... Yüzyılımızın, üç temel fiili vardır. Bunlardan birincisi, "klasik üretim süreçlerini geliştirme-yi", örneğin buğdaydan daha hızlı, daha çok un üretmeyi kapsar. Bu fiile kısaca, klasik manada, "hızlı üretmek" diyebiliriz. İkinci fiil "toplumsal bölüşümde adil olmaktır". Marx'a göre herkes, toplumsal üretim yığınağına yeteneği nisbetinde ürettiğini sunacak, buradan ihtiyacı nisbetinde tüketecektir.

"Hızlı üretmek", hele "adil paylaşmak" fiilleri, itibariyle, başta Sovyetler Birliği, Doğu Bloku epey bir süre, Batı dünyasıyla başabaş yarışmıştır.

Şu var ki, yüzyılımızın sonuna doğru, çağı betimleyen fiil, üçüncü bir fiil olmuştur: "Yaratmak".. Maddenin sonsuz küçük boyuttaki en ücre köşelerine egemen olarak, miniminnacık, eskiden bilinenden çok farklı olarak örgütlü, maddesel orkestrasyonlarla, çağdaş bilimsel, teknik, teknolojik senfonileri varetmeyi işaret etmektedir bu fiil...

Her yönelişin kendine özgü bir havası, vasatı vardır.

Sözgelişi, Taşıtlarla'nın küçük sanayi ortamından, Apollo füzesi çıkmaz. Sulukule'den Rahmaninov İkinci Piyano Konçertosu elde olunmaz...

İşte, biraz, dikkate getirdiğimiz örneklerde olduğu gibi, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik toplumsal ve siyasi örgütlenme modeli, ileri teknoloji evresinde, Batı ile yarışma açısından, bekleneni hiç verememiştir.

Meselenin özü budur.

Sovyet Modeli örgütlenme, özünde ne kadar idealist olursa olsun, kısaca Sovyetler'i ve tüm Doğu Bloku'nu, sonuçta çağın gerisinde bırakmıştır.

Sovyetler bu arada tabii, dev bir askeri güç olmuş; nedir ki Sovyet askeri gücü, son 40 yılda Macaristan'a, Çekoslovakya'ya ve Afganistan'a girmenin ötesinde, hiç bir mana ifade etmemiştir! O kadar böyledir ki, Moskova işte, son aşamada, ayrılıkçı Sovyetler'in başkaldırı ve bağımsızlık hareketlerine, ister istemez boyun eğmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu - Sovyet İmparatorluğu

Bugüne kadar üzerinde durulduğuna hiç tahnık olmadığımız, bir konuyu bu arada, dikkate getiriverelim.

Sovyet imparatorluğu'nun çöküşü ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü arasında, fevkalade ilginç benzerlikler vardır. En temel benzerlik, askeri gücüne karşın, yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nun, tıpkı bugün Sovyetler Birliği gibi, çağın teknik gelişmelerinin iyice gerisine düşmüş olmaklığından kaynaklanmaktadır.

Hemen neredeyse tek başına, orduyu güçlendirerek; böyle bir gelişmeyi ise, toplumun kılcal damarlarına maletmeyi başaramadan, "silahlanmaya" bakmanın; Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra, diğer hazin bir örneğini oluşturmaktadır Sovyet imparatorluğu...

Osmanlı'nın harcı İslam'dır. Sovyetler'in harcıysa, Marksizm olmuştur. Deyim yerindeyse, her iki "din"de, bütünü dağıtmaya yönelik çalışan milliyetçi akımlara karşı duramamaktadır. Gerçekte Balkanlar, Osmanlı'dan nasıl koptuysa, "Baltık Sovyetleri" de, işte, aşağı yukarı benzer şekilde, Sovyetler Birliği'nden kopmaktadır.

Böyle bir açıdan bakılınca; biz, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan koparak, nasıl dengemize, Trakya ve Anadolu'da kavuştuksak... İşte bunun gibi, Sovyetler Birliği'nin de, asıl olarak Rusya Federasyonu'na indirgenmeye yönelik dönüşümler geçireceği öngörülebilir.

Merkezi askeri otorite zayıflayınca; bu otoritenin baskı altına aldığı, o arada unutturamadığı birçok sorunun; gizli çatışmaların, ayrılıkçı-milliyetçi-bağımsız akımların açığa çıkması, doğal olsa gerektir. Osmanlı İmparatorluğu bütün bunları yaşamıştır. Sovyet İmparatorluğu da, bunları şimdi bir ölçüde yaşamaktadır, yaşayacaktır.

Batı Sosyalleşti... Sıra Doğu'nun Demokratikleşmesinde!..

Sovyetler Birliği, sıralayageldiğimiz olumsuzluklara karşın, bir "Marksist uygulama alanı" olarak, fevkalade önemli ve tarihi bir işleve sahne olmuştur. Bu işlev, Batı'nın sosyalleşmesine katkıdır.

Şüphe yok ki Batı dünyası "sömürüyü"; bu fiile karşı toplumsal kurumları hayata geçirip geliştirmeyi; Marksizm'den, özellikle de Sovyetler Birliği'nin yönayleminden öğrenmiştir.

Diyalektik Materyalizm çerçevesinde ifade edecek olursak, sosyalizm, kapitalizmin antitezidir. Bu antitez, öncelikle Doğu Avrupa'da yuvalanmıştır. Yansımayla Batı'ya sosyalleşmeyi öğretmiştir. Böylelikle, Batı, demokratikleşme ve sosyalleşmeyi beraberce öğrenmiştir, denilebilir.

Buna karşılık Doğu, sosyalleşmiştir ama demokratikleşmemiştir. O nedenle sıra, "Demokrat Batı'nın sosyalleşmesinden sonra, "Sosyal Doğu'nun demokratikleşmesindedir.

Başka bir deyişle, Batı, özgürlüklerden yola çıkarak "sosyal demokrasiyi" kurumlaştırmıştır.

Doğu ise, eşitliklerden yola çıkarak "demokratik sosyalizmi" yapılandırmaya yöneliyor olmaktadır.

Ne var ki dikkate getirdiğimiz gibi, Batı'yla Doğu arasındaki teknik-teknolojik fark, Doğu'nun aleyhine fena halde artmış bulunmaktadır.

Özgürlük, Eşitlik

Bu noktada özgürlük ve eşitlik kavramlarına eğilerek, tartışmamızı geliştirmek istemekteyiz.

"Özgürlük" ve "eşitlik", çok tartışılmış kavramlardır. Eşitlik, bir defa, matematiksel bir kavramdır. Öyle olsa da "sosyal boyutlar" açısından, eşitliğin derinlenmesine bir tanımlı hiç kolay görünmüyor. "Eşitlikten", daha doğrusu "sosyal eşitlikten", asıl olarak "fırsatta eşitlik" anlaşılabilir. Ne var ki zengin çocukla fakir çocuk, ya da doktor çocuğuyla hamal çocuğu, İsveçli çocukla Habeş çocuk, hangi fırsatta eşit sayılabileceklerdir ki!

"Eşitliği" bu açıdan, bir ölçüde belki, "özgürlüklerde eşitlik" ya da "özgürlük haklarının kullanılmasında eşitlik" olarak tanımlamak, yerinde olabilecektir.

Pekiye özgürlük nedir?

Özgürlük eşitliğin tersine, matematiksel bir kavram değildir. Belki "fiziksel" bir kavram olarak tanımlanabilir. Ama sonuçta insanı ilgilendirdiği için fizikselliğin çok ötesinde boyutlar taşır.

Piston koluyla bisiklet pompası içine sıkıştırılmış "havanın özgürlüğü", belki, piston kolunu geri fırlatıp, pompa silindirin tümüne yayılmaktır.

Gerçekte bu halde bile, pompada sıkıştırılan "havanın özgürlüğüne", pompa silindir kabıyla, bir sınırlama getiriliyor olmaktadır.

Olsun, yine de örneğimizden yola çıkarak, özgürlüğün; üzerimizdeki baskının kaldırılması halinde yeteneklerimizle doğal olarak ulaşabileceğimiz ereği işaret ettiğini, düşünebiliriz.

Sömürü ve artıdeğerin oluşumu, taa buralardan kökler alıyor. Verdiğimiz tanımlar, ne kadar özensek de, yetersiz kalıyor. Özgürlüğün sınırını çizmek, çok zor... Eşitlikle özgürlüğü bağdaştırmak daha da zor..

Özgürlük, "örgütlenme özgürlüğünü"... Örgütlenme özgürlüğü, "örgütlenme özgürlüğünü".. Bu özgürlük ise, hükmetme, komuta etme, bağıl olarak da "sömürme özgürlüğünü", ister istemez doğuruyor... Toplumu, "çalışanlar" ve "çalıştıranlar" olarak bölüyor... İşverenlerin ve emekçilerin oluşmasına yol açıyor... Toplum, "sınıflı bir toplum" oluyor... Eşitlikler, ister istemez bozuluyor...

Demek ki eşitlik ve özgürlük birbirlerini "çelen" kavramlar. Şu var ki, aynı zamanda, birbirlerini "tamamlayan" kavramlar.

Bu kavramlar birbirlerini çeliyorlar... Çünkü dediğimiz gibi, özgürlükleri koyvererseniz, eşitlikler zedeleniyor... Öte yandan eşitliklere abanırsanız,

özgürlüklerin, yaratıcılığın, önünü alıyorsunuz.

Özgürlük ve eşitlik diğer taraftan, birbirlerini tamamlayan kavramlar...

Özgürlüklerin olmadığı "eşitlikçi bir topluluk", "yarışmacı" olamıyor... "Durağan" oluyor. Sovyetler Birliği gibi, özlenen hızda gelişmiyor.

Eşitlikçiliğin gözardı edildiği bir toplulukta, "altta kalanın canı çıkıyor". Gücsüzler horlanıyor. Topluluk; frensiz, sözde özgür "sadistlerin", önemli bir ölçüde buyruğuna giriyor.

Demek ki, eşitlik özgürlükleri dengelemeli.

Özgürlük ise, eşitliklerin özündeki ataleti çözmeli. Yaratıcılığın ve gelişmenin önünü açık tutmalı.

Batı dünyası, sanayi atılımının başlangıç döneminde, "eşitliği", bir anlamda "sosyalleşmeyi", özgürlük adına feda edince, çok sancılı toplumsal rahatsızlıklara sahne olmuştur. "Gaddar kapitalizm" işte budur. İkel sanayileşmenin tezidir bu...

Buna karşı doğan antitez, yani sosyalizm ise, özgürlükleri kısıvrak bağlayan abartılı toplumsal örgütlenme modeliyle, yaratıcılığı çok sınırlamış... Özellikle de, ileri teknolojinin gerektirdiği vasatı, farkında olmadan, ne var ki amansızca boğmuş, yok etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dramı, işte budur, denilebilir.

Demek ki Batı, "sınırsız" sayılabilecek özgürlüklerden yola çıkarak, bunları "eşitlik" ilkesiyle dengelemiş. Doğu ise, özgürlüklere antitez olarak vazettiği abartılı "eşitlikçi toplum" modelini, sonunda "özgürlük" adına dönüştürüp, iyileştirme noktasına sıkışmıştır.

Sosyalizm'in, hele Marksizm'in öldüğünü iddia etmek abestir. Bir şey iflas ettiyse; o, Marksizm uzantısındaki merkezîyetçi-toplumsal, komünist örgütlenme modelidir.

Yineliyoruz... Bu model, ileri teknolojinin gerektirdiği koşullar ve toplum vasatı açısından, "dar" kalmıştır.

Sosyalizmin Güncel Sorunu

Şubat başında Sovyetler Birliği'nin konuğu olarak sürdürdüğümüz gezi sırasında Sovyet politologlara söylediğimiz gibi, "sosyalizmin güncel meselesi"; tekelsiz, devletçi, komünist, merkezîyetçi toplumsal ve devletsal örgütlenme modeline alternatif, kişi özgürlüğünü, yaratıcılığı ve verimliliği öne çeken yeni bir sosyalist toplumsal örgütlenme modeli dokumaktır.

Devletçilik, haliyle bir amaç değildir, araçtır. Bakılırsa, bizdeki, kabaca söylersek, bütün "sağ ktidarlar", devletçi olmuşlardır. Ama devleti geniş kitlelerin yararına değil, temsil ettikleri zümreler adına kullanmışlardır.

Buna karşılık, "devletçi" olunmadığı halde,

"toplumcu" olunabilir. Ülkemizin güncel koşullarında daha iyisi galiba, "yaratıcı özgürlüklerin" önünü kapatmayacak "çağdaş bir devletçilikle", "toplumcu" bir doğrultu izlemektir.

Kanımızca, sosyalizmin günümüzdeki sorunu, şöyle ifade edilebilir:

"Artı değer", bundan önce; mülkiyeti reddeden, yaratıcı özgürlükleri kısıtlayan, bu çerçevede Batılı anlamda girişim özgürlüğüne geçit veremeyen, devletçi, merkezîyetçi, komünist bir yaklaşımla yönlendirilmeye çalışılmaktaydı.

Bu yaklaşıma, şimdi; çoğulculuğu, demokratikliği, yaratıcı, emeğe saygılı girişim özgürlüğünü katmak gerekmektedir.

Amaç, "kişinin kişiyi sömürmesinin önüne geçmek" olduğuna göre, dogmalardan özgürleşerek düşünülürse, şu amacı uygulamak için 75 yıldır izlenen yoldan, daha başkalarını tasarlamak pekala mümkün görünmektedir.

İşte, "sosyal demokrasi" ya da "demokratik sosyalizm" söz konusu amaca dönük olarak çağrışan, başlıca yaklaşımlardır.

Sömürüden Uzak, Ama Yarışmacı-Gelişmeci-Yaratıcı Bir Üretim

Mesele, yalnızca artı değerın sömürsüz olarak kimin eliyle tasarruf edileceğine ilişkin mesele değildir. Şu var ki maalesef, dünyanın hemen her yerinde, sosyalistler yalnızca bu meseleyi gözönüne almışlardır. Oysa bunun yanı sıra, mesele, akılcı büyümenin, bilinçli ve yeterli gelişmenin sağlanmasıdır.

Buysa, mutlaka, üretim araçlarının mülkiyetinin devralınmasıyla gerçekleşmemektedir.

Batılı demokratik sosyalist iktidarlarda, konumuz açısından nice öğretici örnek yaşanmıştır... Batı Avrupa komünistleri, "mülkiyeti", "önemli olan sahip olmak değil, yararlanmak", diye reddederler.. Daha doğrusu, reddederlerdi.

Batı Avrupa komünistleri şimdi artık mülkiyeti reddetmiyorlar. Çünkü savlarını tersine çevirip, hiç zorlanmadan şunu söylemek mümkün, artık:

-Önemli olan, kamunun mülkiyeti devralması değil, ondan yararlanmasıdır... Yararlanmanın yollarını açıp, geliştirmesidir!.. Bu nedenle toplum-sallıkla çelişmeyen "özel mülkiyet", pekala sürebilir.

Sosyal Zıtlıklar Artıkça, Sol Çıkışlar Radikalleşir..

"Sosyalizm öldü", diye naralar atıp, "gaddar kapitalizm" tellallığı yapanların, bu arada hiç unutmamaları gereken bir teorem vardır.

- Sosyal zıtlıkların çoğaldığı ortamlarda, sol çıkışlar, özde ne kadar demode olmuş olursa olsun, radikalleşecektir.

"Kapitalizm" in tezine karşı meydana gelmiş bulunan "sosyalizm" antitezi, doğrudan kapitalizmi etkileyip yumuşattığı için, kendisi de yumuşama noktasına mecburen gelmiştir.

Şu var ki tezin sertleşmesi, yani sosyal zıtlıkların çoğalması, tepkiyi de ister istemez sertleştirecektir.

O nedenledir ki sosyal zıtlıkların artmasıyla sol çıkışlar radikalleşecektir demektedir.

Üretim Süreçlerinin Geriliği Demokrasinin Geriliğiyle Eşanlamlıdır.

Son bir nokta olarak üretim süreçlerinde ortaya çıkan, toplumsal dengesizlikleri gidermek üzere, haklı politikalar düzenlemeye yönelen, ama yalnızca bununla yetinen sosyalist ya da sosyal demokrat siyasa yapımcılarına dönük olarak, özellikle ülkemiz açısından bir hususu önemle vurgulamak yerinde olacaktır.

O da şudur...

Özellikle bizimki gibi gelişmekte olan ülkelerde sosyal dengesizliklerin bir kaynağı demokrasinin oturmamış olması ise... Diğer bir kaynağı, plasmanların kötü yapılmasıdır.

Plasmanların, yani birikimlerin kötü yönlendirilmesi, ayrıca "çarpık demokrasinin" bir sonucudur.

Diğer bir deyişle plasmanları ve birikimleri iyi yönlendirmek; demokrasinin iyileştirilmesine, yardımcı olacaktır. Aksi ise, demokrasinin kötüleşmesine ivme kazandıracaktır.

Hızlıca söylersek; "çarpık sanayileşme", "çarpık kentleşmeye"... Çarpık kentleşme, sosyal dengelerin bozulmasına... Aynı zamanda çarpık demokrasiye yol açmaktadır.

O nedenle kimi iktisatçılarımızın tezlerinin aksine, sosyal demokrasinin biricik görevi, sosyal dengesizlikleri gidermeye yönelmek değildir. Böyle bir işlev, tabii sosyal demokratların öndeki bir işlevidir. Ama sanayiinin yapısına eğilmemek... Ö-nun makro boyutta olduğu kadar mikro düzeydeki sorunlarını ele almamak, o arada üretime yeni açılımlar getirmemek; çağdaş toplumcu demokrasiyi üreticilerin yedeğindeki reformist (yani, yalnızca "şekli" düzeltmeler yapan) bir "tepki akımı" olmaya indirgemektedir.

Böylesi bir yaklaşım, aynı zamanda dediğimiz gibi, demokratikleşme ve sosyalleşme yönündeki çabaları, "üretimsel" alandaki önemli bir destekten, yoksun bırakmaktadır. Çünük yineleyelim, üretim süreçlerinin iyileştirilmesi toplumsal gönence olduğu kadar, demokratikleşmeye de katkı sağlamaktadır.

"Emek en yüce değerdir", demek hiç yetmiyor.

Emek kendi dışında tasarlanan üretim süreçlerinde çalışırken, tabii yüce bir değerdir... Ama işte, kendi dışında yapılan o üretim süreçlerinin, maalesef hepsi hepsi "kiraladığı", bir değer olmaktır.

Emeğin yüceleşmesi için, bu açıdan, o üretim süreçlerinin yönetiminde bulunması da yetmiyor... O üretim süreçlerinin nerelerde nasıl yapılacağına hükmedebilecek bir düzeye tırmanması gerekiyor.

Böyle bir bağlamda emeğin yücelmesi, demek ki, ona, sözünü ettiğimiz yeteneği sağlayacak kurumsallaşmayı, daha önemlisi "toplumsal ittifaklar" formasyonunu kazandırmaktan geçmektedir.

Yoksa emek; çok saygın, çok demokratik, çok gerekli olmakla beraber, "toplu iş sözleşmelerinde" değerinin pazarlığını yapmaktan ibaret bir uğraş sergiler.

Sovyet türü bir toplumsal örgütlenme modeli, bunu dahi tam yapamaz... Oysa diktatoryal anlamda, iktidarda bulunduğunu sanmakta, bununla avunmaktadır...

Bütün bunlar; dikkate getirdiğimiz-getiremediğimiz nice açmaz; Sovyetler Birliği'nin "ileri teknoloji yarışında" tökezleyip, saf dışı kalmasının, o arada sosyalizmi sorgulamaya terketmesinin nedenleridir.

Meselenin "sosyalizmin idealizminden" değil, Sovyet modelinden kaynaklandığını, ayrıntılarıyla anlayanlar, galiba hayli az sayıda kalıyor.

Sovyetler Birliği'nde neler oluyor:

Çağın teknoloji yarışı; özlemleri, beklentileri; Sovyet türü sosyalizm yapılanmasını çatırdatıyor... Çatırdattı...

Olan budur.

Sosyalizm açısından güncel sorunsal şudur:

Sosyalist ideal doğrultusunda; tekelsel değil, çoğulcu; merkeziyetçi değil demokratik, bireyi toplum için feda etmeyen, ama toplumsal dayanışmayı yücelten; teknolojik gelişmelerin önünde, bilinçli-kitlesele kararlarla hedefler geliştirecek; böyle bir anlayışla önalabilecek; yaratıcılığın, özgürlüklerin önünde abartmalı eşitlikçi bir bağnazlıkla durmayacak; buna karşılık, toplumsal güvenceleri mevcut; coşkulu, özgürlükçü, çağdaş-toplumcu demokrat bir sistem geliştiregittir.

Güzel bir ideal için de olsa, "kaba-toptan yaklaşımlardan" sıyrılıp... Çok kavramlı, çok nüanslı, duyarlı bir kıvamla dokunmuş, düşünce sistemlerine ve bunlardan süzülüp sağılacak özgür kurumlara gereksinim vardır, bugün...

Sosyalizmin olduğu kadar, sosyal demokrasinin de, o arada bizim de sorunumuz, işte bu!..

Recep KOÇ

Ülkemizin ve milletimizin bölünmez bütünlüğü içinde amaç, insanlarımızın çağın gerektirdiği hürriyet ve demokrasiye refaha, mutluluğa sahip olabilmeleridir. Bu hakların kazanılmasında veya artırılmasında demokrasinin vazgeçilmez unsurları siyasi partilere ve diğer anayasal kuruluşlara büyük görevler düşmektedir.

Dünya bir değişim içindedir. Çağ bilgi çağıdır. Toplum bilgi toplumdur. Bilgi çağında insan unsuru ön plana çıkmaktadır. İnsanımızı çağa yakışır vatandaş yapmadıkça ona yetki değil, sorumluluk yükledikçe ondan faydalanmak hayaldir.

T.C. laik bir hukuk devletidir. Hızla değişen dünya gerçeklerini çok yakın takip etmek gerekir. Hukuk devleti anlayışı içinde yönetim sistemimizde yerel yönetim ağırlıklı değişiklik bir an önce çağın ihtiyaçlarına uygun şekilde yapılmalıdır.

1980'den sonraki (pluralist) çok partili dönemde yerel yönetim anlayışı değişmiştir. Devrim sayılacak demokratik değişiklikler yapılmıştır. Yerli ve yabancı fikir adamları ile yerel yöneticileri bu olumlu gelişmeyi takdir etmişlerdir.

1982 Anayasası'nın 3. maddesinde "Yasa büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir" denilmektedir. 8.3.1984 tarih ve 195 s. K.H.K.'nin değiştirilerek kabulü hk. 27.6.1984 tarih ve 3030 sayılı yasayla Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi adı altında geçmiş yönetimlere kıyasla daha demokratik yerel yönetim şekli getirilmiştir. Model o tarihte ve o şartlarda güzel hizmetlerin getirilmesinde etken olmuştur. 3030 sayılı yasayı ihdas eden siyasi otoriteye teşekkür etmek gerekir. Bu sistemle birlikte işlevlerinin bir kısmını kendileri yapmak yerine yaptırmaya ağırlık verildi. Daha az masrafla daha çok hizmet üretilmeye başlandı. Tıpkı devletin küçültülmesi örneği belediyeler de küçültmek durumunda olmakla belediyelerin başarısı yerel demokrasinin güçlenmesi anlamına gelir. Bu anlayış içinde koordineli çalışmaları karşılıklı fedakârlık göstermeleri sistemdeki aksaklıkların kamuoyuna tam açıklıkla yansımaları önlemiştir. Zamanla yöneticilerin görüş ayrılıkları hizmette yöntem farklılıkları halkın gereksinimlerini sistemin değişen şartlara göre yeniden düzenlenmesini gündeme getirmiştir.

3030'da biraz daha ayrıntıya girildiğinde Büyükşehir ile İlçe Belediyesi'nin sorunlara yaklaşım farkı şu şekilde ortaya çıkmaktadır. İlçe Belediyesi ilçesinin ve hemşerilerinin sorunlarını Büyükşehirden daha iyi görmektedir. Hergün yüzyüze baktığı, el sıkığı, yanak öptüğü hemşerisinin sorunlarını onu ayda yılda birkaç kez görebilen (o da uzatan) Büyükşehir Belediye Başkanından daha iyi bilmesi bir gerçektir. Zaten Büyükşehir Belediye Başkanı istese de koskoca kentte hemşerilerinin tüm sorunlarıyla ilgilenmesi fiziki olarak mümkün değildir. Belki şu denebilir. Büyükşehir Belediyesinin bürokratları so-

runları çözmeye çalışsın. Tabi ne kadar gelişmiş demokrasi de olsa bürokrata ihtiyaç vardır. Ama oyları ile seçtiği kendine yakın gördüğü, cenazesinde, düşününde beraber olduğu, kendinden sorunlarını çözeceğini umduğu kişiye yaklaşımı daha samimi, daha sıcaktır. Zaten demokrasinin, oyun fazileti burada kendini göstermektedir. Bu nedenle Büyükşehir'e verilmiş bazı yetkilerin İlçe Belediyesine verilmesinde sayısız fayda vardır.

Büyükşehir Belediyesi'nin görev ve fonksiyonları itibariyle daha ziyade bir danışma ve koordinasyon niteliği taşımaktadır. Bunun yanında kentin bütününü ilgilendiren örneğin nazım imar planı, trafik sistemleri, protokol temsil hizmetleri, toplu taşıma hizmetleri, İlçe Belediyeleri arasındaki itilaflarda koordinasyon, Büyükşehir çapında ortak finansman ve yatırımı gerektiren hizmetlerin gerçekleştirilmesi v.b. bunlar dışındaki belediye hizmetlerinin İlçe Belediyelerince yürütülmesi gerekir.

3030'da İlçe Belediyeleri, bütçelerini hazırlıyor, kendi Encümen ve Meclisinin onayından geçiriyor. Bu bütçe Büyükşehir'e geliyor. Bazen çok az bir müdahale ile, bazen müdahalesiz onaylanıyor. Bütçe 3030/30 maddesinden bahsetmeden geçmeyeceğim.

İlçe Belediyelerine Mali Yardım;
ADALAR

- a) Özel konumu var, etraf deniz,
- b) Büyükşehirle ulaşım güçlüğü var, deniz otobüsleri için kaldırılıyor,
- c) Yaz-Kış nüfus farklılığı var. 19.365-300.000
- d) Turistik ilçe
- e) Tarihi eserleri, yeşil çamı, doğal dokusu, eşeği, faytonu ile İstanbul'un dinleneceği sayfiye yeri, İSTANBUL'UN DÜNYALIĞI.

Bütçe gelirlerinden pay kış nüfusuna göre;

Emlâk vergileri'nin %15 Özel İdareye, %20 Büyükşehir'e. Tahsil ettiğimiz kalan masraflardan artakalan ilçeye, bir kısmı tarihi eser bina %90 vergi muafiyeti var. Fabrika yok, imalathane yok (gerçi olmaması çevre yönünden iyi) inşaat kısıtlı ve h=6.50, harç çok az. Oysa harcamalar korkunç. YATIRIM da gerek çevre, sahil düzenleme, asfalt, yol, tretuvar, ağaçlandırma, sosyal donatı vb.

Büyükşehir 3030/30'dan mecbur değilim der. Halk temizlik ister. İşçi de para. Adalar'a 13 milyon biletli yolcu gelir. Adalar çirkin olsa kimse gelmeyecek. Oysa cazibeli. Çevre temiz, parklar, sahiller kanal yapıldığı için deniz temiz. Bu güzelliklerden Denizcilik İşletmesi yani Ulaştırma Bakanlığı 13 milyon bilet bedel x 10.000 = 130 milyar kazanır. Belediye pay ister, yasa denir. Oysa Ada'ya gelenler pay vermeye razıdır. Meclisimizin yetkisi olmadığı için bu da olmaz.

Yerel yönetimlere kendini yaşatacak kaynak yaratma yetkisinin verilmesi. Meclislerin bu tür kararları alabilmeleri gerekir. Belediye devlet bütçesine yük olmaktan kurtulur. Kadrolar yine Büyükşehir'e geliyor.

Plan: 1/5000'lik, 1/25000 Büyükşehir'in görevi, 1/1000'lik ilçenin. İlçe 1/1000'liği yapıyor yine o-nay için Büyükşehir'e gidiyor. Bir de Büyükşehir Belediye Başkanı'nın tadi yetkisi var. Meclisin kararına rağmen değiştirebiliyor. Oysa kendi ilçesinin imar planını veya tatbikatını yakından gören, bilen İlçe belediyesidir. 1/5000'lik plan yapma yetkisinin bile ilçesinde olması gerekir. Ancak Büyükşehir bütünlüğünü ilgilendiren bulvar, meydan veya büyük sosyal donatı alanı gibi durumlarda Büyükşehir görüşünün alınması kafi'dir.

İlçe Belediyesi kendi planını yapmalı ve onaylamalıdır. Büyükşehirin vesayetinden kurtarılmalıdır. Adalardan örnek; 8 senedir halen planlarımızın Büyükşehir onaması tamamlanamamıştır.

Bir de "Koruma Kurulları" var onlar da ayrı bir vasi. (Bu dahi üstünde durulması gereken bir organ) "Sit alanlarında planlar yapıncaya kadar geçici yapılanma koşullarına uyulur" denmektedir. Bu koşullar Ankara'da hazırlanmış masa başında uygulama için de Bölge Kurulu kararı gerekli. Yapının oturma alanı yapının yüksekliği icabında yine bu kurul tarafından masa başında kararlaştırılıyor; Adalı 1'den fazla binaya genelde sıcak bakmıyor. Ama kurul yap diyor.

Düşününüz, İlçe Belediyesi kaç kurumun vesayeti altında.

- 1- İmar ve İskan Bakanlığı.
- 2- Büyükşehir Belediye Başkanlığı.
- 3- Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar Daire Başkanlığı.
- 4- Büyükşehir Belediye Meclisi.
- 5- Büyükşehir Belediye Meclisi İmar Komisyonu.

- 6- Taşınmaz Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu.
 - 7- Taşınmaz Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu.
- İlçe 7 kocalı hümmüz.

İtfaiye, mezarlıklar, su, kanalizasyon, çevre sağlığı, ruhsatlar 1, 2, 3, (Nereden bilecek Fatih'teki yetkili Tuzla'daki ruhsatsız benzin istasyonunu, onu ancak İlçesi bilebilir.)

Diğer kurumlarda eğitim, sağlık yerel yönetimlere bağlanmalıdır, hatta güvenlik.

Meclis üye sayıları bölgelere göre artırılmalıdır. Görev bölümünde bir üyeye mecburen 2-3 görev düşüyor. 1580-21. ve 22. maddesi

Nüfusu 10000'e kadar 9,

Nüfusu 20000'e kadar 11.

Zaten hakkı huzur alamıyor nüfusu 70.000 için küçük belde veya ilçelerde sayının artması, seçileceklerde bazı özellikler aranmalı. mimar, mühendis, çevreci, doktor, hukukçu, arkeolog v.s.

Büyükşehir Belediye Başkanlığında organlar, Meclis, Encümen, Başkan'dan oluşur. Oysa Encümen'de seçilmiş üye yoktur. Yapılan işlerden, seçilmişlerin veya halkın haberi olmamaktadır veya geç olmaktadır. Şeffaflıktan bahseden merkezi otoritenin tatbikatta bu ve diğer demokratikleşme konularında gerekli duyarlılığı göstermesi dileğiyle.

FRANSA'DA SOSYALİST PARTİ HÜKÜMETLERİNİN BÜTÇE TERCİHLERİ VE 1992 BÜTÇESİ

Hülya KIRMANOĞLU
İ.Ü. İkt. Fak. Maliye Bölümü

GİRİŞ:

Fransa'da, 1980'li yıllar, iki yıl dışında (1986-88), Sosyalist Hükümetlerin yönetimi altında geçmiştir. ¹ İkinci Dünya Savaşından sonra solun ilk kez iktidara gelişi, iktisat politikalarında köklü değişimlere ihtiyaç duyulmasının bir sonucuydu. Bunların en başında iç talebin artırılmasına yönelik politikalar gelmekteydi. Ücretli kesim, gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla, sermaye kesiminin bir bölümü ise, daralan dış talep nedeniyle bu tür politikaları savunmaktaydı. Dünya'da, 1979 yılında yaşanan ikinci petrol krizinden sonra artık tüm gelişmiş ülkelerde Keynesyen genişlemeci politikalar son verilip daraltıcı politikalar uygulanırken (bir ölçüde ABD hariç), Fransa'da, Sosyalist Parti, 1981 yılında ilk kez iktidara geldiğinde genişletici politikalar uygulamaya başladı. Ancak, iki yıl sonra artık bu politikaların yürümediği anlaşıldı ve bunlardan kesin bir dönüş yapıldı. Böylece 1980'li yıllarda 'solun krizi' olarak adlandırılan süreç başlamış oldu.

Bu kriz, kimi iktisatçılar tarafından refah devletinin krizi olarak nitelendirildi ve devletin malî bir çıkmaza girdiği biçiminde yorumlandı. ² Kimi iktisatçılar ise, bu başarısızlığı dünya konjonktüründe 1982 yılında beklenen iyileşmenin gerçekleşmemesine bağladılar. ³ Biz bu çalışmamızda, Sosyalist Parti'nin 1980'li yıllarda geçirdiği değişimi, özel olarak bütçe politikalarını ele alarak incelemeye çalışacağız. Bunu yaparken aynı zamanda, Fransa gibi kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının çok yüksek olduğu bir ülkede, bütçe politikalarının ekonomik büyüklükleri nasıl etkilediğini göstermeye çalışacağız.

1. 1981-82 : Genişlemeci Politikalar:

Sosyalistler, ilk kez 1981 Mayısında iktidara geldikleri zaman kamusal dengelerde bir açık mevcut değildi. Hatta 1980 yılında kamu dengesinde, daha önceki hükümetin 1976-80 yılları arasında uyguladığı kemer sıkma politikası nedeniyle çok küçük bir fazla sözkonusuydu (GSYİH'nın % 0.3'ü kadar). ⁴ Bu politika, özel sektörün kâr marjlarını yükseltmeye yönelik bir plana dayanmaktaydı (Barre Planı). Bu amaçla, vergi indirimleri, para arzının kısılarak enflasyonun kontrol edilmesi gibi önlemler alınmıştı. ⁵ Ancak 1970'li yıllarda yaşanan iki petrol şokunun da etkisiyle işsizlik oranı oldukça yükselmışti. ⁶

Sosyalist Hükümet, iktidara geldiği yıl, bir yandan düşük gelir gruplarının alım gücünü artırmak için asgari ücreti % 10 artırmış (enflasyon % 3,5), aile yardımları, yaşlı ve sakatlara yardımlar gibi sosyal transferleri yükseltmiş; diğer yandan işsizlikle mücadele için kamu kesiminde 240.000

(Büyük Kamu Teşebbüsleri ve yerel yönetimler dahil) işçi istihdam edilmiş ve yatırım harcamaları artırılmıştır.⁷ Bunların sonucu olarak iç talep, GSYİH'nin % 1'i oranında artmıştır; ⁸ ancak bütçe açıklarının da önemli derecede büyüdüğü görülmektedir (Tablo II). Bütçe açığının büyümesinde, beş büyük özel sanayi kuruluşu ve bazı bankaların devletleştirilmesinin de etkisi olmuştur.

1981 yılında ilk sosyalist hükümet tarafından vergi alanında yapılan en büyük değişikliklerden bir tanesi de "büyük servet vergisi" (L'impôt sur la grande fortune) adıyla bir vergi konulması olmuştur. Bu vergi ile liberal sistemin, en üst gelir gruplarında meydana getirdiği aşırı servet artışlarının orta dönemde emilmesi amaçlanmaktaydı. Ancak, 1983 yılında büyük servet sahiplerinden gelen tepkiler üzerine bu vergide birçok muafiyetler tanınmıştır. Bu vergi, 1986-88 yıllarında iktidara gelen sağ hükümet tarafından kaldırılmıştır.

Talep artırıcı politikaların açık ekonomilerde ithalat talebini de artırması nedeniyle ortaya önemli dış açık sorunları çıkmaktadır. Fransa'da da böyle olmuştur ve 1981-83 yılları arasında üç kez devalüasyon yapmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, Tablo I'de görüldüğü gibi, dış ticaret açıkları hızla artmış; diğer ekonomik göstergeler de fazla olumlu seyretmemiştir. Bu durumda, izlenebilecek iki yol mevcut bulunmaktaydı: birincisi, Avrupa Para Sisteminden çıkarak tamamen korumacı dış ticaret politikaları izlemek; ikincisi ise dış ekonomik dengeyi ve şirketlerin rekabet gücünü (devalüasyon yapmadan) sağlamaya yönelik politikaları yürütmek. ⁹ Sosyalist Parti, 1983 yılında ikinci yolu tercih etmiş ve izlediği talep artırıcı politikalarından büyük bir dönüş yapmıştır.

TABLO I : Genişlemeci politikaların bazı makroekonomik büyüklükler üzerindeki etkisi (OFCE Yıllık Simülasyon Modelinden).

(% artış)	1981	1982	1983
GSYİH	0.3	0.9	0.5
Toplam Yatırımlar	0.6	2.5	1.7
Tüketici fiyatları	0.1	0.6	0.4
Dış Tic. Dengesi (milyar FF)	-4.5	-23	-36

Kaynak: Fonteneau, A. - Muet, P.A., 1985, s.129

2. 1983-1985 : Sıkı Bütçe Politikaları

Bütün bunların sonucunda, 1983 yılından itibaren yeniden iç talebi azaltmaya yönelik politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Delors Planı). Mart 1983'de yürürlüğe konulan bu planın hedefi iki yıl içinde ödemeler dengesi açığını kapatmak olmuştur. Daha önceki dönemde unutilan kriz ve dış tahdit bu dönemde gözönüne alınmaya başlanmıştır. ¹⁰ Bu hedefe varmak için, en başta enflasyonun düşürülmesi konusuna önem verilmiştir. Bu amaçla, kamu kesiminde temelli değişikliklere gi-

dilmiş; bir yandan zorunlu kesintiler arttırılırken diğer yandan kamu harcamalarında (özellikle idarî harcamalarda) tasarruf sağlayıcı önlemler alınmıştır. Bunlar arasında en önemli olarak, gelir veya servet vergisinin % 10'u oranında bir zorunlu tasarruf uygulaması ve vergi matrahının % 1'i oranında bir sosyal sigorta kesintisi uygulaması sayılabilir. ¹¹ Ayrıca, harcamalarda da yapılan kısıntılar sonucu bütçe açıklarının artış hızında bir miktar yavaşlama olmuştur. ¹²

Bu dönemde uygulanan en önemli anti-enflasyonist politikalardan bir tanesi de nominal ücretlerin artırılmaması olmuştur. Fransa'da, fiyat-ücret sarmalı çok güçlü olduğu için, başlangıçtaki bir artış sürekli büyüyerek etkisini sürdürmekteydi. Hükümet bu sarmalı kırmak için ücretlerin fiyatlara endekslemesini sona erdirmiş, bu ise reel ücretlerin düşmesine neden olmuştur. 1981-84 yılları arasında enflasyonda sekiz puanlık bir düşüş meydana gelmişse de, yapılan araştırmalar bu düşüşün yüzde 50 oranında ücretlerdeki frenlemelere bağlı olduğunu, yüzde 50 oranında ise büyümedeki yavaşlama ve işsizliğe dayandığını göstermiştir. ¹³

TABLO II : Bütçe açıkları

Yıllar	gerçekleşen miktar (milyar FF.)	GSYİH'ya oranı
1978	-34.3	1.6
1979	-37.6	1.5
1980	-30.3	1.1
1981	-80.8	2.6
1982	-99.0	2.8
1983	-129.6	3.3
1984	-144.4	2.9
1985	-153.3	3.3
1986	-141.1	2.8
1987	-120.0	2.3
1988	-114.7	2.0
1989	-100.3	1.6
1990	-93.1	1.4

Kaynak: La France en Chiffres, Science & Vie Economie, Hors Serie 91/92, s.35

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi bütçe açıkları en yüksek düzeyine 1985 yılında ulaşmaktadır. Bunun nedeni, 1985 yılına gelindiğinde, bir yıl sonra yapılacak olan seçimlerin de etkisiyle bütçe politikalarının gevşemesidir.

3. 1986-88 : Sağ Koalisyon

1986 yılında işbaşına gelen sağ koalisyon'un uyguladığı iktisadî politikalar, 1983'de uygulanmaya başlanan politikalardan çok köklü bir değişiklik göstermez. Ancak, kamu maliyesi konusunda bazı önemli farklılıklar gözükmemektedir. Bunlar arasında, devletin ekonomideki rolünün azaltılması ve vergi yüklerinin hafifletilmesi gibi hususları sayabiliriz. Öncelikle çok geniş bir özelleştirme

operasyonuna girilmiş ve kamu kesimindeki 65 şirket ve banka özelleştirme kapsamına alınmıştır. Ancak bu kadar büyük çapta bir özelleştirmeyi mali piyasalar kaldıramayacağı için bundan vazgeçilmiş ve kademeli olarak özelleştirmeye gidilmiştir. Öncelikle özelleştirme kapsamına alınan büyük bir sanayi grubunun (1982'de devletleştirilmiş olan Saint Gobain) sermayesinin bir bölümü çok küçük hisselerle bölünerek halka, özellikle çalışanlarına satılmış (% 10 oranında), bir bölümü ise yabancı sermayedarlara devredilmiştir (% 20 oranında). Kamu kesiminde yapılan diğer önemli bir değişiklik ise, kamu işletmelerinin de, özel şirketler gibi "rekabet yasası"na uymaları zorunluluğu olmuştur. ¹⁴

Fransa'da sağ hükümetin kamu maliyesinde önem verdiği diğer bir konu, zorunlu kesintilerin (fiskal ve parafiskal yükümlülükler) azaltılması olmuştur. Fransa'da toplam kamusal yükümlülüklerin GSYİH'ya oranı, Tablo III'de görüldüğü gibi, 1980'li yıllarda % 40'ların üzerinde olmuştur ve bu oran diğer sanayileşmiş ülkelerinkinden oldukça yüksektir. Bu durumun işletmelerin rekabet gücü üzerinde olumsuz etki yapacağı görüşünde olan hükümet, gelir ve kurumlar vergilerinde bazı hafifletici önlemler almıştır. Ancak, buna rağmen kamu gelirlerinin GSYİH içindeki payı 1987 yılına kadar artmaya devam etmiştir. Bunun nedeni, işletmelerin rekabet güçlerinin artmasından çok, bir yandan uluslararası konjonktürün 1986 yılında düzeltilmesi ve diğer yandan petrol fiyatlarının ve aynı zamanda doların fiyatının düşmesi ile şirketlerin kârlarının artmasıdır. Fransız ekonomisi 1986-88 yıllarında, ortalama % 2.6 oranındaki büyüme ile daha önceki yılların oldukça üzerine çıkmıştır (1980-82 ortalaması % 1.8, 1983-85 ortalaması ise % 1.2 olmuştur). ¹⁵

Bu dönemin önemli bir özelliği de, devlet borçlarında meydana gelen artışlar olmuştur. Devletin borçlanması, 1980'li yıllara kadar istikrarlı bir seyir izlemekte iken, 1981 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır. Bu durumun bir nedeni de 1980'li yıllarda malî piyasa araçlarının geliştirilmesi olmuştur. Daha önceleri bir kredi ekonomisine sahip olunduğu yani borçlanmaların Merkez Bankası aracılığıyla gerçekleştirildiği halde, özellikle 1985 yılından sonra geliştirilen mali araçlar ve mali piyasalar devletin borçlanma olanaklarını kolaylaştırmış ve bu ölçüde iç borçlanmanın artmasına neden olmuştur. ¹⁶ Bunun sonucu olarak, Tablo IV'de görüldüğü gibi, borç servisleri (anapara ve faiz ödemeleri), bütçe üzerinde bir yük olarak artmaya başlamıştır.

TABLO III : Bazı Sanayileşmiş Ülkelerde Zorunlu Kesintilerin GSYİH'ya Oranı

	Fransa	Almanya	ABD	Japonya
1981	41.9(18.4)	37.6	30.0	26.2
1982	42.8(19.0)	37.4	29.9	26.6

1983	43.6(19.8)	37.3	28.4	27.0
1984	44.6(20.2)	37.9	28.4	27.1
1985	44.5(20.0)	38.0	29.2	27.6
1986	44.0(19.6)	37.6	28.9	28.4
1987	44.5(19.9)	37.7	30.2	29.7
1988	43.9(19.8)	37.4	29.8	30.3
1989	43.8(20.0)	38.1	30.1	30.6
1990	43.8(20.2)	37.7	-	-
1991	43.8(20.3)	-	-	-
1992	43.8(20.5)	-	-	-

Kaynak: *Projet de Loi de Finance pour 1992, Les Notes Bleues*, N.560, s.99 ve 12 (Parantez içindeki rakamlar sosyal sigorta kesintilerinin oranını göstermektedir.)

TABLO IV : Kamu Borçları ve Borç Servisi Ödemeleri (%)

	Toplam Kamu Borçları/GSYİH	Borç Servisleri/Toplam Genel Bütçe
1981	15.8	6.8
1982	17	6.4
1983	19.5	8.1
1984	21	9.2
1985	22.7	9.3
1986	23.8	9.1
1987	24.2	9.6
1988	-	9.9
1989	-	11.0
1990	-	11.8

Kaynak: 1. sütun: *Les Notes Bleues*, N.400, s.2; 2. sütun: *Les Notes Bleues*, N.560, s.109.

4. 1988 : Sol Hükümet, Sağ Politikalar

1988 yılında yapılan genel seçimlerde yenden parlamento'da çoğunluğu elde eden Sosyalist Parti, asıl olarak öncelik verdiği konuları şöyle sıralamıştır: ¹⁷ Toplumun en zengin kesiminden en yoksul kesimine fon aktararak gelir dağılımını düzeltmek, işsizliği önlemek için gençlerin formasyonunu artırmak, sivil araştırma ve geliştirme harcamalarını artırmak ve kültür politikalarına daha çok önem vermek. Bu dönemde, Sosyalist Partinin önerdiği iktisat ve maliye politikalarının, sağ partilerin önerdiklerine biraz daha yaklaştığını görmekteyiz; ki bu yaklaşma daha önce de belirttiğimiz gibi 1983 yılında, başlamıştır. Bunun temel göstergesi ise gelirin yeniden dağılımına öncelik veren politikaların oldukça marjda kalması (servetten alınan vergide olduğu gibi), ancak asıl önceliğin özel kesimin verimliliğini artırıcı (vergi yüklerini azaltarak) ve aynı zamanda işsizliği azaltıcı politikalar verilmesidir.

Gelirin yeniden dağılımını sağlamak için, da-

ha önce "büyük servet vergisi" adı verilen ve sağ koalisyondan kaldırılan vergi, bu kez "servetten alınan dayanışma vergisi" (L'impôt de solidarité sur la fortune) adıyla yeniden kanunlaştırılmıştır. Bu verginin matrahı, 1989 yılı Finans Kanununda belirtilen oranlara göre, değeri 4.260.000 FF'nin üzerinde olan ve üretim aracı niteliğinde olmayan tüm servetlerdir (menkul ve gayrimenkul).¹⁸ Bu verginin dayanışma vergisi olarak adlandırılmasının nedeni, elde edilen gelirlerin 1988 yılında uygulamaya konulan ve bir tür negatif gelir vergisi olan "minimum topluma katılma geliri"ne (revenu minimum d'insertion) tahsis edilerek gelir dağılımının iyileştirilmesi için en düşük gelir gruplarına gelir transferi yapılmasıdır. 1989 yılında çok düşük olan oranlar, 1990 yılında bir miktar yükseltilmiş ancak yine de oldukça düşük kalmıştır. Şöyle ki % 0.5 ile % 1.5 arasında beş barem söz konusudur ve sonuç olarak bu vergiden elde edilen hasılat çok önemsiz kalmaktadır (aşağı yukarı devletin toplam gelirlerinin % 0.5'i civarında).¹⁹

Bu dönemde, asıl önceliklerin, büyük bir hedefi olan (sağ ve sol partilerin üzerinde uzlaştığı) 1992 Avrupa Tek Pazarı'na yönelik olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu hedef bugün de çok önemli olmakla birlikte bir süre ertelenmiştir. Bu hedef çerçevesinde uygulanacak maliye politikaları üç ana başlık altında toplanmıştır:²⁰ Birinci olarak, düşük gelir gruplarının üzerindeki vergi yükünü hafifletmek. İkinci olarak, istihdam yaratılmasını teşvik etmek. Üçüncü olarak ise, şirketlerin öz kaynaklarını artırmaya yönelik önlemler almak.

1989 yılında, gerek vergi oranlarında, gerekse bazı muafiyet ve istisnalarla yapılan değişiklikler ile toplam vergi yükünün 14 milyar FF'ı kişiler, 10 milyar FF'ı ise şirketler üzerinde olmak üzere 24 milyar FF hafiflediği görülmektedir.²¹ Bu miktar, bütçedeki toplam vergi gelirlerinin aşağı yukarı % 2'sini oluşturmaktadır. İstihdam yaratılmasını teşvik etmek amacıyla, yeni kurulacak şirketlere 5 yıl süreyle bazı vergi muafiyetleri tanınması, şirketlerin, çalışanlarının formasyonlarını artırmak için yaptıkları harcamaların belirli bir oranı kadar vergi kredisinden yararlandırılmaları, ücret maliyetlerini artırıcı vergi ve sigorta primlerinin düşürülmesi gibi önlemler getirilmiştir. Şirketlerin öz kaynak/borçlanma oranını yükseltmek amacıyla alınan önlemlerin başında ise, dağıtılmayan kârlar üzerinden alınan vergilerin düşürülmesi, menkul ve gayrimenkullerin alım satımı üzerindeki vergilerin hafifletilmesi gibi önlemler gelmektedir. Bütün bu değişiklikler, 1988 yılından itibaren hükümetin makro iktisadî perspektifleri doğrultusunda yapılan değişikliklerdir. Bu perspektif, daha ileride göstermeye çalışacağımız gibi, 1990'lı yıllarda daha kesin ve kararlı bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. Bunun bir nedeni de, dünya ekonomik konjonktürüne paralel olarak, genel ekonomik durumun 1989 ortalarından itibaren bozulmaya başla-

masıdır. Tablo V'de görüldüğü gibi, büyüme oranı ve yatırımlarda düşme başlamıştır. 1990 yılından itibaren dış ticaret açıklarının da hızla artmaya başlaması ile hükümetin bütçe politikalarında temel önceliği, şirketlerin rekabet gücünün artırılmasına verdiğini görmekteyiz.

TABLO V : Temel Ekonomik Göstergeler

(% artış)	1987	1988	1989	1990	1991	1992
GSYİH	2.0	3.1	2.6	2.6	1.4	2.2
Şirket yatırımları	4.9	9.0	6.5	4.5	-0.6	3.5
Tüketici Fiyatları	3.1	2.8	2.2	3.4	3.0	2.8
İşsizlik oranı	10.7	10.1	9.5	8.8	9.5	-
Dış Tic Den. (milyar FF)	-31.3	-26.5	-22.4	-49	-45	-40

Kaynak: Les Notes Bleues, N.404 ve 560

5. 1990'lı Yıllar Nasıl Başladı?

1990 ortalarından itibaren dünya ekonomisinde (özellikle ABD ve İngiltere'de) yaşanan durgunluk karşısında Fransa'da hükümetin uyguladığı iktisat politikalarının gözönüne aldığı tahditler artmıştır. Daha önceleri bütçe açıkları tek tahdit iken, 1990'dan itibaren, dünyada yaşanan durgunluğun dış talebi azaltması nedeniyle dış ticaret açıkları sorunu yeniden gündeme gelmiştir (1983 yılında olduğu gibi). Bu nedenle, hükümetin uyguladığı iktisat politikalarında, temelli bir değişme denemese de, çünkü bu politikalar esas olarak 1988 yılında başlamıştır, daha fazla bir kesinleşme ve hedeflerin belirginleşmesi olmuştur. Bu hedefe yönelik olarak uygulanan temel politika ise, 'dezenflasyon' politikasıdır. 1991 yılında Fransa'da enflasyon oranı, ABD'dekinin 0.8 puan, AT ortalamasının ise, 1.9 puan altında olmuştur. Avrupa para sistemi içinde pariteler gecikmeli olarak düzenlendiği için, düşük enflasyonlu ülkeler rekabet gücü açısından bir avantaja sahip olmaktadır. 'Dezenflasyon' politikası, yani düşük enflasyon ve diğer paralar karşısında güçlü para, 1990'lı yılların başında Fransa'da temel amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu sağlamak için, 1992 yılında para arzının % 4- % 6 arasında bir artış göstermesi öngörülmektedir.²²

Fransa'da, işsizlik yine bir numaralı sorun olmayı sürdürmektedir. 1987 yılında % 10.7 olan işsizlik oranı 1990 ortalarında % 8.8'e inmiş, fakat 1991 yılında yeniden yükselmiştir (% 9.5). Düşük enflasyon ve güçlü para politikaları ile hedeflenen şirketlerin rekabet gücünün artırılması sonucunda, bunun işsizliği azaltıcı işlevleri olacağı da öngörülmektedir.

6. Vergi Reformu ve 1992 Bütçesi

Fransa'da 1986 yılından itibaren uygulanan bütçe politikalarının sonucu olarak, vergi yüklerinde bir azalma meydana gelmiş (bkz. Tablo III) ve bu, dünya ekonomik konjonktürünün 1990'lı yılların başına kadar iyi olması nedeniyle, bütçe açığının da kısılması ile birlikte olmuştur (bkz. Tablo II). Vergi yüklerinde azalmayı sağlayan, asıl olarak vergi kanunlarında yapılan bazı değişiklikler ol-

muştur. Hatta bu değişiklikler 'Vergi Reformu' olarak nitelendirilmektedir. 1988-92 yılları arasında gerçekleştirilen bu değişikliklerin en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz: ²³

Kurumlar vergisi oranı % 42'den % 34'e indirilmiştir. Ancak dağıtılan kârlar hâlâ % 42 oranına tabi olmakta iken, 1992 yılında bu oran da % 34'e indirilmesine karar verilmiştir. Bu indirimlerin nedeni, dünya konjonktürüne bağlı olarak durumları kötüleşen şirketlerin sermayelerini dışarıya transfer etmelerini engellemektir. İkinci olarak, çeşitli oranlarda (arsalarda ve bazı mali aktiflerde % 25, sınai mülkiyette % 15 ve diğer aktiflerde % 19) uygulanan sermaye kazançları vergisi tek bir orana (%18) indirilmiştir. Ancak mali aktifler için uygulanan % 25'lik oran % 34'e yükseltilmiştir. Bir diğer vergi indirimi ise, KDV oranlarında olmuştur. Bütün oranlarda kademeli olarak bir indirimle gidilecek ve bunun sonucunda, 1988-93 yılları arasında, hanehalklarının ödediği KDV miktarı 40 milyar FF azalmış olacaktır. Bu konu özellikle Avrupa Birliği içinde sağlanması için çalışılan vergi ahenkleştirilmesi bakımından önemlidir. Yine Avrupa Birliği çerçevesinde ele alınan bir konu, faiz gelirleri üzerindeki vergilerin indirilmesidir. Bunun amacı, sermayenin serbest dolaşımı söz konusu olduğunda meydana gelebilecek sermaye kaçışlarını önlemektir. Buna göre, tahvillerin getirisi üzerinde % 25, paraya çevrilebilir borç senetlerinin getirisi üzerinde % 32 oranında olan vergi oranı % 15'e; paraya çevrilemeyen borç senetlerinin getirileri üzerinde % 45 oranında olan vergi oranı ise, % 35'e indirilmiştir.

Yatırımları artırmak için öngörülen bir diğer önlem ise küçük ve orta boy işletmeler ile küçük ve orta boy sanayilerin (PME/PMI) durumlarının düzelmesi için yapılması planlanan düzenlemelerdir. Bu tür işletmeler Fransa'da yatırım ve istihdam kapasitesinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Yukarıda sıraladığımız vergi değişiklikleri, özellikle kurumlar vergisinin indirilmesi ve büyük işletmelerin finansman araçlarının (mali aktiflerin) vergilerinin yükseltilmesi küçük ve orta işletmelerin teşvik edilmesini sağlamıştır. Bunların yanında diğer bazı vergi indirimleri, vergi kredisi sağlanması, vergi taksitlerinin indirilmesi gibi bazı iyileştirmeler de yapılmıştır.

İstihdamı artırmak için getirilen bu tür kısa vadeli önlemlerin yanında, bir de çalışanların formasyonlarını yükseltmeye ve işgücünü vasıflı hale getirmeye yönelik uzun vadeli önlemler, hükümetin en temel hedeflerinden bir tanesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hedef doğrultusunda, eğitim harcamaları ile araştırma ve teknoloji harcamaları bir önceki yıla göre en fazla artış gösteren harcamalar olmuştur (sırasıyla 5.7 ve 4.6). ²⁴

Toplam bütçe harcamaları 1992 yılında bir önceki yıla göre % 3.1 oranında artmıştır. Bütçe gelirlerindeki artış ise, % 2.6 oranındadır. 1992 yılı

için öngörülen enflasyon oranının % 2.8 olduğu gözönüne alınırsa, harcamalarda reel olarak % 0.3 oranında bir artış, gelirlerde ise % 0.2 oranında bir azalış sözkonusudur. Doğal olarak, bunun sonucunda bütçe açığı artacaktır. 1991 yılında 80.7 milyar FF olan bütçe açığının (GSYİH'nın % 1.20'si), 1992 yılında 89.5 milyar FF'ye çıkması tahmin edilmektedir (GSYİH'nın % 1.26'sı). ²⁵

Sonuç:

1981 yılında iktidara geldiğinde, adil gelir dağılımını sağlayıcı talep yanlı politikalara öncelik veren Sosyalist Parti, çok kısa bir süre sonra, dünya ekonomik konjonktürünün de etkisiyle, bu politikalarından vazgeçmiş, bunun yerine, verimlilik ve rekabeti artırmaya yönelik arz yanlı politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu politikalar enflasyon ve bütçe açıklarının azaltılmasında bir miktar etkili olmuşlarsa da, işsizlik sorunu karşısında yeterince etkili olamamışlardır.

Fransa'da 1992 Bütçesi asıl olarak, gerek harcamalar, gerekse vergiler yönünden dış rekabet hedeflerine yönelmiştir. Bunun, kısa dönemde bütçe açıklarını artırıcı olsa da uzun dönemde iç ve dış dengeyi sağlayacağı düşünülmektedir. Şöyle ki bütçe harcamalarında ağırlık, uzun dönemli olarak verimliliği artırıcı harcamalara, asıl olarak eğitim ve araştırma-geliştirme harcamalarına, verilmiştir. Vergileme yönünde ise, vergi yüklerini hafifleterek ve üzerlerindeki ağır sosyal sigorta yüklerini azaltarak, şirketlerin öz sermayelerinin artırılması, yatırımların teşvik edilmesi ve bu yolla işsizliğin azaltılması öngörülmektedir.

NOTLAR:

1. Bu iki yılda da, devlet başkanı Sosyalist Parti'ye, başbakan ise, muhafazakâr sağ koalisyon UDF-RPR'e mensup idi ve yarı başkanlık sistemi gereği, "birlikte oturma" (cohabitation) uygulandı.
2. Rosanvallon, P., 1981, s.7-8
3. Fonteneau, A. - Muet, P.A.- 1985, s.370
4. Fonteneau, A., 1990, s.44
5. Brémond, J. et G., 1988, s.74
6. Bugünkü oranın yanında düşük kalsa da o dönem için işsizlik oranında büyük bir artış görülmekteydi (1965: % 0.7; 1970: % 2.4; 1980: % 6; 1990: % 9.1). Kaynak: La France en Chiffres, Science & Vie Economie, Hors Serie 91/92, s.13.
7. Fonteneau, A., 1990, s.46
8. Brémond, J. et G., 1988, s.75
9. a.g.e., s.76
10. Fonteneau, A., 1990, s.366
11. Öm. Jeanneney, J.M(ed), "La France dans les Turbulences Mondiales", Le Seuil, 1989; Muet, P.A. -Fonteneau, A., "Reflections and Austerity: Economic Policy under Mitterand", London, Ed. Berg, 1990 (aktaran Fonteneau, A., 1990, s.49)
12. Genel Bütçe harcamalarında bir önceki yıla göre artış şöyle olmuştur: 1981: % 21; 1982: % 17;

1983: % 11; 1984: % 8; 1985: % 6 (Projet de Loi de Finance pour 1989, s.84'den hesaplanmıştır).

13. Fonteneau, A., 1990, s.48

14. Davie, A., 1987, s.120

15. Fonteneau, A., 1990, s.43

16. Bu konuda bkz. Kirmanoğlu, Hülya, "Mali Sistemler ve Devletin Borçlanması", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Bedii Feyzioğlu'ya Armağan (yakında çıkacak).

17. Projet de Loi de Finance pour 1989, s.11

18. Brachet B., 1991, s.186

19. a.g.e., s.182

20. Projet de Loi de Finance pour 1989, s.12

21. a.g.e., s.22

22. Le Monde, 7 Decembre, 1991, s.25

23. Projet de Loi de Finance pour 1989, s.53

24. Projet de Loi de Finance pour 1989, s.27

25. a.g.e., s.25

KAYNAKÇA:

1. Brachet, B., "Le Systeme Fiscal Français", LGDJ, Paris 1991

2. Brémond, J. et G., "L'Economie Française",

Hatier, Paris, 1988

3. Davie, A., "Les Politiques Industrielles", Hatier, Paris, 1987

4. Fonteneau, A., "La Politique Economique Française Depuis Le Second Choc Pétrolier", Cahiers français, Mars-Avril 1990, s.43-50

5. Fonteneau, A. - Muet, P.A., "La Gauche Face A La Crise", Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1985

6. La France en Chiffres, **Science & Vie Economie**, Hors Serie 91/92

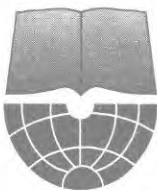
7. **Le Monde**, 7 Decembre, 1991

8. **Les Notes Bleues**, Ministère de L'Economie, des Finances et du Budget, N.400, 5-11 Septembre, 1988.

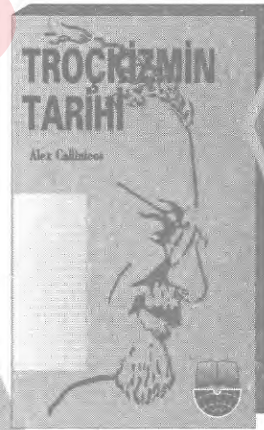
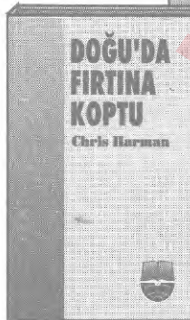
9. Projet de Loi de Finance pour 1989, **Les Notes Bleues**, Ministère de L'Economie, des Finances et du Budget, Numéro Special, N.404, 3-9 Octobre 1988

10. Projet de Loi de Finance pour 1992, **Les Notes Bleues**, Ministère de L'Economie, des Finances et du Budget, Numero Special, N.560, 1991

11. Rosanvallon, P., "La Crise de l'Etat-providence", Editions du Seuil, 1981

Z YAYINLARINDAN OKUMAYI, ÖĞRENMEYİ, ARAŞTIRMAYI SEVENLERE

ÇIKTI

✓ **POSTMODERNİZM**
Alex Callinicos

✓ **NIKARAGUA -Dün ve Bugün**
Mike Gonzalez

✓ **TARİHİN İNTİKAMI**
Alex Callinicos

✓ **VARŞOVA GETTOSU 1941 - 43**
Marek Edelman

ÇIKIYOR

ULUSLARARASI BASIN ve YAYINCILIK LTD. ŞTİ.
DOSTLUKYURDU SOKAK. SELİMBEY İŞHANI NO: 8/13 BİNBİRDİREK 34 410 İSTANBUL
TEL: 516 83 04

Studio MAC

BEŞERİ KAYNAKLARIN STRATEJİK YÖNETİMİ

Dr. Ferda ERDEM

Boyutları genişleyen rekabet şartları, insan kaynağının çok yönlü olarak ele alınmasını ve bu kaynağın etkin kullanımı için uzun dönemli bir stratejinin belirlenmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle personel fonksiyonu, işletmenin sosyal enerjisini en etkin kullanmaya yönelik iç stratejiyi yaratan fonksiyon haline gelmiştir.

Burada personel fonksiyonunun görevlerinin dönemlere göre gösterdiği değişikliklere kısaca değinilerek, beşeri kaynakların stratejik yönetiminin gerekliliğini ve bu konuda personel yöneticilerinin sorumlulukları ele alınmıştır.

I- PERSONEL FONKSİYONUNUN DÖNEMLERE GÖRE GÖREVLERİ

Yüzyıl başında doğan ve 80'li yıllarda olgunlaşmış personel bölümünün görevlerinin ağırlıklı faktörleri zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Her yeni dönemde önceki kavramlar geliştirilmiş, yeni unsurlar eklenerek yönetim ilkeleri zenginleştirilmiştir. Bu süreci dört bölümde inceleyebiliriz;

A) Rasyonalizasyon Dönemi: Yüzyılın başında personel fonksiyonu tam bir servis görünümü henüz kazanmamıştı. Bu dönemde Taylorizm'in rasyonel akımından hareketle, kontrol formları altında iletişim, katı bir uzmanlaşma ve ekonomik temelli motivasyon ilkelerine dayalı organizasyon kavramı yaratıldı. Ücret, eleman seçimi, devamsızlık konuları personel fonksiyonunun ilk temel konularını oluştuyordu.

B) İnsan İlişkileri Dönemi (1930-1950): 1930'lu yıllarda ortaya çıkan insan ilişkileri akımı, sadece Taylorizm'e veya Fordizm'e bir tepki değil, insan faktörü ile etkinlik arayışı, diğer bir ifadeyle sosyal iklim ile etkinlik arasındaki ilişkinin ortaya konmasıydı (**Hawthorne araştırmaları-E.Mayo**).¹ Bu dönemde personel fonksiyonunun daha çok gruplar arasında uzlaştırıcı (sendika ile ilişkiler, uyuşmazlıklarda arabuluculuk şeklinde) bir görev yüklendiğini, ayrıca fiziksel çalışma koşulları ve güvenlik gibi konuların öncelikli olduğunu görüyoruz.

C) Sosyal Değişim Dönemi (1960 ve 70'li yıllar): 1960'lı yıllarda ABD'de, fonksiyon ve rollerin tanımlanması ve iletişimle ilgili eylemleri kapsayan Organizasyon Geliştirme (O.G.) hareketleri başladı. 70'li yıllarda uluslararası boyutun genişlemesi, şirket birleşmelerinin artması ile birlikte işletmeler dış pozisyonlarını iyileştirme çabalarına gittiler ve O.G. hareketi geliştirildi.

Personel fonksiyonu bu dönemde katalizör rolünü üstlendi, dış uzmanlar yardımıyla değişime hazırlık, çalışanların katılımı, koordinasyon, eğitim gibi faaliyetleri yürütüyordu.

D) İşletme Kültürü ve Beşeri Kaynakların Stratejik Yönetim Dönemi: 70'li yılların sonundan itibaren giderek işletme kültürü kavramı gelişmeye başladı ve 80'li yıllarda kültürle yönetim düşüncesi yayıldı. İşletmeler, organizasyonların bir birey kolleksiyonu değil, belirli bir kültürü yansıtan organize ilişkiler bütünü olduğu ilkesinden yola çıkarak, tarihlerinden, sembollerinden ve ortak değerlerinden oluşan kimliklerini tanıtmaya yöneldiler.

Uluslararası yoğun rekabet ve hızlı teknolojik değişimlerin yaşandığı bu dönemde beşeri kaynakların niteliği de değişti. Artık nisbi önemi (kıtlığı) artan bu kaynakların yönetimi işletmenin temel konusu haline geldi. Dolayısıyla personel fonksiyonunun görevi, beşeri kaynakları en etkin biçimde harekete geçirecek bir stratejiyi oluşturmak ve global uygulamalarla işletme kültürünü yaymak şeklinde önemli ölçüde genişledi.

Diğer yandan sanayileşmiş toplumlarda, geleneksel aile kavramı, din ve politik inançların hızla yitirilmesi ile yaşanan kimlik bunalımı nedeniyle, paylaşılan değerleri yaşatma rolü işletmelere düştü. Bu anlamda işletmeler bu boşluğu dolduran sosyal bir görev üstlendiler.²

II- STRATEJİK YÖNETİM GEREKLİLİĞİ

Geleneksel işletme stratejileri içinde işletmenin dış politikaları ağırlıklayken ve burada beşeri kaynaklar yalnızca bir veri olmak durumundayken, bugün beşeri kaynak yönetimine ilişkin işletmenin iç stratejisi işletmenin sosyo-organizasyonel tanımını ifade eder duruma geldi ve genel stratejinin tamamlayıcısı oldu.

Bu değişimin farkına varan işletmeler artık kültürel temelli bir sosyal ilerleme olmaksızın ekonomik ilerlemeye sahip olunamadığını kabul etmekte. Diğer yandan sözkonusu olan, işletmenin A durumundan B durumuna geçirilmesi kararında, performans metotlarının ve araçların seçilmesinde ekonomik verilerle sosyal verilerin birlikte değerlendirilmesidir. Bu görüş, uzun zamandan beri varolan, ekonomik ilerlemenin öncelikli olması görüşünden farklıdır.³ Çünkü sosyal ve ekonomik ilerleme arasında bir sinerji etkisi bulunmaktadır.

A) Beşeri Kaynakların Niteliğindeki Değişiklikler: Uluslararası ekonomik rekabette insan faktörünün öneminin giderek artması kalifiye olmayan işgücü oranındaki azalmalarla ilgilidir. Önceki dönemlerde işgücünün sadece bir maliyet unsuru olarak görülmesinin nedeni, on işçiden dokuzunun vasıfsız işçi olmasıydı. Personel bölümünün ilk işi bu maliyeti düşürmektir. Ama bugün işletmelerde bu anlamda vasıfsız işçi oranı on kişiden üç kişiye düşmüştür. Diğer yedi kişi ise çok farklı, karmaşık işleri yerine getirerek **kaynak** kategorisine girmişlerdir. Bu nedenle personel fonksiyonu bugün, maliyetlerden daha çok, çalışanların randımanları ile ilgilenmektedir.⁴

Kalifiye olmayan eleman sayısındaki önemli azalmalar işgücünde **çokyönlülüğe** (polyvalent) doğru bir değişimin ürünüdür. Atölyelerde, bir makineyi kullanan işçi, bunun yanında makinasını tanıma, arızalarını teşhis etme ve giderme, bilgi akışını sağlama gibi konuların tümüyle ilgilenen çokyönlü bir eleman görünümünü almaktadır.

Bürolarda ise işlerin nasıl bir görünüm alacağı kesin olarak bilinmiyor. Ancak her bölüme ait idari kadrolar yerine, dinamik bir iletişim ağına bağlı olarak, işletmenin çeşitli bölümlerine ilişkin verilere sahip olabilecek büro teknisyenlerine doğru bir değişim beklenebilir.⁵

B) İç Stratejinin Yaratılması: İşletmenin hızla değişen aşırı kompleks çevrede yalnızca teknik gücüyle mücadele etmesi mümkün değildir. Bu nedenle teknokratik görüş, tüm çalışanların aktif olarak yer aldığı katılımcı görüş ile yer değiştirmiştir.⁶ Bu konunun öncülüğünü yapan Japon işletmeleri ile Batı işletmeleri arasındaki fark bir Japon yöneticisi tarafından şöyle açıklanmaktadır; "... sizin (Batılılar) için yönetim sanatı, yöneticilerin fikirlerini işçilere uygulamak, bizim için ise bu, işletmenin tüm üyelerinin zekasını bir araya getirmektir, yani tam tersi..." Gerçekten Toyota'da bir yılda personelinin 600 bin'e yakın öneri gelmekte, bunun 500 bin'i değerlendirilmektedir.⁷ Personelinin öneri kapasitesinden yararlanmayan rakipler karşısında bu, stratejik bir avantajdır.

Güçlü bir strateji yaratmak, işletmenin beşeri kaynaklarının etkin bir biçimde harekete geçirilmesiyle başlamaktadır. Günümüzde çalışanların fikirlerinden, dinamiklerinden ve yaratıcılıklarından yararlanmaya yönelik **işletme projeleri** geliştirilmiştir. Bu yönetim tekniği, işletme kültürünün uygulamaya geçirilmesidir.

İşletme projesinin anlamı, yalnızca ekonomik kriterlerle hazırlanmış bir proje değildir. Bu proje, büyük bir katılım gerektiren, işletmenin kültür ve faaliyetine başvurularak hazırlanan ortak bir çalışma metodudur. İşletmeden işletmeye projenin anahtar değerleri değişse de, iletişim, aktif katılım, rantabilite ve kalite faktörleri temel faktörlerdir.

Çalışma yaşamına ilişkin problemlere, çalışanların yaratıcılıklarını kullanarak çözüm bulmaya yönelik **kalite çemberleri**, işletme projelerinin günlük uygulamalarıdır. Temel ilkeleri; personelin zekasına ve yaratıcılık kapasitelerine önem vererek verimlilik ve kalite artışını sağlamaktır.

Bugün Japonya'da sayıları 1 milyon'u aşmış ve Batıda da yayılmış bulunan kalite çemberleri oldukça başarılı bir uygulamadır.

III- PERSONEL YÖNETİCİLERİNİN SORUMLULUKLARI

Personel yöneticileri iç ve dış çevredeki değişimleri kollayan gözcüler gibidir. İşletmenin

sosyl görüntüleri ile ekonomik verilerini birlikte kullanarak işletme kültürünü belirleyen kişilerdir.

Bugün beşeri kaynakların yönetiminde etkinlik, Einstein'ın teorisinden esinlenerek ifade ediliyor;⁸

$E=MC^2$, Etkinlik = Motivasyon x Yetki ve Ortak Kültür.

Personel yöneticilerinin bu konudaki çalışmaları aşağıdaki eylemleri kapsar:

1) Değerlerin ve kavramların herkes tarafından anlaşılabilirliği ve karşılıklı güven yaratmak için son derece açık ve akıcı bir iletişim sisteminin kurulması; çalışma ilişkileri açık olduğunda, kısa ve uzun dönemli projeler bilindiğinde, eksiklikler eğitimle tamamlandığında kişiler daha güçlü bir şekilde motive olurlar.⁹ Çalışanların düşüncelerinin bilinmesi, işletmedeki sorunların teşhisi konusunda periyodik olarak yapılan işletme içi anketler, etkin iletişim araçlarından biridir.

2) Kısa mesafeli hiyerarşik yapılara ve hızlı karar almaya yönelik, merkezci olmayan yönetim tarzı geliştirilmelidir.

3) İşletmenin beşeri performansının temellerini derinlemesine tanımak ve maksimum katılıma elverişli eylem süreçleri ortaya koymak gerekir.¹⁰ Çağın motivasyon dinamiği; entelektüel merak, kendini gerçekleştirme, yaratıcılığını katma ve çalışma ortamında ortak değerlere sahip olma gibi unsurları içermektedir.

4) Sürekli hizmet içi eğitim uygulamaları, çalışanların gözünde yöneticilerin teknik yönlerinden ziyade hımanist yönünü pekiştirir.¹¹ Bunun yanında eğitim uygulamaları, işletme değerlerinin benimsenmesinde, çalışanların kapasitelerini geliştirerek çok yönlü eleman niteliğini kazanmalarında ve yetki geliştirilmesinde işletmenin en önemli aracıdır.

5) Personel yöneticisi, çevresel değişimlere organizasyonu adapte edebilmek yeteneğine sahip bir değişim görevlisi ve sinerjinin garantisi olmalıdır.

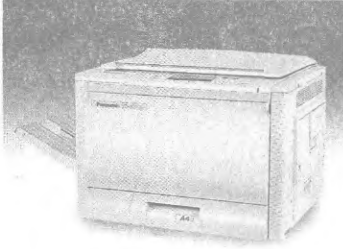
SONUÇ

İşletmenin ekonomik ve sosyal ilerlemesini birlikte alan yönetim düşüncesi, beşeri kaynaklara ilişkin bir sosyal stratejinin yaratılmasıyla uygulanabilir. Günümüzde işletmenin sosyal stratejisi, işletmenin kültürüne dayandırılarak oluşturulmakta, Taylor'un katı organizasyon kalıplarından çıkılmaktadır. Kuşkusuz beşeri kaynak yönetiminde kesin bir teknikten söz etme güçlüğü her zaman vardır. Ancak en parlak stratejilerin bile ortak değerler ve kavramlar üzerine yapılandırılmadığında başarı şansı yüksek görülmemektedir.

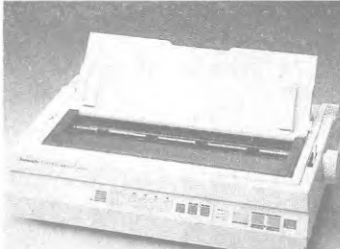
KAYNAKÇA

1. HERMEL Philippe; "Vers un role stratégique à la fonction personnel", **PERSONNEL**, no. 296, Juin 1988, s.28.
2. BURKE M.; **A Chacun Son Style D'entreprise**, Paris Interéditions, 1987, s.10.
3. WEIS Dimitri; **La Fonction Ressources Humaines**, Paris: Ed. d'organisation, 1988, s.119.
4. DRUCKER Peter; "Goodbye to Old Personnel", **Wall Street Journal**, 26 Mai 1986.
5. COMMISSARIT AU PLAN; Prospective 2005, Paris: **Economica**, 1987, s.35.
6. BELLE François; **Culture D'entreprise et Gestion de des Ressources Humaines**, Pub. du CERAG, Grenoble, 1989, s.5.
7. ARCHIER G., SERIEYX H.; **L'entreprise du 3e type**, Ed. du Seuil, 1984, s.72.
8. DONNADIEU Gerard; "L'enquête d'opinion en entreprise", **PERSONNEL**, no. 299, Octobre 1988, s.26.
9. LE SAGET Meryem; "Motivation d'hier, motivation d'aujourd'hui", **Harvard-L'Expansion**, hiver 1988-89, s.67.
10. NOHARET Jean; "Quelle Fonction Personnel à L'horizon 1995", **PERSONNEL**, no. 313, Mars-Avril 1990.
11. R.H.E.S.O.; "La Fonction Personnel vue par ses utilisateur", **PERSONNEL**, no.299, Octobre 1988, s.16.

Panoramik

Fotokopi

Printer

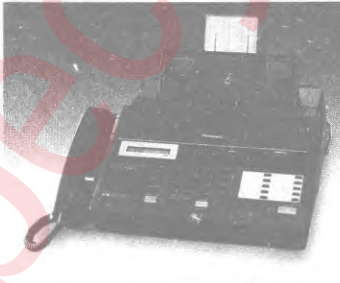

Telefon santralı

Panasonic.

Panafax

Telesekreterli Faks

Faks Kağıdı

Tekofaks servis ve yedek parça güvencesiyle, Türkiye çapında 11 yıldır büyük-küçük pek çok işletmenin zevkle kullandığı **Panasonic**'lere, sürekli yenileri ekleniyor. Rakipsiz **Panasonic** kolaylıklarından yararlanmanız için bir telefonunuz yeterli.

TEKOFAKS

PANASONIC PANAFAX TÜRKİYE
MÜMESSİLİ VE RESMİ SERVİS ÖRGÜTÜ

MERKEZ: (1) 274 75 15 (11 hat)
Ankara Bölge Md. (4) 467 26 10 (6hat)
İzmir Bölge Md. (51) 21 82 99
Antalya Bölge Md. (31) 17 75 58

Adana Bölge Md. (71) 13 52 50
Bursa Bölge Md. (24) 20 76 92
Trabzon Bölge Md. (031) 23 362
Diyarbakır Bölge Md. (831) 25 926

BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER

Binnaz GÖKÇEK

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 1991 yılı Ocak-Eylül döneminde, Gayri Safi Milli Hasıla cari fiyatlarla 430 trilyon TL, sabit fiyatlarla 64.8 trilyon TL olurken, büyüme hızı da cari fiyatlarla yüzde 55.8, sabit fiyatlarla binde 7 oranında artış göstermiştir. Dokuz aylık veriler ışığında sabit fiyatlarla yıllık büyüme hızı ise yüzde 1.7 gibi düşük düzeyde tahmin edilmiş ve 1992 yılı GSMH büyüme hızı yüzde 5.5 oranında kabul edilmiştir. 31 Ocak 1992 tarihli ve 21128 sayılı resmi gazetesinin mükerrer sayısında yayınlanan hükümet programında, yüzde 5.5 oranında alınan GSMH büyüme hızının, programın diğer hedefleri ile tutarlı olarak tespit edildiği belirtilirken, GSMH zımni deflatoründeki artış da yüzde 52.0 olarak öngörülmüştür. Enflasyonun kontrol altına alınabilmesi ve düşürülebilmesi için kamu kesimi açıklarının azaltılması hedeflenmiş, kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH içindeki yüzdesinin 8.8 oranında olması planlanmıştır.

1. Konsolide Bütçe Hedefleri ve Gelişmeler

1992 Yılı Konsolide Bütçe harcamaları, 100.490 milyar TL'si cari, 27.000 milyar TL'si yatırım, 80.390 milyar TL'si de transfer ödenekleri olmak üzere toplam 207.880 milyar TL. olarak programlanmıştır. Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH içinde payı yüzde 28.5'dir. GSMH içindeki payı yüzde 24.1 olarak tahmin edilen Konsolide Bütçe gelirleri ise, 175.880 milyar TL. olarak hesaplanmış ve bütçe açığının 32 milyar TL. olması öngörülmüştür. Böylece, 1991 yılında yüzde 7.1 oranında gerçekleşmesi beklenen Konsolide Bütçe açığının GSMH içindeki payının 1992 yılında yüzde 4.4 düzeyine indirilmesi hedeflenmiştir.

1992 Yılı Hükümet Programı'nda yıllık bütçe açığı 32 trilyon TL. öngörüldürken, Ocak ayında bütçe açığı bir önceki yıla göre, yüzde 762 oranında yükselerek 1.871 milyar TL. olmuştur.

TABLO I

OCAK (MİLYAR TL)

KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMESİ

	1992	1991	Fark(%)
GELİRLER	11.047	6.433	71,72
-Vergi Gelirleri	8.607	4.558	88,83
-Vergi Dışı Nor. Gel.	371	460	-19,35
-Özel Gelir ve Fonlar	2.069	1.415	46,22
GİDERLER	12.918	6.650	94,26
-Cari	7.511	3.802	97,55
-Yatırım	417	154	170,78
-Transfer	4.990	2.694	85,23
KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ	-1.871	-217	762,21

TABLO II

İç Borç Stoku (milyar TL)	1990	1991/Ocak- Ekim			
	Borç Stoku	Borçlanma	Anapara ödeme	Borç stoku	Faiz ödeme
Tahviller	18.879	9.051	5.292	22.638	7.504
Bonolar	5.469	24.836	14.529	15.776	3.424
Avans	2.870	39.179	30.623	11.426	266
TOPLAM	27.218	73.066	50.444	49.840	11.194
Konsolide B.	30.040	5.594	4.594	31.040	1.369
GENEL TOPLAM	57.258	78.660	55.038	80.880	12.563

TABLO III

Dış Borç Stoku (Milyon US\$)	1990 YIL SONU	1991 MART	1991 HAZİRAN	1991 EYLÜL
ORTA VE UZUN VADE	39.535	36.350	34.930	37.092
-Kamu Sektörü	37.737	34.601	33.237	35.315
-Özel Sektör	1.798	1.749	1.693	1.777
KISA VADE	9.500	9.179	8.822	8.641
-Merkez Bankası	855	602	515	539
-Ticari Bankalar	5.373	5.469	5.217	5.027
-Diğer Sektörler	3.272	3.108	3.090	3.075
TOPLAM	49.035	45.529	43.752	45.733

2. İç ve Dış Borçlar

1991 yılında büyük ölçüde kısa vadeye yönelik olarak gerçekleşen borçlanmanın, 1991 yıl sonu itibarıyla 90 trilyonun üzerinde oluşacağı tahmin edilmektedir. Bütçe nakil açığının finansmanı için başvuru iç borçlanmanın artışında, 1991 yılı içinde seçim ekonomisinin izlenmesi ve erken seçim öncesi artırılan kamu harcamaları ile zamların yapılmayan KİT zamları etkili olmuştur. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre 1991 yılı Ocak-Ekim döneminde iç borçların gelişimi şöyledir: (Bkz. Tablo II)

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre, büyük ölçüde kur değişimlerinin etkisiyle, 1990 yıl sonunda 49.035 milyon dolar olan dış borç stoku 1991 yılı Eylül ayı sonunda 45.733 milyon dolara gerilemiştir. Dış borç stokunun vadelerine ve borçlulara göre dağılımı geçici rakamlarla şöyledir: (Bkz. Tablo III)

3. Ödemeler Dengesi

1992 yılında, 945 milyon dolar fazla vermesi hedeflenen cari işlemler dengesinin, 1991 yılında Körfez krizi nedeniyle verilen hibelerin etkisiyle karşılıksız transfer kaleminin büyümesi ve ithalat azalırken ihracatın artması sonucunda 990 milyon dolar fazla verdiği tahmin edilmektedir. 1991 yılı

tahmini rakamlarına ve 1992 Yılı Hükümet Programı'na göre 1991-1992 yılları ödemeler dengesinin gelişimi aşağıda belirtilmiştir. (Bkz. Tablo IV)

TABLO IV

Ödemeler Dengesi (Milyon USD)	1992 Hedef	1991 Tahmin
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	945	990
Dış Ticaret Dengesi	-7.090	-6.875
-İhracat (FOB)	15.900	14.175
-İthalat (FOB)	-22.990	-21.050
Görünmeyenler Dengesi	4.050	2.600
-Görünmeyen Gelirler	11.250	9.350
-Görünmeyen Giderler	-7.200	-6.750
Karşılıksız Transfer	3.985	5.265
-Özel Gelirler	3.070	3.060
-Özel Giderler	-25	-25
-Resmî Transfer	940	2.230

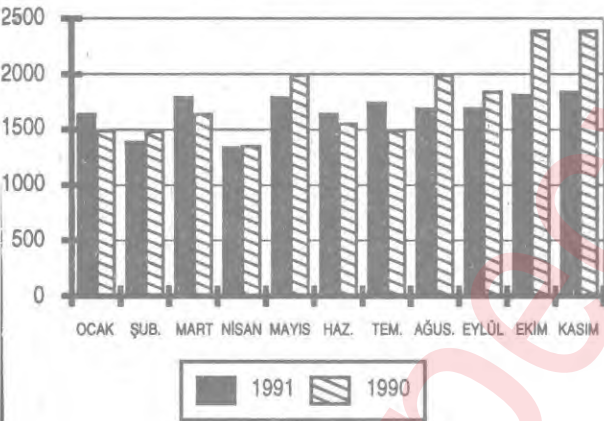
4. Dış Ekonomik ilişkiler

Geçen yılın Kasım ayında 1.388 milyon dolar olan ihracat, bu yılın aynı ayında yüzde 4.0 oranında azalarak 1.332 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise, geçen yıla göre yüzde 20.6 oranında azalarak 2.409 milyon dolardan 1.912 milyon dolara inmiştir. Böylece ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 57.6'dan yüzde 69.7'ye yüksel-

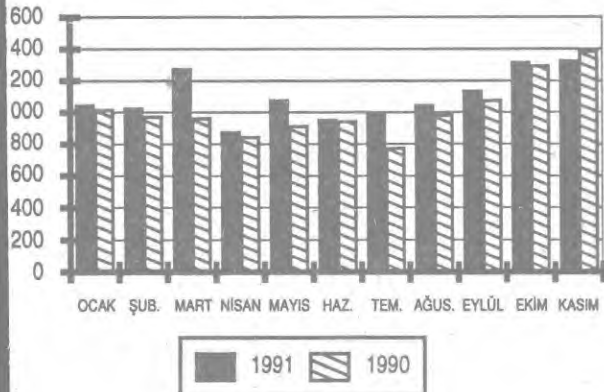
miş, dış ticaret açığı da 1.021 milyon dolardan 58 milyon dolara düşmüştür. Bu gelişmelerden sonra, 1991 yılı Ocak-Kasım dönemi, geçen yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında ihracatın yüzde 7.6 oranında artarak 11.296 milyon dolardan 12.15 milyon dolara, ithalatın ise yüzde 5.9 oranında düşerek 19.85 milyon dolardan 18.674 milyon dolara gerilediği görülmektedir. Bu yılın onbir aylık ihracatının ithalatı karşılama oranı yüzde 65.1 dış ticaret açığı da 6 520 milyon dolardır.

Geçen yılın ilk onbir ayına göre bu yıl, tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatında 343 milyon dolar, sanayi ürünleri ihracatında 548 milyon dolar artış olmuş, bunun yanında madencilik ürünleri ihracatı 33 milyon dolar azalmıştır. 12.154 milyon dolar olan ihracatın 2.336 milyon dolarını tarım ve hayvancılık, 263 milyon dolarını madencilik, 9.555 milyon dolarını sanayi ürünleri ihracatı oluşturmaktadır. Geçen yılın aynı döneminde ise, toplam 11.296 milyon dolar olan ihracatın, 1.993 milyon doları tarım ve hayvancılık, 296 milyon doları madencilik, 9.007 milyon doları da sanayi ürünleridir.

**İTHALAT
(MİLYON USD)**

**İHRACAT
(MİLYON USD)**

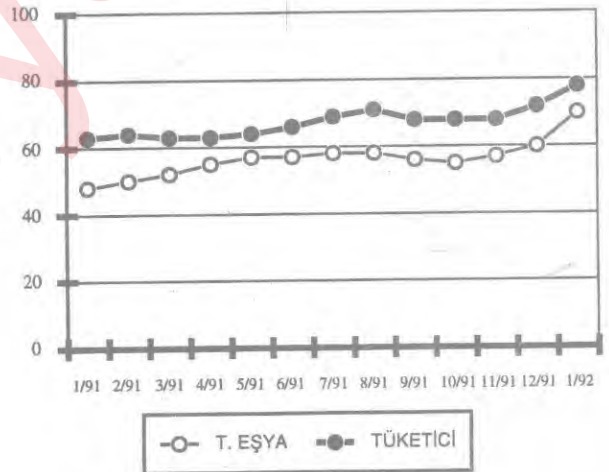
5. Enflasyon

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, enflasyon Aralık ayı kamu zamlarının üçte ikisinin 1992 yılı Ocak ayına yansımaları nedeniyle, toptan eşya fiyatlarıyla yüzde 11.0, tüketici fiyatlarıyla da yüzde 9.4 oranında yükselmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, Ocak ayında kamu zamları yüzde 15.1, özel sektör zamları da yüzde 9.3 olarak hesaplanmıştır. Bu gelişmelerden sonra, Ocak ayı endekslerinin kıyaslamasına göre, yıllık enflasyon toptan eşya fiyatlarıyla yüzde 69.0, tüketici fiyatlarıyla da yüzde 78.5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Sektörlere göre, toptan eşya fiyatlarıyla Ocak ayında, en yüksek artış yüzde 39.8 ile enerji kesiminde olurken, bunu yüzde 15.2 ile tarım, yüzde 8.0 ile imalat sanayi, yüzde 5.1 ile de madencilik kesimleri izlemiştir.

İllere göre ise, tüketici fiyatlarıyla en yüksek artış yüzde 12.0 Antalya'da olurken, en düşük artış da yüzde 5.9 ile Samsun'da olmuştur. Yine tüketici fiyatlarıyla, en hızlı artış yüzde 20.2 ile ulaştırma ve haberleşmede belirlenirken, kültür, eğitim ve eğlence giderleri yüzde 12.6 oranında genişlemiştir.

**ENFLASYON
(%)**

6. Parasal Gelişmeler

Merkez Bankası verilerine göre, 1992 yılının birinci ayında vadesiz tasarruf mevduatı 522 milyar TL artarak 9.823 milyar TL'ye yükselirken, vadesiz ticari mevduat, 2.562 milyar TL azalarak 11.624 milyar TL'ye, dolaşımdaki para 382 milyar TL azalarak 64 milyar TL'ye inmiş ve böylece bunların toplamından oluşan dar tanımlı para arzı 2.441 milyar TL daralarak 39.675 milyar TL olmuştur.

Dar tanımlı para arzına (M1), vadeli ticari ve tasarruf mevduatı ile mevduat sertifikasının ilave-

siyle elde edilen geniş tanımlı para arzı (M2) ise bu dönemde 4.065 milyar TL. artarak 117.631 milyar TL. olarak gerçekleşmiştir.

"M2"ye yurtiçi kaynaklı DTH'nın ilavesiyle oluşturulan "M2Y" 8.631 milyar TL. artarak 167.598 milyar TL.ye, "M2" ye resmi mevduatın ilavesiyle oluşturulan "M3A" 2.741 milyar TL artarak 121.531 milyar TL.ye, M3A'ya TCMB'deki diğer mevduatın ilavesiyle oluşturulan "M3"de, 3.248 milyar TL artarak 124.060 milyar TL'ye yükselmiştir. Bkz. Tablo V)

7. Bankalar

Merkez Bankası verilerine göre, yılın ilk ayında, tasarruf mevduatı 83.126 milyar TL, ticarî mevduat 16.277 milyar TL, resmi mevduat 3.900 milyar TL. düzeyinde gerçekleşmiş ve böylece toplam mevduat 103.303 milyar TL. olmuştur. Bu mevduatın 78.075 milyar TL'si vadeli, 25.228 milyar TL.'si de vadesiz mevduattır.

Aynı dönemde kredi hacmi 99.498 milyar TL'si tüm banka kredileri 19.645 milyar TL'si de Merkez Bankası kredileri olmak üzere 119.143 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Tüm banka kredilerinin yüzde 89,3'ünü mevduat bankaları, yüzde 10,7'sini de kalkınma ve yatırım bankaları kredileri oluşturmaktadır. (Bkz. Tablo VI)

TABLO V

	31.01.92	27.12.91	Fark (%)	01.02.91	28.12.91	(Milyar TL) Fark (%)
EMİSYON HACMI	20.836	20.707	0,62	16.905	14.265	18,51
REZERV PARA	37.318	36.069	3,46	26.177	23.969	9,21
M.B.KREDİLERİ	23.979	21.632	10,85	10.714	7.641	40,22
PARA ARZI						
M1	39.675	42.116	-5,80	29.227	29.326	-0,34
M2	117.631	113.566	3,58	71.414	70.707	1,00
M2Y	167.598	158.967	5,43	88.450	89.989	-1,71
M3A	121.531	118.790	2,31	74.536	74.114	0,57
M3	124.060	120.812	2,69	75.709	75.128	0,77

TABLO VI

	31.01.92	27.12.91	Fark (%)	01.02.91	28.12.90	(Milyar) Fark (%)
TOPLAM MEVDUAT	103.303	100.159	3,14	59.173	61.395	-3,62
Kamu Mevd:Bank.	57.006	54.925	3,79	33.082	33.375	-0,88
Özel Mevd:Bank.	44.970	43.913	2,41	25.252	27.070	-6,72
Yabancı Mevd.B.	1.324	1.321	0,23	839	950	-11,68
KREDİ HACMI	119.143	106.605	11,76	68.509	60.814	12,65
Tüm Banka Krd.	99.498	88.934	11,88	61.605	56.288	9,45
-Kamu Mev.B.	43.869	37.594	16,69	27.237	25.231	7,95
-Özel Mev.B.	41.225	37.609	9,61	24.700	23.941	3,17
-Yabancı Mev.B.	3.764	3.460	8,79	2.491	2.213	12,56
-Kalk. ve Yat.B.	10.640	10.271	3,59	7.177	4.903	46,38
M.B.Doğrudan Krd.	19.645	17.671	11,17	6.904	4.526	52,54

SOL'UN PİYASA SAPLANTISI

Pat DEVİNE

Marxism Today Temmuz 1988 Sayısından
çeviren Dilek Çetindamar

ÖNSÖZ

Sol, 1989'da Doğu Avrupa'da reel sosyalizmin çöküşüyle başlayıp, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla noktalanmış süreçle birlikte, zaten zayıflayan ideolojik hegemonyasını iyice yitirdi. Kapitalizmin sevinç çılgınlıkları ve bu ülkelerdeki geleneksel bürokratların kapitalizm şakşakçılığı yeni bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönem, sosyalizme dair herşeyin yerle bir edildiği, tüm başarısızlıkların, hataların planlamaya dayalı ekonomik yapıya ve toplumsal mülkiyete, sosyalist değerlere maledildiği, gerçeklerin demagoji ile boğulduğu bir dönem. Bu dönem çökmüş olan "varolan sosyalizm" karşısında, kör topal da olsa, ayakta olan kapitalizmin, tüm dünyada demokrasicilik oynadığı ve piyasa ekonomisinin üstünlüğünü, yegane ekonomik sistem olduğunu ilan ettiği bir dönem. Bu dönem eski "sosyalist" ülkelerdeki insanların tüketim çılgınlığı içine girdiği, pazar ekonomisine tek çözüm gibi sarıldığı, putlaştırdığı, sosyalizmin ancak piyasa sosyalizmi olarak varolabileceği düşüncesinin yaygınlaştığı bir dönem.

1988'de yazılmasına rağmen aşağıdaki makale, günümüz için de geçerli, hatta bugün çok daha geçerlidir. "Piyasa sosyalizmi" ile bir tartışma içinde olan yazar, solun piyasa saplantısını incelemektedir.

Dilek Çetindamar

Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü

Yüksek Lisans öğrencisi

"Sovyet modelinin radikal sağın yükselişi Sol'u devlet ve piyasaya karşı tutumunu tekrar düşünmesi için zorluyor. Pat Devine piyasa sosyalizminin çözüm olmadığını söylüyor."

Geleneksel sosyalist bakış açısındaki derin kriz şimdi atgözlüğü takanların dışındaki bütün Sol'un ortak noktası; ve yeniden düşünme süreci başladı -İşçi Partisi'nde, sendikalarda ve belki de en çok Marxism Today'in sayfalarında. Aslında, Stuart Hall'ın işaret ettiği gibi¹, piyasa ve devlete ilişkin görüşlerimizi netleştirmedikimiz sürece yeniden düşünme süreci fazla ileri gidemeyecektir. Şimdiye kadar tartışma, merkezi yapılanmadan uzaklaşma ve tüketici tercihleri konusunda yoğunlaşmasına karşın, ekonomik planlama ve demokrasinin geliştirilmesi üzerine yok denecek kadar az tartışma yapıldı. Bu ise Sol'un ekonomiyi nasıl yönlendireceğine ilişkin temel soruna inandırıcı bir çözüm bulma konusundaki süregiden beceriksizliğini göstermektedir.

Sosyalistler ekonominin verimli ve adil bir biçimde yönetilebilmesi için üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin, toplumsal ya da ortak mülkiyet ile değiştirilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu ise, kar amacıyla üretimin ve piyasa anarşisinin yerini, tüketime yönelik planlı üretime bırakmasını

olanaklı kılıyordu.

Bu program tarihsel olarak sosyalist inancın temel ilkesiyken şimdi inandırıcılığını kaybetmenin krizini yaşamaktadır. Krizin kökleri, Sovyetler ve Doğu Avrupa'da merkezi planlama uygulayan devletçi sistemlerin deneyleri ile savaş sonrası İngiltere ve diğer Batı Avrupa ülkelerindeki sosyal demokratik görüş birliğinin yok olmasında yatmaktadır.

Sovyetler Birliği'nde "devlet sosyalizminin" eleştirisi yükselirken, Batı'da sosyalizmi, daha çok devlet mülkiyeti ve denetimi olarak ele alan görüş gerilemektedir. Ama, eğer sosyalist toplumda iktisadi etkinlikler devlet tarafından örgütlenip yönetilmeyecekse, nasıl örgütlenecektir? Bu soruya verilen bir cevap şudur: Devlet mülkiyetinin oynadığı rol azaltılmalı; diğer kollektif mülkiyet biçimleri olan üretici kooperatiflerinin ve yerel yönetim işletmelerinin rolü artırılmalı. Diğer bir cevap iktisadi planlamaya ilişkin geleneksel sosyalist yaklaşımın yeniden incelenmesini içermektedir. Doğu Avrupa ve Çin'deki ekonomik reform tartışmaları ve Batı'da sosyalizmi yeniden düşünme çabaları, artan bir şekilde bazı piyasa sosyalizmi biçimlerine yönelmektedir.

Bu makalede öncelikle Sovyet merkezi komuta ekonomisinin kriz nedenlerini ve savaş sonrası İngiltere'deki sosyal demokrat uzlaşmanın neden çözüldüğünü, ikinci olarak bu gelişmelere *Yeni Sağı* ve piyasa sosyalistlerinin tepkilerini; üçüncü olarak da piyasa sosyalizminin bana göre neden bir çıkış yolu olmadığının nedenlerini; ve son olarak da ekonomiyi 'anlaşarak düzenleme' olarak adlandırdığım bir süreçten oluşan alternatif demokratik planlama modelini anlatacağım. Bu görüşün temel noktası, yaşamlarımızı kendimizin yönetmesinin, insanları siyasetten uzaklaştıran, piyasa güçlerine dayanan iktisadi etkinliklerle olanaklı olmadığıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için demokrasinin yaygınlaştırılması, bağımsız (ya da özgür) kişiliğimizi ortaya koyabileceğimiz ekonomik ve toplumsal çerçeveyi, ortak ve katılımcı bir biçimde planlamamız gerekiyor.

Sovyetler Birliği ve diğer devletçi ülkelerde planlama kararları parti liderliği tarafından alınır. Varolan üretim kaynaklarının kullanımı ile ilgili kararlar, Polonya'da olduğu gibi zaman zaman gerçekleşen patlama dönemleri dışında demokratik denetimden geçmez. Yugoslavya dışında, işçiler yönetimde yer almazlar. Tek kişilik yönetim ilkesine sıkıca bağlı kalınmış, işçi birlikleri kurma çalışmaları her yerde bastırılmıştır. İşçiler ücretli emektirler ve buna göre davranırlar, en az çabayla en çok gelir elde etmek isterler.

Sovyet tipi merkezi planlama her işletmeye yıllık plan hedefleri doğrultusunda yapılan dağıtım dayanır. Hedefler neyin ne kadar üretileceğini, ve ürünle ne yapılacağını kapsar. Ayrıca hangi

girdinin kullanılacağından ve nerede sağlanacağından, ne kadar işçi çalıştırılacağına kadar her şey planda belirtilmiştir. Hedefler planlamacıların işletmeler ve bu işletmelerin hedefleri sağlamasıyla orantılı ikramiye alacak yönetici ve çalışanlarıyla yaptığı tartışmalardan sonra oluşturulur. Planlamacılar birbirine bağlı olarak çalışan işletmelerin bağımsız etkinliklerini gözönünde tutarak, planlanan miktarlar ile planlanan kullanım alanlarının eşitlenmesine çalışırlar.

Teorik olarak merkezi komuta planlama sistemine özgü yetersiz bilgi ve motivasyon eksikliği gibi iki problemten söz edilebilir. Modern karmaşık ekonomilerde merkezi planlamacıların işletmelerin bölgesel koşulları hakkında yeterli bilgiye sahip olması ya da tüketici ve kullanıcıların ihtiyaçlarını kesin olarak bilmesi, ne üretileceği hakkında doğru kararlar alabilmesi ve değişmelere çabuk ayak uydurabilmesi mümkün değildir.

Bu problem teşvik sistemi ile daha da artırılmıştır. Çalışanlar, hedefleri sağladıkça ödüllendirildiklerinden işletmelerinin üretim kapasitelerini düşük göstererek ve üretim için gerekli girdi ihtiyacını yüksek tutarak, saptanacak hedeflerin ve buna dayanan ikramiyelerin artmasını sağlayacak ben-cillikler yaparlar. Bundan dolayı sistem aşırı merkezcilikten doğan fazla bilgi yükü ve menfaat gözetilerek çarpıtılmış bilgidir. Dolayısı ile zarar görür.

Bu problemin başka boyutları da vardır. Hi-yerarşik planlama sistemi ve planın uygulanması-na bağlı olan teşvik sistemi, kişisel yenilikçi davranışları cezalandırır ve geleneksel davranışları ödüllendirir. Sonuç zayıf yaratıcılık, yönetim ataleti ve genel verimsizliktir. Politik ve ekonomik demok-rasi yokluğunda işçiler işsizlik tehdidi ve piyasa güçlerinin disiplini altında zorla çalıştırılırlar.

Otoriter Sovyet tipi, merkezi planlamadan ayrılrsa da plan konusunda savaş sonrası görüş birliğini sağlayan paternalizm temelinde ayrıca sosyal karmaşaların ve ekonomik sorunların tohumlarını da barındırdı. Görüş birliği savaş dönemi ve politikaların yürütülmesinde işgücünün katılmasının aciliyetine dayandı.

Şu üç ana prensipte anlaşma vardı, herkes yurttaştı; her devletin yurttaşlarının refahını sağlamak sorumluluğuydu; ve en iyi ekonomik örgütlenme özel ve kamu sektörünün birleştiği karma ekonomiydi. Anlaşmazlık konuları gelir dağılımının nasıl yapılacağı; özel ile kamu sektörü arasındaki dengenin nasıl olacağı ile ilgiliydi, fakat sorunlar görüşbirliğinin genel yapısı içinde çözüldü.

Savaş sonrası görüş birliği niye dağıldı? Görüş birliği uzun ekonomik iyileşme dönemi boyunca, hükümet, sendikalar ve yönetim arasında yapılan katılımcı müzakerelerde, çıkar gruplarının değişimler konusunda anlaşmaları devam ettikçe sürdü. Bununla birlikte, uzun ekonomik gelişme sürecinin sona ermesiyle ve İngiliz kapitalizminin ulus-

lararası zayıflığının ortaya çıkmasıyla görüş birliğinin olanaklılığı ortadan kalktı. 1960'ların ortasından 1970'lerin sonuna kadar, sosyal ve ekonomik yapıda modernleşme ve yeniden yapılaşma öneren artan sayıda ümitsiz girişim çıkar çevrelerinin vetosuyla engellenmiştir.

İngiliz kapitalizminin istikrarını temsil eden görüş birliğinin dağılması uzun vadede sistemin meşruiyetini tehdit etmiştir. Önemli bazı değişimlerde anlaşmaya varılması ihtiyacı sistemi felç etme tehlikesini içermektedir ve uygulanması gereken değişimler karar alma sürecinde temsil edilen bazı grupların çıkarlarını tehdit etmektedir. İngiliz ekonomisinin uluslararası konumunun bozulması, daha çok bireyselleşmeye ve kendi kendine yeterliğe dayanan kültürün ve yaşam tarzlarındaki değişimlerin de etkisiyle birlikte bu tür önemli değişimlerin yapılmasını mümkün kılmıştır.

Savaş sonrası görüş birliği katılımcı politika ya da ekonomik demokrasiye değil, pasif kabullenmeye dayanmıştı. İnsanlar refah devletinde olsun, işyerinde olsun onları etkileyen kararların alınmasında ve uygulanmasında aktif rol almadılar. Sosyalist yönde ilerlemek için yapılması gereken politik ve ekonomik karar alma sürecinin demokratikleştirilmesi idi. Tabii ki böyle bir şey gücün ve kaynakların yeniden dağılımını ve halkın bilincinde önemli bir değişmeyi gerektirecektir -var olan sosyal ve ekonomik problemlerle savunmacı ya da muhalifçe uğraşmak yerine stratejik ve aktif olmak.

Sol karar vericiler arasındaki eski görüş birliğini, yeni ekonomik ve sosyal gerçekleri anlamaya dayanan, yeni popüler katılımcı görüş birliğine dönüştürecek strateji ve perspektife sahip değildi. Sonuç "Yeni Sağ"ın zaferi olmuştur.

Yeni Sağın savaş sonrası görüş birliğinin bitmesine reaksiyonu tüm yurttaşların ortak sorumluluğu kavramını etkisizleştirmek, üçlü tartışma sürecini kaldırmak ve ekonomik karar alma sürecini politikadan uzaklaştırmak olmuştur. Bu ise piyasaya, Yeni Sağ ideolojiye, bireye tapınmanın başlıca sebebi olmuştur.

Yeni Sağın söylemi güçlü devlet ve tüketici tercihleri, otoriterliğin politik dili ve piyasadır. Oysa ki demokratik söylem politik çoğulculuk, doğrudan yönetilen kurumlar ve sosyal hayat tarzı ile ifade bulur. İnandırıcı bir sosyalist alternatif olmayışından, Yeni Sağ ortaklaşa demokratik karar alma yerine bireysel sorumluluk ve seçme özgürlüğüne vurgu yaparak insanların yaygın olan kendi hayatlarını kontrol etme isteği ve paternalizmden doğan hoşnutsuzluklarını hegemonyasına alabildi.

Sovyetler Birliği'ndeki sosyal kriz ve ekonomik durgunluğun etkisiyle ve Batı'da Yeni Sağın başarılarından dolayı, sosyalizmin yenilenmesi çalışmaları geleceğe giden bir yol olarak artan bir şekilde piyasa sosyalizmine yöneldi. Batı'da bili-

nen en iyi piyasa sosyalizmi modeli Alec Nove'un modelidir.² Gerçekten de bu model bir Batılı iktisatçının, sürekli gönderme yapılarak bahsedilmesine rağmen şimdiye kadar ciddi olarak tartışılmamış olan piyasa sosyalizminin çeşitli yönlerini ele alan tek modeldir. Piyasa sosyalizminin neye benzeceği ve ne tip problemler yaratacağı konusunda ayrıntılı bir bütünsel çalışma yapılmamıştır. Nove'un çalışması bile tüm ilginç ve zor konularda sessiz kalmaktadır.

Piyasa sosyalizmi kavramı birçok değişik şekilde kullanılmaktadır, ama temel olarak piyasa güçleri ile ekonomik planlamanın birleştirildiği bir sistemi ifade eder. Toplumsal mülkiyet altındaki işletmelerin kar amacıyla hareket ettiği, hükümetin piyasa güçlerini etkilediği bir planlama sistemi olarak düşünülebilir.

Piyasa sosyalizmi savunucuları merkezi komuta planlamasına benzemeyen piyasa güçlerinin kullandığı planlamanın, ekonomik karar almayı merkezi yapıdan uzaklaştırdığını ve devlet diktasını engellediğini iddia etmektedirler. Ayrıca bu sistemin kontrollü kapitalizme karşıt olarak sosyalist olduğunu iddia ederler, çünkü işletmelerde özel mülk olmadığından kapitalizme içkin sömürü ve baskı önlenmektedir.

Geleneksel plan ve piyasa karşıtlığının ötesine geçtikçe savlar güçlenmektedir. Üretim üzerindeki sosyal ihtiyaçları karşılayacak şekilde bir sosyal kontrol, merkez kumanda planlaması ile başılamayacağı gibi merkeziyetçilikten uzak bir yapıda da başılamaz. Gerekli olan merkezi ve merkezi olmayan kararların bir bileşimidir, bu bileşimin dengesi ise bağlı olduğu etkinliğin doğası tarafından belirlenir. Tüm ekonomiyi etkileyen kararlar ve bölgeler arası kaynak dağılımı ancak ulusal düzeyde yapılır. Sınırları dışında etkileri olmadığı sürece, belirli bölgelerde ve topluluklarda kararlar doğal olarak orada yaşayan insanlar tarafından alınacaktır. İş seçimi ve kişisel tüketimle ilgili en iyi kararlar genelde ilgili bireyler tarafından alınır.

Piyasa sosyalizminin bir bakıma en güçlü olduğu nokta ademi-merkezileşme, verimlilik, esneklik ve alternatif arzılara dayanan tüketim tercihi isteklerine yaptığı vurgudur. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da bürokrasiyi yenme sürecinde ve politik demokrasiye geçişte piyasanın sınırlı rolü olabilir. Bununla birlikte, şu anda Batı'da ve genel olarak öz-yönetimci demokratik sosyalist toplum düşüncesinin bir parçası olarak, varolan piyasa sosyalizminin görülmesini bir hata olarak görüyorum. Bence bu Yeni Sağın hegemonyasını yansıtmaktadır ve aklın kötümserliğinden ziyade teslimiyetin sözde bilgeliğidir.

Bu yargının üç sebebi vardır. Birincisi, plan ve piyasa güçlerinin etkili bir şekilde birleştirilebileceği iddiası bir hayaldir. Uzaktan kontrollü planlama için varolan politika araçları düzenlenmiş kapi-

talizmi yürütmek için geliştirilmiş politikalarla aynıdır -mali ve para politikaları, dış ticaret ve döviz kuru politikaları, şehir ve bölgesel politikalar, rekabet ve endüstri politikaları, fiyatlar ve gelir politikası. Batı'da uygulanan bu politikalar, tarihsel olarak kapitalist ekonomilerde ortaya çıkan eşitsizliği ve istikrarsızlığı (işsizlik, enflasyon, bütçe açığı problemleri, bölgesel ve bireysel eşitsizlik, vb.) çözme-yi başaramamışlardır.

Daha ilginç de, piyasaya daha geniş yer vermiş üç devletçi ülkede de -Yugoslavya, Macaristan ve Çin- aynı problemlerin görülmüş olmasıdır. Bu da gösteriyor ki, sistemin diğer sosyo-ekonomik özellikleri ne olursa olsun, piyasa güçlerinin çalışması ile eşitsizlik ve istikrarsızlık birbirinden ayrılamaz.

Piyasa sosyalizminin neden bir çözüm olmadığına ikinci sebebi de, merkezi kumanda planlamasıyla karşılaştırıldığında güçlü olarak kabul edilen yanının, yani planlama yapısındaki hiyerarşik önem sırasına bağlı olmadan işletmelere otonomi vermesinin, iki yanı keskin bir kılıç olmasıdır. Yöneticilerin kumandasıyla yukardan zorlama yerini, insanların kontrolü dışındaki piyasa güçlerinin zorlaması alır. Piyasa güçlerinin işleyişi, kaçınılmaz olarak işletmeler arasında bazılarını diğerlerine göre avantajlı kılarak ayrımcılık yapar. Bu duruma şaşırılmamak gerekir, çünkü piyasa güçleri böyle çalışmaktadır. Ayrımcılık bazen verimlilik farkları ya da müşteri ihtiyaçlarına verilen ihtimam-gibi işletmenin kontrolündeki faktörlerden, bazen de yeni teknolojilerin gelişmesi ya da talep değişimleri gibi kontrolü dışındaki faktörlerden olur.

Hangi nedenden olursa olsun, piyasa güçlerinin sonuçları kaçınılmaz olarak bazı işletmelerde, bu işletmelerde çalışanlarda ve bu işletmelerin bulunduğu toplumlarda tesadüfi bir süreç olarak algılanır. İnsanlar bir şey yapabiliyeydi, ya da yapacak olsaydılar, piyasa güçlerinin hoş olmayan sonuçlarını hiçbir zaman kabul etmezlerdi ve kabul etmek zorunda değillerdi de. Komuta planlaması ve devletçilik gibi kötü tecrübelerden yanlış sonuçlar çıkartılmıştır. Ekonomi karşılıklı bağımlı bir sistemdir. Piyasa sosyalizmi, karşılıklı bağımlı ekonomik ilişkileri depolitize etme ve kişilerle ilişkisini kesme çabasıdır. Oysa benim görüşüme göre, sosyalistler bu karşılıklı bağımlılığın kişilerle ilişkisini kesmek yerine bunu demokratikleştirmeye çalışmalıdırlar, böylece insanlar bilinçli, zora dayanmayan işbirliği temelinde öz-yönetimci bir topluma doğru ilerleyebilirler.

Piyasa sosyalizminin neden bir çıkmaz sokak olduğunun üçüncü ve ana sebebi, dönüştürmek yerine bencil bilinci ve motivasyonu teşvik etmesidir. Sovyet tipi komuta planlamasından daha az olmamak üzere, kapitalist ya da piyasa sosyalisti olsun, piyasa güçlerinin zorlaması da yabancılaşmayı perçinleştirir ve yeniden üretir. Her iki durumda da, işletmelerdeki işçiler kendilerini etkile-

yen önemli kararlara katılamamayı ve güçsüzlüğü yaşarlar. Bu gerçek, işçiler işletme düzeyinde karar alma süreçlerine katılsa dahi doğrudur. Çünkü işletmeyle ekonomi arasındaki kaçınılmaz karşılıklı bağımlılık, işçilerin etkilerinin ötesinde kendini hissettirir.

Bu yüzden kapitalizm ve komuta planlamasında olduğu gibi, piyasa sosyalizminde de, insanlara birer nesne olarak davranılacaktır, bencilliği aşılayan havuç ve sopa teşvik sistemleri ile yönetilen nesneler. İnsanları kendi kaderlerini tayin edici özneler olmaları yolunda dönüştürmeyi sağlayacak dinamizm piyasa sosyalizminde yoktur.

Daha da önemlisi, insanların iktisadi hayatta bencil olmaları desteklenirse, politik alanda da aynı şekilde davranmaları doğaldır. Bu ise bir çelişki yaratır. Bencil iktisadi davranışın yarattığı olumsuz sonuçlar ile uğraşmak için devlet müdahalesi ve düzenlemeler gerekir. Bencil davranışların çok azı, devletten destek almak için yapılan çıkar grupları arasındaki mücadele kadar ortaya konmuştur (teşvik talepleri, yabancılarla rekabetten korunmak için özel ricalar, savunma anlaşmalarında lobiler, AT ortak tarım politikası, Amerika'da olduğu gibi şirketi denetlediği düşünülen düzenleme kurumunun bu şirket tarafından ele geçirilmesi gibi olaylar, vb.).

Er ya da geç ortaya çıkacak verimsizlik, değişimin durması ve iktisadi durgunluk eğilimi devlet müdahalesine karşı tepki yaratacak ve -Thatcherizmin ve Yeni Sağ'ın ortaya çıktığı gibi- bencil davranışın ve piyasanın iddia ettiği özelliklerin yeniden gündeme gelmesine sebep olacaktır.

Sosyalist bakış açısını yeniden tanımlamak ve canlandırmak için Yeni Sağ'ın hegemonyasına meydan okumak ve tartışmanın terimlerini değiştirmek gerekmektedir. Bunun için, varolan devletçi sosyalizmde neyin yanlış olduğundan başlamalı ve bir alternatif geliştirmeliyiz. Piyasa sosyalizmi bahsettiğim gibi gerçekleşmesi mümkün olmayan ya da arzu edilmeyen bir alternatifse, böyle bir alternatif ne olabilir?

Herşeyden önce sosyalizm, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak çözümler öneren bir sistem olmalı ve insanlar artık kendi ihtiyaçları hakkında kendileri karar vermelidir. İleriye dönük yapılması gereken, insanların kendilerini etkileyen kararların alınmasında bilinçli bir şekilde yer almalarını sağlayacak yöntemleri ve kurumları geliştirmektir. Karar almada yer alan insanlar karşılıklı bağımlılıklarının farkına varırlar ve kendi çıkarlarını başkalarının çıkarları ile ilişkilendirebilirler, ayrıca gerektiğinde de kendi çıkarlarını başkalarınınkine göre ayarlayabilir, ve gerektiğinde değiştirebilirler. Tam anlamıyla katılımcı demokrasi, ya da aynı anlama gelen öz-yönetimci toplum, dönüştürücü bir dinamığe sahiptir. İnsanların kolektif ve bireysel ihtiyaçlarını beraberce saptamalarına, daha sonra da

bunları gerçekleştirme için birlikte hareket etmelerini sağlar.

Böylesi öz-yönetime dayanan bir toplum için mümkün olan iktisadi örgütlenme modeli, 'anlaşarak düzenleme' yöntemini kullanan demokratik planlama diye adlandırdığım modeldir.³ İktisadi düzeyde toplumun üretken kapasitesinin farklı kullanımları arasında (yatırım ile tüketim, kolektif ve kişisel tüketim, değişik bölgeler, vb.) paylaşılması gerekmektedir. Bu tip kararlar tabii ki devlet ve parlamento tarafından alınmalıdır, fakat bu kararlar günümüzde sosyal denetimlere ve genel tartışmaya çok az açıktır. Makro-ekonomi, kararların alınmasına katılımı artırmanın bir yolu, planlama komisyonu tarafından hazırlanacak değişik değerler ve tercihlere dayanan, gerçekçi alternatif politika paketleri öneren belirli sayıdaki değişik 'plan seçenekleri' çerçevesinde yoğunlaşmaktadır.

Bu şekilde alınan yatırım, sosyal fonlar ve gelir dağılımı hakkındaki makro ekonomik kararlar, şimdi olduğu gibi, alış gücünün dağılımıyla uygulanır. Örneğin, sağlık ve eğitimden sorumlu sosyal kurumlara tahsis edilecek fonlar, bu hizmetlere verilen öncelikleri yansıtabilir. Aynı şekilde, kişisel gelirin dağılımı, başka anlamların yanısıra eşitliğe verilen önceliğin bir sonucudur.

Sonuçta, toplumsal ve bireysel tercihlerin servisler ve tüketim maddelerine olan taleplerinin yansıyacağı bir yapı ortaya çıkacaktır. İşletmeler de bu talebi sağlamak için birbirleriyle yarışacaklardır.

Buraya kadar bahsedilen, değişik işletmelerin ürünleri arasından seçim yapan tüketiciler ile kapasitelerini müşteri talebine göre ayarlayan işletmeler arasındaki piyasa mübadelesidir.

Oysa, piyasa mübadelesi ile piyasa güçlerini ayırt etmek gerekir. Piyasa mübadelesi alış ve satışı kapsar. Müşterilerin talepleri, ve işletmelerin bunu ne derecede karşıladıkları hakkında bilgi oluşturur. Piyasa güçlerinin çalışması ise üretim kapasitesinde değişikliklere yol açan metodlarla, işletmeler ve endüstriler arasındaki kaynak hareketleriyle, yatırım kararları ile ilgilidir.

Üretim kapasitesinde yatırım yapmak ya da yapmamaktan doğan değişikliklerin düzenlenmesi gerekmektedir. Komuta planlama sistemlerinde bu işlem, en azından prensipte, merkez tarafından yerine getirilir ve işletmelere ne zaman genişleyip, ne zaman daralacakları emredilir. Piyasa güçlerine dayanan ülkelerde ise yatırım kararları işletmeler tarafından bağımsız olarak alınır. Eğer çok fazla kapasite tahsis edildiyse, kârlar yüksek olacaktır ve bazı işletmeler küçülecek, ya da endüstriyi bırakacaklardır. Eğer çok az kapasite tahsis edildiyse, kârlar yüksek olacak ve varolan şirketler genişleyecek, ya da yeni işletmeler endüstriye girecektir. Dolayısıyla, piyasa güçleri, yatırım kararlarının uygulanmasından sonra düşük kârın itmesi

ve yüksek kârın çekmesi yoluyla yatırım kararlarını düzenler.

Piyasa mübadelesi benim önerdiğim modelin ana özelliğini oluşturuyor, fakat tabii ki yalnızca bu sisteme özgü değildir. Modelin esas özelliği, hem merkezi komuta ekonomisinin, hem de piyasa güçlerinin yatırım kararlarını düzenleyebileceğini reddetmesidir. Bu zorlayıcı metodların tersine, modelimde yatırım kararları işletmeler ve 'anlaşarak düzenleme kurulları' diye adlandırdığım diğer etkilenen çıkar grupları arasındaki tartışmalar yoluyla düzenlenir.

Bu model nasıl çalışacaktır? Etkili olabilecek midir? Yeniden yapılanma nasıl olacaktır? Bu sorular varolan bilginin yeterliliği ve bu bilginin kullanımına amir olanların nasıl kullanılacağı noktasıyla ilgilidir.

Birincisi, işletmeler, işletmenin etkinliklerinden etkilenecek tüm grupların temsilcilerinden oluşan yönetim kurulu tarafından çalıştırılacaklardır. Etkilenecek grubuna doğal olarak işletmenin çalışanları dahildir fakat ayrıca müşterileri, hammadde sağlayıcılar, rekabet eden firmalar, işletmenin bulunduğu yerdeki topluluklar ve çevre konularıyla ilgilenenler gibi gruplar da dahildir. Dolayısıyla işletme düzeyinde oluşan etkileneceklerin öz-yönetimi, işçi kontrolü ile aynı şey değildir. Bununla birlikte, işletmenin işleyişi yönetim tarafından saptanan yönetmelikler çerçevesinde olmak kaydıyla işçi öz-yönetimine dayanabilir.

İkinci olarak, bir sektör içindeki yatırımla ilgili kararlar, karardan etkileneceklerin temsilcilerinin oluşturduğu, bu sektöre ait 'anlaşarak düzenleme kurulları' tarafından yapılacaktır. Tabii ki sektördeki tüm kuruluşlar doğal olarak bundan etkilenecekler, çünkü yatırım kararı bir işletmenin genişlemesini ya da daralmasını saptar. Ayrıca bu sektörden girdilerini sağlayanlar, hammadde satanlar, diğer müşteriler, bölgesel çevreler ve topluluklar, ve çevreciler gibi değişik gruplar da bu kurula dahildir.

'Anlaşarak düzenleme kurulları' iki çeşit bilgiye sahip olacaklardır. Birincisi, her işletmenin kapasitelerini kullanarak elde ettiği performans ile ilgili niceliksel bilgidir. Bu da satışlardan elde edilen gelir, üretim maliyeti ve ikisi arasındaki farkın kârlılığı gibi biçimlerde.

İkincisi, 'anlaşarak düzenleme kurulları'nda temsil edilen grupların görüşleri, ve planlama komisyonunun sektörün ürünlerine beklenen talep değişimleri hakkındaki tahminleri gibi niteliksel bilgilerdir. 'Anlaşarak düzenleme kurulları' sektörde kapasite değişimine gerek olup olmadığına ve bu değişimin işletmeler arasında nasıl dağıtılacağına karar verir.

Kapasitede yapılacak değişimlerle, yatırımların dağılımı ile ilgili kararlar alınırken, 'anlaşarak düzenleme kurulları' hem her işletmenin perfor-

mansındaki niceliksel bilgileri, hem de kararlardan direkt olarak etkileneceklerin ayrıntılı çıkarlarını gözönünde tutacaktır.

Örneğin, eğer sınırlı iş olanaklarının olduğu bir bölgede bir işletmenin göreceli olarak kötü performansı, kendi kontrolü dışındaki faktörlerden dolayı oluyorsa, bu işletmeye uzun dönemli sübvansiyon verilmesi kabul edilebilir. Diğer yandan, eğer kötü performans işletmenin kontrolündeki etmenlerden ise, sübvansiyon verilmesi uzun değil ancak kısa bir süre için söz konusu olabilir.

Böylece, niteliksel ve niceliksel bilginin kullanılması, etkilenenlerin oluşturduğu temsilcilerin bilinçli bir şekilde birleştirdiği sistemin ve bölgenin bilgisine dayanarak, toplumsal çıkarı sağlar. Model, piyasa mübadelesinin içermektedir ve onun ürettiği bilgileri kullanmaktadır. Fakat model piyasa güçlerinin kullanımını ve parçalanmış, atomize edilmiş karar almayı reddeder.

Peki kararların alınmasına katılanları motive eden nedir? Onlar toplumun zararına olabilecek kendi çıkarlarını uygulayamazlar mı? Dahası, böyle bencil davranışlar bir yana bırakılsa bile, insanlar yaptıklarını ve bildiklerini belki de diğer insanların yaptıklarından daha önemli görme eğiliminde olcaktırlar. 'Anlaşarak düzenleme kurulu'nun dönüştürücü dinamiği bu noktada kritik önem kazanır. Karar alma sürecindeki tartışma ve müzakereler tüm çıkar gruplarının temsilcilerini kapsayacaktır. Bu ise, insanların başkalarının statüsü ışığında kendi statüsünü değerlendirebildiği direkt etkileşim sürecidir. Sonuç olarak, insanların bencil bilinçlerinin değişmesine, daha geniş bir sosyal bilinçlilik oluşturmaya ve karşılıklı bağımlılık anlayışına dayalı, sosyal sorumluluk duygusunu geliştirmesine yardımcı olunabilir.

Tabii her zaman anlaşma olmayabilir. Gerçekten mevcut olan çıkar çatışmaları, her zaman herkesin memnun olmasıyla çözümlenmez. Sonuçta, kararlar çoğunluk esasına göre alınır, fakat isteyen daha genel düzeydeki kararlardan sorumlu bir kurula başvurma hakkına sahiptir.

Bununla beraber 'anlaşarak düzenleme'nin mantığı, ekonomik ve sosyal düzenlemelerde çatışmalara girmek değil, işbirliği içinde olmaktır. Ayrıca 'anlaşarak düzenleme' varolan toplumu, insanların karşılıklı saygı ve işbirliği temelinde yaşadığı, herkesin eşit bilgiye ve eşit haklara sahip ol-

duğu ve her şeyin bilindiği öz-yönetimci, aktif bir toplum haline dönüştürecek dinamiğe sahiptir. Bu yüzden, ortak olarak alınacak kararların oluşum sürecine katılmak, bizim daha da insanlaşmamıza yardım edecektir.

Tartışmayı özetlersek, 'anlaşarak düzenleme' ile yapılan demokratik planlamanın dönüştürücü gücü vardır ve sosyalist bakış açısına sahiptir. Ne ütöpiktir, ne de tutucu, çıkar çatışmalarının varlığını ve insanların ihtiyaçlarının karşılanmasının önemini bilir, fakat buna rağmen insanlara yönetilen nesneler gibi davranılmaması konusunda ısrar eder. Bu varsayım yaşadığımız sosyal ilişkilerin sonucu olan bizlerin, olanak verildiğinde bağımsız kişiliğimizi ortaya koyabileceğimiz düşüncesine dayanır.

Solun, Yeni Sağ'ın politikalarına karşı inandırıcı alternatifler geliştirememesi, bir genel dünya görüşüne sahip olmamasından, tutarlılık ve detaylar konusunda fikir verecek birleştirici bir prensip yokluğundan, bugünün politik dünyasına günlük olarak müdahale edememesinden kaynaklanmaktadır. Bir yandan muhalefet olmaya ve teorik ahlakçılığa hapsolünmüştür, diğer yandan da yeni keşfedilmiş piyasa ve tüketicilik meziyetleri ile Thatcherizm'le yarışmaya çalışılmaktadır. Bu, bizim Yeni Sağ'ın hegemonyası dediğimiz şeydir, gündemi o belirlemektedir ve biz protesto ederek ya da daha iyisini yapacağımızı söyleyerek arkasından gitmekteyiz. Bu makalede bahsettiğim demokratik planlama modelim, İngiliz ekonomisinin sorunlarını çözme projesi değildir. Modelin yaptığı, güncel problemleri ve politikaları gerçekçi ve pratik bir şekilde düşünmeyi sağlayacak bir çerçeve sağlamak, ve aynı zamanda bunu arzu edilen uzun dönemli değişimlere bağlamaktır. Bu çerçeveyi oluşturan prensip ve bakış açısı, insanların yaşadıkları ve büyüdükleri sosyal ilişkileri yaratan ortak kararlara ve bireysel etkinliklere aktif ve bilinçli olarak katılmasını sağlamaktadır.

NOTLAR

1- *Marxism Today*, Mart 1988.

2- *The Economics of Feasible Socialism*, Allen and Unwin, 1983, part 5.

3- Modelin tümü yakında çıkacak kitabımdadır, *Democracy and Economic Planning*, Polity Press, Ağustos 1988.

REALİZM VE ULUSLARASI İLİŞKİLER

Emin GÜRSER
Boğaziçi Üniversitesi

Prof. Gilpin, "Thucydides de bugünün güç mücadelesini anlamakta güçlük çekmezdi" diyor¹. Acaba uluslararası ilişkilerin temel doğası değişmiş midir? Birçok yönden uluslararası ilişkilerin ne olmadığını söylemek ne olduğunu açıklamaktan daha kolaydır. Eğer bir tanım yapmak gerekirse; uluslararası ilişkiler, güç ilişkilerinin doğrudan yaşadığı, insanların kendi günlük deneyimlerinden devlet yapısına, oradan da dünya düzeni bütününe uzanan bir dizi siyasi-iktisadi yapının parçasıdır. Teori, bu ilişkilerin meydana geldiği yapıyla, uluslararası ilişkilere oranla daha fazla ilgilenir. Dünya düzeni kavramı bu yapıyı gösterir. Eğer yeniden yapılanma geleneksel yaklaşımlarla açıklanamıyorsa, eski yaklaşımların üzerinde yükseldiği temelin yeni gelişmeleri açıklamada yetersiz olduğunu kabul etmek, ve gereğinde bunları sorgulamak gerekecektir. Akademisyenler arasında teori/teoriler konusundaki tartışmalarda, her katılımcının teorisinin doğası konusundaki tavrını açıkça ortaya koyması gerekir. Ayrıca katılımcı geçmiş kavramlar ve gelecekte tercih ettiği kavramsal gelişmeler konusunda kendi düşüncelerinin genel kanıtlarını/belirtilerini vermelidir. Bu yapılmadan tartışma kapsamlı olmaz ve ilgilenenleri kolayca karmaşıklıkla sürükleyebilir. Burada yapabileceğimiz tek genelleme şu olabilir; ...bilim insanlığına hizmet etmek içindir, yoksa kendi başına bağımsız bir gayesi olamaz.

Devletlerarası ilişkilerde akademisyenleri ve dış politikada karar verici durumda olanların zihinlerini kurcalayan en önemli sorun şudur; uluslararası sistemde nasıl bir consensus yaratılmalıdır ki sürekli bir barış ortamı sağlanabilsin? Uluslararası ilişkilerde, barışı korumak için bir uluslararası kuruluşa gerek olduğu düşüncesi -idealist yaklaşım- İkinci Dünya Savaşı'na giden 1930'ların dünyasında çökmeye başlayınca, savaş sonrası yeni dünya düzeni için alternatif paradigmalara aranmaya başlanmıştır. Bunun öncülüğünü Prof. E.H. Carr ve Prof. Hans J. Morgenthau yapmış ve realist okulun temellerini atmışlardır. (E.H. Carr, **Twenty Years' Crisis**, 1946. H.J. Morgenthau, **Politics Among Nations**, 1960).

Realizm üzerine görüşlerimizi belirtmeye çalışırken, bu okulun önde gelen teorisyenleri olarak Carr, Morgenthau ve K. Waltz'ın katkılarını gözden geçireceğiz. Realist görüşe göre devletler arasında uyumdan çok çekişme hakimdir. Devletlerin amacı kendi güçlerini artırmak ve çıkarlarını korumaktır. Yani uluslararası ilişkiler bir güç ve barış mücadelesidir. Devlet uluslararası ilişkilerde en önemli aktördür ve ulusal politika ile uluslararası politika kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır.

Carr'ın realizmi "aklın istek üzerine olan galibiyeti"dir. Realizm gerçekliktir, idealizm ise olması gerektirir². Carr'a göre geçmişte uluslararası örgütler üzerine kurulan barış akılcı değildir. Uluslar Topluluğu (The League of Nations) çökmüştür. (Burada şunu önemle belirtmek gerekir ki Uluslar Topluluğu'nun herhangi bir yaptırım gücü yoktu) 1930'larda Hitler'i durdurma fırsatları kaçınılmıştır. Buradan Carr'ın vardığı sonuç şudur; Saldırgan devletler ancak diğer devletlerin güç odakları oluşturmalarıyla durdurulabilir. Yani bu güç odakları birbirlerini caydırıcı bir rol oynayacaklardır. Böylece "Güçler Dengesi"nin uluslararası barışı sağlamak için temel bir araç olduğu sonucu doğuyor. Carr'a göre yine ahlaki mütabakat -consensus- askeri güçle desteklenmezse anlamsızdır. Prof. Carr'ın kitabı genel olarak idealist dünya görüşünün çöküşünden hayal kırıklığına uğrayan birinin eski düzene getirdiği eleştiridir. Prof. Morgenthau'ya gelince, o insana son derece olumsuz yaklaşır. İnsanın doğal olarak çıkarıcı olduğunu belirtir. Temelde; devletlerin amaçlarının güçlerini artırmaktan başka birşey olmadığını vurgular. Ona göre uluslararası ilişkilerin temel karakteristikleri genel olarak değişmezdir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, Morgenthau'nun bu yaklaşımı ABD'nin bir süper güç olarak dünya sahnesine çıkmasına rastlar. Soğuk savaşın tırmanma döneminde dünya politikası ABD-Sovyetler Birliği ilişkileri etrafında dönmekteydi. Morgenthau'nun realist yaklaşımı bu yeni yapılanmayı açıklar ve ona uygun bir dış politika oluşturulması için bir çerçeve hazırlar. Bu, ABD'nin yeni dış politika yaklaşımına uygundur. Zaten Morgenthau, "realizmin dünya düzeninden memnun olanların uluslararası ilişkilere yaklaşımı olduğunu" açıkça belirtiyor³. İdealizmin de savaş öncesi dönemde aynı konumda olduğunu ve İkinci Dünya Savaşı gibi bir felaketin bunu takip ettiğini burada hatırlatmakta yarar var sanırım. Realizmin, genel olarak dünyada birkaç devletin gücüne dayanan barış ve uyumun hüküm sürmesine ve bunun olabilirliğine inandığı söylenebilir.

II

1970'li yılların ilk yarısına kadar Realist görüş uluslararası ilişkiler dalında etkinliğini sürdürdü. 1970'lerin ortalarından başlayarak Realizmin, devleti uluslararası ilişkilerde temel birim olarak alması, ulusal ve uluslararası politikaların birbirleriyle bir bağının bulunmadığının iddia edilmesi, ve "güç"ün devletlerarası ilişkilerde temel öge olarak kabul edilmesi görüşleri sorgulanmaya başlanmıştır. Globalist yaklaşım, devletin uluslararası ilişkilerde tek temel unsur olmadığını, yeni aktörlerin (Filistin Kurtuluş Örgütü gibi) ve bağımsız uluslararası kuruluşların uluslararası sahnede yerini aldığını belirtmiştir. Diğer taraftan endüstrileşmiş Batılı ülkeler arasında birbirlerine saldırma korkusu azalmıştır. Bunların çoğunluğu için güç, askeri bir politika aracı olmaktan uzaklaşmaktadır. ABD'nin

Vietnam yenilgisi askeri gücün uluslararası konularda kesin belirleyici olduğu düşüncesini sarsmıştır. Uluslararası ilişkilerde aktörler ve konular çeşitlenmiştir. Bu yeni gelişmeler karşısında Realistler kendi görüşlerini yeniden gözden geçirmek gerektiğini duymuşlar. Neo-Realizm, klasik realizmi tamamlayıcı olması düşüncesiyle formüle edilmiştir. Bu yeniden formülasyonun öncüsü Prof. Waltz'dır⁴. Waltz bir Neo-Realist olarak savaş/barış olgusunun uluslararası ilişkilerdeki önemini vurgulamış ve en önemlisi, Realizme yeni bir teorik formülasyon sağlamıştır. Kısaca, Waltz'ın Realizmi yeni şartlara bir entellektüel ve pratik uyum olarak özetlenebilir. Waltz'a göre uluslararası sistem bir ülkenin iç pazarını andırır. Uluslararası sistemde de bir çok kutupluluk durumunda devletler bir belirsizlik ortamında bulunurlar. Bu çok kutupluluğun sayı olarak azalması anlaşmayı daha kolaylaştırır ve belirsizlik ortamı kalkar. Burada Realist görüşün aksine iki kutuplu güç dengesinin daha sağlıklı olacağını savunur. Bu görüşe göre, çok kutuplu bir dünyadan iki kutuplu bir dünyaya geçiş uluslararası sistemi daha güvenli kılacaktır. İki kutuplu dünyada güçler gelişen olaylara yaklaşımlarında zamanla birbirlerine benzer tavırlar takınacaklar ve bu uluslararası sistemde devletlerin birbirlerinden korkmalarına neden olan belirsizliği azaltacaktır. İki kutuplu güç dengesi altında yaşamının, Waltz'a göre, İngiltere-Britanya-, Almanya, Fransa ve İtalya'yı savaşın yararsız, hatta imkansız olduğu düşüncesine götürmüştür. Çok kutupluluğu savunan Prof. Gilpin ise, çok kutuplu bir dünyada sisteminde gerekli düzenlemelerin daha kolay olduğunu savunur. Dr. Kissinger ise adeta bunu doğrulamak ve Realist görüşü yeniden canlandırmak için Batı Avrupa, Japonya ve Çin'in diğer iki süper devletle birlikte yanyana yaşamalarını örnek olarak gösteriyor. Diğer taraftan Gilpin, Waltz'ın "belirsizlik ve yanlış hesaplama savaşa neden olur" düşüncesine katılmaz. Ona göre kazancın belirgin hale gelmesi devletlerin savaşa başvurmalarına yol açar⁵. Yani burada bir kâr-zarar hesabı söz konusudur.

Realizmin uluslararası ilişkileri bir güç ilişkisi olarak görmesi, devletlerarası sürtüşmelerin sadece kurulabilen bir güç dengesiyle azaltılabileceğini savunması; nükleer bir çağda bu tür bir yaklaşımın nasıl bir potansiyel tehlike taşıdığını gözardı etmektedir. Realizmin, devleti analizlerinde temel ünite olarak alması, devletin üzerinde yükseldiği toplumsal yapıyla ilişkisi hakkında bir bilgi vermiyor bize. Yani eğer ulus-devlet siyasi gücün evrensel bir formu ise, bunun nasıl doğduğu ve bugünkü duruma nasıl ulaştığına açıklık getirilmelidir. Ayrıca Waltz gücün görünümüyle ilgilenmekte fakat güçler arasındaki eşitsizliğin nasıl meydana geldiği konusunda bilgi vermemektedir. Diğer taraftan, eğer uluslararası ilişkiler sadece devletlerle ilgiliyse ve dolayısıyla devlet toplumsal güçleri sadece kendi gücünü artırmak için kullanabilme ye-

teneğine sahipse, sosyal devrimlerin uluslararası ilişkilerdeki yeri nasıl açıklanacaktır?

III

Realizmin belirli bir dönemde uluslararası ilişkiler teorisine katkısı yadsınamaz, ama bütünsel bir dünya politikası yaklaşımından yoksundur. Onun pozitivist ve deneyci (Empirist) yaklaşımı olayları / gelişmeleri sadece tanımlamasını fakat, açıklamaktan yoksun olmasını getirmektedir. Çünkü, tanımlayıcı sosyal bilimlerin temel sorunu tanımlamaların sınırlarını eleştiren bir yaklaşım kapasitesinden yoksun olmalarıdır.

Teknolojik gelişmeler dünya politikasında ve ülkelerin dış politikalarının yürütülmesinde önemli revizyonları da beraberinde getirmiştir. Realizm devlet gücünün pratikte uygulanmasının muhafazakar ideolojisidir. Uluslararası ilişkilerde devlet aygıtının önceliklerini haklı çıkarmaya çalışan bir "Reelpolitik"tir. Liberal, sosyalist veya devrimci olsun, hükümetler realist argümanlarını, toplumca benimsenmeyen (unpopular) devlet politikalarına haklılık kazandırmak için kullanmışlardır. Özellikle ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin geçmişteki uygulamaları, yani dünya sistemindeki gelişmelere müdahalelerini haklı göstermek için kullandıkları argümanlar hemen hemen aynıdır. Ayrıca milliyetçi argümanların arkasına saklanarak realist dış politikalara yönelik toplumsal eleştirilerin etkisini azaltmaya çalışan gelişmekte olan ülkeleri de buraya eklemeliyiz. Yani bu devletlerin uluslararası arena da bir kimlik arayışına girmeleri ve bunu sağlamak için 'egemen devlet' kavramını uluslararası alana taşıma istekleri anlayışına da uygun düştüğü söylenebilir. Bağlantısızlar Hareketi, güç dengesini oluşturan ABD-Sovyetler Birliği dünya hegemonyasına karşı Üçüncü Dünya'nın bir tepkisi ve bu uluslararası sistemde bir yer edinme çabasının pratikteki yansımasıydı. ABD-Sovyetler kutuplaşmasında bu iki süper devletten birinin veya diğerinin bazı çıkarlar sağlamasıyla, bazı Üçüncü Dünya devletlerinin egemen sınıfları realist dış politikanın küçüklüğüne kapılmışlardır. Diğerlerine ise bu akıntıya ayak uydurmak, milliyetçi argümanların arkasına sığınarak realist dış politika ilemek kalmıştır. Diğer bir anlamıyla, Üçüncü Dünya ülkeleri, süper devletlerin realizmi alternatif olmaya bir dış politika yaklaşımı olarak sunmaları tuzağından kurtulamamışlardır. Asıl amaç, değişik çıkar ilişkilerinden doğan devletlerarası sürtüşmelerin/çatışmaların temelde belirli sosyal ve sınıfsal çıkarların devletler düzeyindeki bir yansıması olduğu gerçeğini gözardı etmektir. Realist yaklaşım, devletlerarası davranışların ne derece toplumsal yapıdaki gelişmelerden etkilendiğinin, ve bu etkinin gerçekte var olduğunun anlaşılması egemen sınıfın çıkarlarına ters düştüğü için, engelleme amacını taşımaktadır. Toplumsal devrimlerin uluslararası sistem üzerindeki etkisi de gerektiğinde karşı devrimci müdahalelerle engellenmeye çalışılmıştır (Bolşevik Devri-

mi, İran Devrimi, Nikaragua Devrimi gibi).

Realist yaklaşımın aksine, insan "yapısı itibarıyla kötü" değildir; aksine onu içinde bulunduğu toplumun sosyal-iktisadi yapısı şekillendirir. Uluslararası sistemde aktörler genelde anarşiyi değil 'uyum'u tercih etmektedirler. Uluslararası sistemde adil bir barışın sağlanabilmesi devletlerin ulusal hegemonyalarını bir uluslararası organizasyona devretmeleri, yani ulus-devletlerin bir anlamda önemlerini kaybetmeleri ile mümkündür. Bunun için herşeyden önce Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yeniden yapılandırılması gereklidir. Amaç, hükümetlerin birleşmiş dünya devleti yerine, insanların "Birleşmiş Milletleri"ni yerleştirmek olmalıdır. Birleşmiş Milletler, hükümetlerin bu örgüt üzerindeki kültürel, iktisadi, ve siyasi tekeli kırarak için demokratikleştirilmelidir ⁶. Kısacası, insanlığın barış ve refah içinde yaşaması evrensel kuralların ve örgütlerin oluşturulmasıyla sağlanabilir.

T.S. Kuhn paradigmaların değişmezliğini iddia etti. Ona göre paradigmalar ölürler. Karl Popper bize bilimin ileriye doğru adım atabileceğini hatırlatır. Bilim gerçekte paradigmalar yaratır, onları dener ve dünyamızı en iyi açıklayabileni seçer. Değişim hızlıdır. Uluslararası ilişkiler dalı bu değişimi yakalamaya çalışmaktadır. Dünyamızın hala, realizmin belirttiği gibi bir "devletler" dünyası olduğunu savunanlar; devletler ve örgütler dünyası diye tanımlayanlar olabileceği gibi bir Burtonian "dünya toplumu" üzerine tartışanlar da; Marksistlerin iddia ettiği gibi dünyayı egemen sınıfların kontrol ettiği bir pazar olarak görenler de zamana ve zemine göre haklı çıkarılabilirler. Uluslararası ilişkiler teorileri sadece dünyaya bakış biçimimizi değiştirmekle yetinmek değil, tanımlamalardan öte, bize günlük ilişkilerin yanıtını da vermek zorundadırlar. Ayrıca yaşamın niteliği ve yönü hakkında bir eleştirel yaklaşım, ve seçim olanağı sunmalıdır. Uluslararası ilişkiler teorisinin genel karakterinin bir değişim/devamlılık ikilemi içinde olduğu tartışması bu yazının boyutunu aşar. Ama eğer Minerva'nın baykuşu uçmak için alacakaranlığı bekliyorsa, bunun gün batışındaki değil de gün doğuşundaki alacakaranlık olmasını dilemeyi yeğlemek daha doğrudur diye düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis: 1919-1939 An Introduction to the Study of International Relations*, 2nd edn. MacMillan, London, 1946.

Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 3rd edn. Alfred A Knopf Publ., NewYork, 1960.

Cox, R.W. *Social Forces States and Orders: Beyond International Relations Theory*, *Journal of International Studies*, Vol. 10-2, 1981: 126-155.

Gilpin, R. *War and Change in World Politics*,

Cambridge Univ. Press, 1981.

Keohane, R.O. (Ed.) **Neorealism and its Critics**, Columbia Univ. Press, NewYork, 1986.

Waltz, K. **Man, the State and War**, NewYork, 1959.

Waltz, K. **Theory of International Politics**, Reading, Mass., 1979.

DİPNOTLAR

- 1- R. Gilpin, War and Change in World Politics, Cambridge Univ. Press, 1981: 211.
- 2- E.H. Carr, sayfa 10.
- 3- Morgenthau, sayfa 83.
- 4- K. Waltz, Theory of International Politics, Reading, Mass., 1979.
- K. Waltz Man, the State and War, NewYork,

1959. Waltz'ın "Theory of International Politics" adlı kitabı uluslararası ilişkiler dalında temel bir başvuru kitabı olarak kullanılmasına rağmen, kuramsal olarak ilk kitabında (Man, the State and War) vurguladığı teorik argümanlardan öteye önemli bir gelişme kaydetmediğini ben şahsen düşünmüyorum. Karşılıklı bağımlılık üzerine olan önceki görüşlerini yeni formüle ettiği toplumsal yapı ile ilgili olanlarla birleştirmiştir. Waltz'ın toplumsal yapı, sistem ve bağımlılık konusunda daha önceki yazıları arasına şu makaleyi de ekleyebiliriz; "International Structure, National Force, and the Balance of Power", **Journal of International Affairs**, Vol. 21, 1967.

- 5- R. Gilpin, War and Change... , 1981:91
- 6- Bu konuda bkz. F. Barnaby (Ed.) Building a More Democratic United Nations, Frank Cass, London, 1991.

İnceleme-Araştırma Yarışması

Kısa adı DENETDE olan Devlet Denetim Elemanları Derneği'nce denetim ve Üniversite çevrelerine yönelik "Kamu Denetiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri" konulu bir inceleme-araştırma yarışması düzenlendi.

Yarışmanın son katılma tarihi 31 MAYIS 1992 olarak belirlendi.

MPM Genel Sekreteri Prof. Dr. Ergun YENER, G.Ü.İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi Prof. Dr. Remzi ÖRTEN, TODAİE Öğretim Üyesi ve TSE Genel Sekreteri Doç. Dr. Ömer PEKER, Dr. Cahit TUTUM, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Hukuk Müşaviri Kızıltan ULUKAVAK, HALKBANK Teftiş Kurulu Başkanı Bulaydın DEMİRHAN ve DENETDE Genel Başkanı Ahmet TAVUKÇUOĞLU'ndan oluşan seçici kurulun yapacağı değerlendirme sonunda ilk üç araştırmanın her birine 3.000.000 (Üç milyon), sonraki beş araştırmanın her birine de 500.000 (Beşyüz bin)TL ödül verilecek.

Yarışma şartnameleri "DENETDE İzmir Cad. Necipbey Apt. 22/6 - ANKARA" adresinden sağlanabilir.

Abdurrahman DİLİPAK

- Hoş geldiniz, bugünkü söyleşimizin konuyu, Sayın Abdurrahman Dilipak; konumuz da "Türkiye'de İslam'ın Geleceği". Buyrun efendim.

- Evet, Türkiye'de İslam'ın geleceği yada Türkiye'nin geleceği, İslamlaşmayla mı özdeşleşecek, yani Türkiye gelecekte İslami bir temele mi oturacak, yoksa uygarlaşacak mı, yada bir başka deyişle Batılılaşacak mı, Türkiye kendi geleceğini Batı'da mı arayacak? Bir başka alternatif de Türkleşecek mi? Bu soru 1900'lerin başında Türk Ocağı'nın kurulmasında öncülük eden kişi tarafından, Türkleşmek, İslamlaşmak, muassırlaşmak şeklinde, Türk toplumunun gündemine getirilmiştir. Bu sorunun daha öncesi de vardır, yani ilk defa, Türkleşmek, İslamlaşmak, muassırlaşmak tartışması, 1908'in gündeminde değildir, daha öncesi de vardır bunun. T.C. kurulduğunda da Ziya Gökalp, bu üç farklı tezi yeni bir kalıba döktü. Türk milletinde mi, İslam ümmetinde mi, Garp medeniyetinde mi? Yeniden bu üç alternatif birleştirilmiş, yeni bir sentez süreci başlatılmıştır. Hatta, sadece Ziya Gökalp ve Türk Ocağı'nın ideolojisi değil bu, Mehmet Akif de benzer şeyleri, Asım'ı Avrupa'ya gönderirken söylüyordu. Şöyle diyordu; "Alınız ilmini, alınız fennini, bir an evvel gidiniz, bir an evvel dönünüz". Batı'nın teknolojisi ile Doğu'nun ahlakını sentezleyip yeni bir ütopya doğacaktı. Ama bu ütopya gerçekleşmedi. Asım gitti, Avrupa'da işçi oldu ve artık ikinci, üçüncü kuşak yetişiyor. Geri dönüp dönmeyecekleri belli değil. Ne Alman oldular, ne Türk oldular; ne Batı'nın teknolojisi, ne Doğu'nun ahlâkı kaldı. Dünya değişti, fakat biz hâlâ önümüze yeni bir alternatif koyamadık, ya da bu değerleri ciddi bir biçimde sorgulayamadık. Türkiye'nin geleceği, yada Türkiyede İslam'ın geleceği, birbirleriyle hemen hemen özdeş iki soru. Bu arada şu gerçeği çok iyi anladık. Ne Türklüğümüzden vazgeçebiliriz, yani Kürtler Kürtlüğünden, Türkler Türklüğünden, Abazalar Abazalığından, Çerkezler Çerkezliğinden, Arnavutlar Arnavutluğundan vazgeçemez, bu bir genetik vakadır, bunu olduğu gibi kabullenmek zorundayız. Bir de insanlar dinlerinden okadar kolay vazgeçemiyorlar. İnsanlar Türk ya da müslüman olmakla, daha rahat bir yaşam talebinden vazgeçmiyorlar. O zaman sorun nerde, yada bu sorunu nasıl çözeceğiz? Sanıyorum bütün bunları sorun olarak önümüze getirdiğimiz zaman, bu programlardan yola çıktığımız zaman, Türkiye bugünkü yapısını değiştiremez. Yani Türkleşmek, İslamlaşmak, muassırlaşmak, ya da bunları sentezlemek veya ayırtırmak, Türkiye'nin önündeki birinci soru değil. Bu sorunun cevabı da yok. Bunlar pratik gerçeklerdir, hayatın kendi içindeki gerçeklerdir. Bunlar kendi başına bir anlam ifade ederler, ama bunları birleştirerek, yada ayırtarak farklı şeyler üretemezsiniz. Bunu kendi ger-

* Bu söyleşi 14 Aralık 1991'de Cemiyet lokalinde yapılmıştır.

çekleri içerisinde, ulus bilincinin yada ırk bilincinin, kendi gerçekleri içinde, çağdaşlığı da kendi gerçekleri içinde sorgulamak zorundasınız. Eğer Almanlar da Almanlaşmak çağdaşlaşmak ve Hristiyanlaşmak gibi bir sorunu önlerine koysalardı durum değişmezdi. Bir delinin bir kuyuya attığı taşı kırk akıllı kırk günde çıkaramaz diye bir söz var; Türkiye'nin içerisindeki bu, içine sürüklendiği entelektüel çıkmazın, entelektüel bunalımın temelinde bu paradigma sorunu yatıyor sanıyorum. Türkiye bu paradigmadan, dayatılan, Osmanlı'nın son zamanlarında İttihat ve Terakki geleneğinin dayattığı bu tartışmanın dışına çıkmak zorunda ve bu olguları bir vakıa olarak ele alıp, birini diğerine göre yeniden yapılandırma iddiasından vazgeçerek, herşeyi kendi içinde, kendi gerçekleri içinde sorgulamak zorundadır. Herşey kendi gerçekleri içerisinde vardır, bir anlam taşır. Onu bir başka şeye göre, İslam'ı sosyalizme göre ve sosyalizmi İslam'a göre sorgulamak, bu sosyalizmin gerçeğini ya da İslam'ın gerçeğini açıklamak için yeter değildir; bunlar aksine birşeye göre, bir başka şeyin tanımını yapan genel fikri yorumlardır. Türkiye'de İslam'ın geleceğini, bu anlamda, bu önbilgiler ışığında tartışırken iki şeyi ciddi şekilde vurgulamak gerekir. Türkiye'de İslam'ın geleceğine yön veren iki temel etken vardır. Bunlar birtanesi iç faktörlerdir, birtanesi dış faktörlerdir. Yani konjonktür dediğimiz, böyle zamanda ve böyle bir konuda ortaya çıkan sorunlar, Türkiye'de İslami geleceğin üzerinde etkili oluyor. Ancak, bu dış faktörlerin belirlediği İslami alternatifler, tepkilere dayalı olacağı için, reel İslam'ı değil, ideolojik İslam'ı dayatacaktır. Çünkü, bu sorunun kaynağındaki temel niteliğine bağlı bir İslam olacaktır. Eğer, ekonomik yapı, müslümanlara İslam dışı bir şey dayatıyorsa, müslümanların bu yapıya karşı tepkileri, etki-tepkilerin eşitliğini de hesaplarsanız, ekonomik temele dayalı bir tepki gösterecek, yada üniversiteye başörtülü kızı almazsanız, üniversitede bir-başörtüsü mücadelesi başlayacak. Bu kendi iç zorunluluklarından doğan bir hareket değil, dış faktörlerin dayattığı bir harekettir. Bu, bugünkü, tüm dünyada da İslami hareketin genel ağırlıklı karakteri, dış faktörlerin dayattığı tepkilere karşı yükselen reaksiyonel bir İslam'dır. Politik ve ideolojik bir İslam'dır. Aslında bu dayatmaları sistemli bir şekilde artırıyolar ve böylece bizi kendi gerçeğimizin dışında, bize dayatılan sorunları çözmekle oyalıyorlar. Bir uygarlık hareketinin, ciddi bir alternatifin var olabilmesi ancak kendi iç dinamikleriyle mümkündür. Yani bizim kendi paradigmamızı ortaya koymamız gerekir, kendi başımıza, kendi gerçeklerimizle, kendi sorunlarımızla, kendi çözümlerimizle ortaya çıkmamız gerekir. Maalesef, burada Nilüfer Göle de ayrıştırıyor hareketi, "politik İslam", "kültürel İslam" diye; bu da ancak entelektüel bir süreçle mümkün olabilir. Kavramsal ve kuramsal bir süreçle mümkün olabilir. Yani varolan değerleri açıklayan yeni kavramlara ve bu kavramlara dayalı yeni bir eko-

nomik, sosyal, siyasal, kültürel düzeni oluşturacak kurumlara ihtiyacımız vardır. Bunun üretimi ise tepkilerle olmaz. Tepkilere dayalı İslam n'apıyor? Batı'da, işte Ortak Pazar, başına biz de hemen İslami yazıyoruz, İslam Ortak Pazarı'nı kuracağız diyoruz. Çünkü Batı'da madem var, siz yapıyorsunuz, biz niye İslam adına yapmayalım. Peki bunu nasıl yapacağız, onu düşünmemize vakit yok. Çünkü başka bir sorun var, ilgilenmek zorundayız; başka bir sorunla ilgilenmek zorundayız. Böylece kendimize bir başka şeyle açıklamak durumunda kalıyoruz. Yani biz kendimizi kendimizle değil, bir başka şeye göre; "işte İslam kapitalizmin şu kısımlarının islâh edilmiş, sosyalizmin şu müesseselerinin ve kavramlarının aktarılmış, biraz ulusalcılık sosu eklenmiş, biraz sağcı, biraz sosyal demokrat, işte öyle bir şey canım, anlayın işte" gibi bir yere geliyoruz. Bu bizi ifade etmez, bu parçalanmış bir kişiliği ifade eder. Bütünleşik bir dünya görüşünü ifade etmez. Kendi içinde "efradına mani, avarına cami", bir tanımı getirmez. Bugünkü İslam'ın önündeki en büyük handikap, müslümanlığın önündeki en büyük handikap kendimizi ifade edici bir özgürlük platformuna sahip olmayışımız ve bize dayatılan sorunlarla, -herkese herkes birşeyler dayatıyor da, Türkiye'de biz varolma hakkına, varlığı kabul edilmiş ve varolma hakkı meşrulaştırılmış bir platformda bulunmuyoruz. Yani söylediğimiz her şey düzene karşı ve illegal gibi algılanıyor. Zaten yasalarda devletin, müesseses, sosyal, ekonomik ve siyasal düzenini dini temellere dayandırmayı suç sayıyor. Yani ben "içki içmek sağlığa zararlıdır" dersem, bu meşrudur, ama "içki içmeyi Kur'an haram kılıyor, onun için içki içilmesin" dersem bu suçtur. İnsanlar eğer bu şekilde yorumlarsa bu yorumdan mahkum olabilir. Yani böylesine garip, kendi adına değil, başka isimler altında bu söyleneni sürdürmek zorunda bırakılıyor, o zamanda işte başka sistemlerden eklektik bir yapı çıkıyor ortaya. Yani, "ben iyi bir Hristiyan gibi sigara içmem, ya da ben iyi bir sosyalist gibi toplumun haklarını savunurum", bunun bir anlamı yok. Türkiye'de İslami hareketin önüne geçilmesi, maalesef rejim açısından mümkün olamamış, bu benim için büyük bir onur verici bir şey. Demek ki biz yok olmadık, bizi yenilgiye uğratamadılar. Camilere kapatıldı, ezanın şekline müdahale edildi, bütün din eğitimi yasaklandı, dini eğitim veren tüm kurumlar ortadan kaldırıldı, bunlara rağmen, 1946'lara gelindiğinde din yine vardı; devlet dini yok edemeyeceğini anlayınca, ondan kaynaklanan ilişkiler paralelinde, Türkiye'de bu defa, yokedilemeyen dini kontrol altına almak, TSE damgalı, standardize edilmiş, ehlileştirilmiş bir İslam'ı gündeme getirmek istediler. Ve İmam Hatip okulları, Amerika'nın tavsiyesiyle, Papa'nın da nakdi yardımıyla, Türkiye'de, 1946 yılında kuruldu. Şevketin Günaltay zamanında, Menderes falan yapmadı bunu. O zamanki adı İmam Hatip değı, imam okulu-ydu. Bunu bir çok kimse bilmiyor, İmam Hatipli-

ler de bilmiyor. Ben İmam Hatipliyim, bundan da utanç duymuyorum, ama bu işin aslı, Amerika'nın, Türkiye'de Demokrat Parti var, Cumhuriyet Halk Partisi var, bizde de işte cumhuriyet vardı. Halkevleri ve köy enstitüleri ile ulaşamayan hedefe, bu defa DP döneminde İmam Hatip okullarıyla ulaşmak istendi. Yani DP'nin halkevidir İmam okulları. Çünkü zaten bu İmam okullarında yetiştirilen çocuklarla, sağcılaştırılan bir kitle vardı, bunlar da sağın ucuz oy deposuydu. Ehli sünnet İslamı, sağ iktidarların ucuz oy deposu haline getirdiler. Caferi, ya da Bektaşî, Alevî denilen müslüman grubu da, ki bunlar din değil mezheptir, onları da solun ucuz oy deposu haline getirdiler. Yani Türkiye'de böyle bir din anlayışı üretildi. Bu devletin tayin ettiği bir dindir. Laik bir devlette olması mümkün olmayan bir oyundur. Dediğim gibi, Papa'nın nakdi yardımıyla, Süleyman Hilmi Tunahan, Süleymanî hareketin lideri kişi, o zamanlar buna karşı direndi ve dedi ki, "İmam okullarından mezun olanların arkasında namaz kılınmaz." Bu kuruma gönüllerine göre karşı çıkıyorlar. Hala Süleymanî geleneği sürdürenler, bugün, bu konjonktürel değişimin farkında değiller ve bizim arkamızda namaz kılmıyorlar. Çünkü, Amerika'nın tayin ettiği, Papalığın yardımıyla oluşturulan bu kuruma gönüllerince karşı çıkıyorlar, kendisi Kur'an kurslarını kurdu o zaman, bu devletin resmi din okuluna karşı. Sivil bir alternatif. Süleyman Hilmi Tunahan'ın Kur'an kursları hareketi sivil bir muhalefetti. Çocuklarınızı burdan alın, dini burdan öğrensin, Kur'an kurslarında dini öğrensin, sonra gitsin Batı'nın ilmini öğrensin, o parası için lazımdır. Fakat bu düzen başka bir tuzağa düşürdü, şimdi Kur'an kursundan mezun olan hafız, papağan gibi Kur'an okuyor, biyonik kaset çalar, kambiyo da faiz var mı dersem anlamıyor. Bizim iktisat fakültesinden mezun olan, müslüman, sakallı iktisatçıya soruyorum, burada faiz var mı, "valla ben o ayeti bilmem" diyor, Kur'an-ı Kerim'i bilmiyor. Laikleşti, din parçalandı. Bakın çok korkunç bir şey daha, İslam'da ruhban sınıfı yoktur, yani din adamı sınıfı yoktur, reddetmiştir. İslam'da böyle bir müesseseye yok. Bu sivil halkın kendi sorunudur. Yani, imam olmaz, caminin resmi imamı olmaz. Cemaat toplanır, içlerinden biri imam olur, iktisatçı olur, mühendis olur, avukat olur, bekçi olur, vali olur, kaymakam olur, hiç önemli değil; bilen birisi, içlerinde en bilgili olan imam olur. Yoksa böyle muazzaf imam yoktur. Laik devlet, yeni bir düzen oluşturabilmek için, dini modernize etmek gerekiyordu. Ruhban sınıfı sivil halk olsaydı, laiklik olsun, bunlar arasındaki ilişkiyi düzenlesin. Ruhban sınıfı yok, ruhban sınıfı üretmek için imam okullarını açtılar. İslam'da ruhban sınıfı yokki. Yani ben hiç imam olmayı düşünmedim ama ben imamlıktan başka bir iş bilmem. Ben gazeteciyim, gazeteci olarak da imam, önder demektir, toplumsal sözcü demektir, hakları savunan insan demektir; ama onlar bizi imam olarak, işte böyle ölü yıkayan, cenaze namazı kıldırın, Allah'ın

önünde yalancı şahitlik yapan adamlar olarak yetiştirecekler. Adam böylece cenazeyi nasıl bilirsin, iyi bilirim. İyi bilemezsin, ama maaşı var, hutbe veriyor, okutuyor. Kim yazıyor hutbeyi, yazıp, hutbe yazıp gönderiyor, hutbe okutuyorlar. Böyle imam falan olmaz, ama var. Onun için ben bir kitap yazdım, bu din benim dinim değildir diye, halk sahip çıkıyor buna. Ama devletin böyle bir dini üretildi, böyle bir İslam'ın geleceği yok. Halkın İslam'ı ise, o Allah'ın kitabındaki dindir ve hiç kimseye karşı da bir tehdit oluşturmaz. Ve sadece kendi cemaatinin sorunlarını çözer ve insanları da çağırır, tekliftir bu tehdit unsuru değil. Ben çok açık söylüyorum, benim babam şeyh olsa, Hristiyan papazının şarabını kırsa, ben o Hristiyan papazıyla beraber olurum, babamdan o kırılan şarabın parasını alırım. Benim için şarap pistir ve haramdır, o ayrı bir şey. Yani müslüman, hiç kimsenin meşru haklarına bir tehdit değil, aksine bir teminat olmak zorundadır. Ama bize getirilen din, bize dayatılan din, İncil'e benzeyen bir Kur'an, papaza benzer bir imam, kiliseye benzer bir cami tipolojisi üzerine kuruldu. Yani böyle bir esastan yola çıkıyor. Çünkü Türkiye'nin Batıyla uyumlu hale gelmesi, Batılı anlamda bir din kurumuna sahip olmasıyla, bir din anlayışına, geleneğine sahip olmasıyla mümkün. Bu dini de nasıl topluma empoze edeceksiniz, İmam okullarıyla. İşte imam okulları bu gerçekten yola çıktı. DP döneminde, demin dediğim gibi, tam orda iktidar değişiminin sağlanmasıyla, sağa ucuz oy potansiyeli doğurma haline getirdiler müslümanlığı. Hâlâ bu misyonu biz, terk edebilmiş değiliz. Türkiye'de tarikat oylarının yüzde 10 civarında olduğu söyleniyor. Bunun yüzde 2'si bu seçimlerde Refah Partisi çerçevesinde realize edilebilmiştir. Yüzde 8'i yine mevcut sağ partilere gitmiştir. O yüzde 2'nin gelme sebebi de bu seçimlerde ANAP'ın, muhafazakar tabir edilen kadroyu önceden tasfiye etmesi, hem bürokraside, hem de siyasi kadrolarından tasfiye etti. İrticaya prim vermediğini göstermek için. Demirel ise, zaten listesine almadı. Aksine Tansu Çiller, Dalan ya da Coşkun Kırca gibi anti-irtica isimleri alarak yanına, yani işte "biz cici çocuklarınız artık" anlamında, bunları vitrinin önüne koyarak, güven verdi Amerika'ya. Tarikatlar da teklif ettikleri adayları, ANAP ve DYP listesinden gösteremeyince, yani her seçimde Demirel'in, sakallı birkaç tane emekli müftü adayı olurdu; bunlar vitrinde, onlar da nazarlık muskası, bu seçimde yok. Onlar da kızdılar, Refah'a oy verdiler. Yani sağcı yapıyı bir türlü aşamıyor müslümanlar, hatta CHP ile koalisyon kurulmasını bile, kin üzerine temellendirilmiş bir geleneksel din var, Allah'ın dini değil o, o şeytanın dini. Yani böyle bir toplumu parçalayan, birbirine düşman yapan, bir rejimin ürettiği bir dindir. "Karases" dedikleri, o başkasını gösteriyorlar, beni vuruyorlar. Yani onların gösterdikleri başkası, vurdukları ben. Onun varlığına ihtiyaç duyuyorlar. Dini toplumun, reel dini toplumun gündeminden uzaklaştırmak için, bu-

na ihtiyaç duyuyorlar. Yani böyle bir dini üretiyorlar kendileri. Yani Tellibaba'yı üreten kendileridir, Tellibaba mezarda yatan bir rum kızıdır. Benimle hiç alakası yok. Telli baba öyle bir efsane. Yani Tellibabaya gitse müslümanlar hiç irtica olmayacak, yani gitsinler Hacı Bayram'da, Eyüp Sultan'da horoz kurban etsinler, taze okunmuş yasin alsınlar, rejimin böyle bir dinle sorunu yok. Rejimin sorunu benimle, çünkü ben onların standardize ettikleri din anlayışının dışında, başka bir şeyden söz ediyorum. Bugünkü radikal dedikleri, yada üniversitede başörtüsü eylemine katılan müslümanlar bir başka şeyin mücadelesini veriyorlar. Bu da Amerikano İslam'ın, Amerika'nın yön verdiği bir din anlayışı. Amerika bizim dinimiz üzerinde Rab ve İlahlık taşıyor. Yeni düzen vereceğim size diyor, yeni şariat vereceğim. Şariat, ben kısa bir anımı anlatayım, Türkiye'de şeriati savunup da içeri girmeyen tek kişi benim. Ben de, işin doğrusu şariatın ne anlama geldiğini, işte yazıyorum falan; 28 tane kolu var. Şariatın ne anlama geldiğini bilmiyorum. Geçen sene Halil İbrahim Çelik, "şariatçıyım, Atatürk'e karşıyım" deyince, "ya ne bu şariat" diye merak ettim, gerçekten bilmiyordum, yani bilmediğimi öğrendim. İşin kötü yanı biz bilmediğimizi de bilmiyoruz. Onun için de öğrenme şansımız yok. Dediğim gibi, şeriati bilmediğimiz gibi, acaba cumhuriyet ne demektir, biz cumhuriyeti de bilmiyoruz. Yani bu salondaki arkadaşlarımızın da dörtte üçünün, cumhuriyetin ne anlama geldiğini bildiklerinden ben pek emin değilim. Ve hemen Ankara'ya koştum, bir panel vardı, panel öncesinde SHP'ye gittim. SHP'nin genel sekreter yardımcılarının birisine görüşmek istediğimi söyledim, görüştük. Dedim, siz cumhuriyetin ne anlama geldiğini bilmiyorsunuz, çünkü biz de şariatın ne anlama geldiğini bilmiyoruz, biz bilmiyorsak siz şeriati hiç bilmezsiniz. "Şeriata dil uzatan ahlaksızdır, namussuzdur, şerefsizdir" dedim, "ya n'apiyorsun" dedi, böyle diyeceğim dedim. İşin kötü yanı siz cumhuriyeti de bilmiyorsunuz dedim, çünkü biz şeriati bilmediğimize göre siz de cumhuriyeti bilmiyorsunuz, aynı topun kumaşınız bizler. Şariat gelecek falan diye bağırın, bu cami cemaatinin onda dokuzu şariatın manasının ne olduğunu bilmez. Yani bilmiyoruz, soruyorum çünkü toplantılarımızda, bilmiyoruz. Şaka mı ediyorsunuz dedi, yok dedim, siz cumhuriyetin ne manaya geldiğini bilmiyorsunuz iddia ediyorum, olur mu dedi, yani cumhuriyet halkçılıktır dedi, dedim o altı oktan bir diğeridir, afedersiniz dedi, halk idaresi diyecektim. O dedim demos kratos'tur, demokrasidir, peki, afedersiniz dedi, cumhuriyet ne anlama gelir, söylemeyeceğim dedim, cumhuriyetin ne demek olduğunu bilmiyordum, ben de bilmiyordum, öğrenmiştım ve bilmediğimi de öğrenmiştım işin acı yanı. Ve biz cumhuriyetin ne anlama geldiğini bilmediğimiz gibi, müslümanlar şariatın ne anlama geldiğini bilmiyorlar. Şariat nedir? Şariat şudur; şariatın 3 tane anlamı var, kelime, kavram ve terim an-

lamı. Kelimeler bilindiği gibi temel ihtiyaçları ifade ederler, kelimeler insanların bilgi düzeyini gösterirler, kavramlar düşünce kapasitesini ifade ederler. Mesela pi sayısından herkes aynı şeyi anlar. İşte şu terimdir, karekök dediğiniz zaman, nikel krom dediğiniz zaman herkes aynı şeyi anlar. Şariatın kelime manası otoban yol demektir. Suyun kaynağı demektir. Yani kelime anlamı olarak kullanırsanız, kahrolsun şariatçılar, kahrolsun otobanda gidenler anlamında, yani kelime manası bu. Şariatın terim manasına gelince, şariat, hukuk demektir, meşruiyet demektir. Hiç kimse hukuka, hiç kimse meşruiyete dil uzatamaz. Hukuka ve meşru, bütün sistemler, devletin anayasa, yasa, yönetmeliklerin varoluş sebebi ve meşruiyeti -meşruiyet kelimesini kullanabiliriz- hukukla mümkün. Kanun değil bakın, hukuk. Hiç kimse hukuka dil uzatamaz; hukuka dil uzatmak bütün sistemlerde, ister yahudi sistemi olsun, ister komünizm, kapitalizm, hukuka dil uzatma, hukuk dışı illegalite konumuna düşmektir, gayri meşru konuma düşmektir; kavram olarak da bir dinin emirleri ve yasaklarıdır. Tamam aynen böyle, bir dinin emirleri ve yasakları. Hiç bir meşru düzende, hiç bir dinin emirleri ve yasakları alay konusu yapılamaz. Bu devletin varlık ve meşruiyet sebebi içindedir. Dolayısıyla hiçbir meşru düzende şeriata dil uzatılamaz ve şeriata dil uzatmak Türk Ceza yasalarına göre de suçtur. Geçen gün mahkemede benim ifadem vardı, savcıya böyle dedim, aaa dedi, öylemi dedi, evet dedim, bundan sonra böyle, işler değişti, çağ değişiyor, şeriata dil uzatmak suçtur. Gerçekten de Türk Ceza yasasına göre de herhangi bir dine bir şekilde tecavüz suçtur. Şeriati bilmiyoruz, daha da kötüsü bilmediğimizi de bilmiyoruz. Bize kendi toplum gerçeğimizi, tarihimizi, dini gerçeklerimizi unutturdular. Devletin öğrettiği din, Allah'ın dini benim inancıma göre, yeri, göğü, ömrü ve hayatı açıklar. Ama bizim yaşadığımız din, karıyla koca arasındaki itilafı bile çözmiyor. Eskiden pazar yerlerinde, bir kağıt satarlardı, 29 farz, kuyuların temizlenmesi dahil, zam geldi 30 farz, 31 farz, 33 farz, 54 farza kadar zam geldi. Şimdi bizim isteğimiz 54 farz değil. Kur'an'ı Kerim'de 6666 tane ayet var. Bir de Peygamberimizin binlerce hadisleri var, Kur'an'ı açıklayan sözleri var Peygamberimizin. Biz bunu anlamak ve yaşamak istiyoruz. Din budur diyoruz. Hayır din o değil, din budur diyor Turan Dursun ve de öteki -Kadın ve Şariat- İlhan Arsel. Çünkü kendi öngörükleri, sadece bu cumhuriyet döneminde olmadı dini bozma olayı, değişik zamanlarda, Osmanlı döneminde de, İttihat Terakki döneminde, Emevîlerin, Abbasîlerin, Selçukluların çöküş dönemlerinde de iktidarlar, kendi iktidarlarını korumak için, servet sahipleri kendi servetlerini korumak için, dini bozdular. Öylesine fetvalar çıkardılar ki, kabağı sevmem demek ölüm sebebidir, ve insanlar bu fetvayla öldürüldü, İslam toplumunda oldu bu. Kabağı sevmeyen, öldürüldü. Efendim Peygamberimiz kabağı severmiş, kabağı sevmemek demek

Peygamberimizi sevmem demekmiş, yani bu fetvadır. Bu dinin benimle alakası yok. Ama önümüze getirilen, bu tür iddialar, İslam dinini bozmak için dışardan sokulan birtakım unsurlar diyoruz ve bu unsurları bizim önümüze getirerek beni sorgulamak istiyorlar. Kendi giydirdikleri deli gömleğiyle beni tımarhaneye hapsedmek istiyorlar. Hayır ben kendi gerçeklerimle sorgulanmak istiyorum. Dinin geleceğinde, Türkiye'de iki temel dinamik var. Ya halk kendi dinine sahip çıkacak ve din kendi otantik gerçeklerine dönecek, fakat biz, Emeviler, Abbasiler zamanında ki gibi yaşayalım, deveye binip gidelim demiyorum, hatta espri olsun diye bazı yerlerde, ne içerisin diyorlar, Yemen kahvesi olsun zemzem suyuyla pişirilmiş, lütfen yanında deve sütü getirin diyorum. Yani böyle, neskafe içiyorsunuz hepinizi. Yemen kahvesini falan nerde bulacaksınız, zemzem suyunda da pişmiş yok, devesütü de bulamazsınız. Bugün yaşadığımız hayat ortada. Bu otantik gerçeklerden yola çıkarak, asrın idrakine İslam'ı söyletmek. Yeniden bugün bu temel ilkeleri, hükümleri bozmadan onu bugüne taşımak. Demokrasi 5 bin yıllık bir gerçektir. Eflatun, Aristo zamanından alırsanız, şimdi, demokrasi istemek 5 bin yıl geriye gitmek değil. 5 bin yıldır insanların üzerinde tartışıkları ve daha üstün bir alternatif bulamadıkları Batı düşünce sistemi içerisindeki bir tezi getirmektir. 5 bin yılın doğrulanmış görüşüdür. Bir bakıma, Batı düşünce sistematigi içerisinde. Demokrasi, yoksa İslam 1500 yıllık, demokrasi 5 bin yıllıktır. Bakarsanız, Eflatun ne zaman oluyor, Hz. İsa'dan bir dönem önce, 2 bin 500 yıllıktır. 2 bin 500 yüz yıllık bir hadisedir demokrasi. Eğer bunu zaman cetveline yerleştirip, İslam'ı gericilikle suçlamak istiyorlarsa, demokrasi bin yıl daha ihtiyar bir sistemdir. Hayır, biz Kur'an'daki temel ilkeleri koruyarak, yeniden kendi dilimizde yorumlamak istiyoruz. Buna karşılık ise, önümüzdeki en büyük engel, dinsizlik cerayını değil, dini tahrif etmek isteyen, ama sureti haktan gözüken bir harekettir. Bizim elimizdeki 'acil gündem olarak, 1920'lerde dinsizlik cerayanının dine karşı bir tehdit oluşturduğunu söylüyorlardı. Bu NATO prensipleriyle de uyuşuyordu. Sovyetlerin 'Ey işçiler birleşiniz' sloganına karşı, NATO, Ey dindarlar, aman işte Amerika ile ittifak ediniz, dinsizlik cerayanına karşı saf tutalım, omuz omuza savaşalım, kahraman Mehmetçik Kore'ye, böyle bir yol izleniyordu. Bugün, çizgi değişti, bugün önümüzdeki en acil tehdit İslam'ı dejenere etmek isteyen ve İslam'ı, kaleyi içerden kuşatmak isteyen Amerikano İslam ile gerçek İslam arasındaki savaştır. Ancak, işin garip yanı, Sovyetik yorumlara karşı, müslümanların muhalefeti çok açık ve nettir, çünkü Sovyet teziyle İslam karşı, beyazla siyah gibi karşıt tezlerdir. Halbuki şimdiki Amerikano İslam, sakalıyla, sarıığıyla geliyor. Yani biz de namaza karşı değiliz kardeşim, biz de kılıyoruz namazı, sen kalbine bak, tertemizliğidir önemli olan, alan diye geliyor, senin gibi davranıyor. Yani bu

Amerikano İslam'ın çok korkunç yanı da bu. Yani sıradan insanların gerçek İslamla, Amerikano İslam'ı ayırt etmesi pek mümkün değil. Ancak bir entelektüel derinliğe ihtiyaç var. Yani, simgeleri, şekilleri aşan, onun düşünce sistemini sorgulayan bir mantıkla yaklaştığınızda Amerikano İslam'ı reddedebilirsiniz. Türkiye'deki İslami hareket, ya bu entelektüel süreçte hız kazanacak, derinlik kazanacak, veyahutta bu hareket Türkiye'de akamete uğrayacak. Tabii bu sürünce bir yanda da kararlılığınız var, yani son bir insan da kalsak, ölürüz, hayatımızdan daha değerlidir bizim için, biz davamızdan vazgeçmeyiz. Yani, bu topraklarda biz yok edilmekten İslami alternatif tümüyle yok edilemez. Yine bizim açımızdan çok sevindirici olan birşey ise, İslami sahadaki yayınlarda, son günlerde çok ciddi atılımlar meydana geldi, şu anda ikiyüzelli aktif yayınevi var, 10'dan fazla kitap yayınlamış olan. Uçyüzün üzerinde, zaman zaman kitap neşreden İslami yayın merkezi bulunuyor. Hâlâ, şu son seçimlerle birlikte, piyasada bir araştırma olmakla birlikte, bizdeki kitap baskı adedi 5 bin. Mesela benim kitaplarım bir yıl içerisinde dört beş baskı yapabiliyor, ki bu solda üçbin ve ikinci baskı artık çok normal birşey değil. Ben, yurt dışında bir fuar organizasyonunun üyesiyim, bir fuar organizasyonu gerçekleştiriyorum, bu sene üçüncüsünü yaptık. Türkçe kitaplar fuarı diye bir fuarımız vardı. Onun için yurt dışında olduğumu söylemiştim. Bu fuara bu sene, 180 ton, 9 tır kitap götürdüm. 180 bin kilo. Bu kadar kitap, sadece Köln şehrinde ve Türkçe kitaplar fuarında, orada gerçekleştirilen satış yüzde 70 civarında oldu. Ne Tüyp'ta satılıyor, ne devlet fuarında satılıyor, ne de Fem fuarında satıldı. Türkiye'deki hiç bir kitap fuarı bu kadar çok sayıda kitabı tüketemedi. 250 binin üzerinde, yani on ciltlik bir fıkıh ansiklopedisini de bir kitap sayarak, 250 binin üzerinde bir kitap satışı gerçekleşmiş. Beşbin ikiyüz çeşit İslami yayın sergilenmiş, bu kitapların içerisinde İslami alternatif şehircilik, teknolojiye karşı tezler, Batı uygarlığını sorgulayanlar, kitaplar, rüya tabiri, mızraklı, karınca duası gibi geleneksel kitapların dışında, günümüzü sorgulayan kitaplar ağırlık taşıyor ve 80 stant vardı yurt dışında sergi açabilecek düzeyde ve bizim orada oluşturduğumuz Türkçe kitaplarla ilgili AMGT kitap kütübünde hedefimiz bu fuarla, ilk kez gelen kitaplardan yılda bin adet satmak, en az bir kitaptan da yılda 200 adet satmayı hedefledik. Ki bu sadece, bin adet 3 bin baskı üzerinden yayınına yüzde 40'ın üzerinde finanse eden ve dış girdi, döviz girdisi sağlıyor. Bu da gösteriyor ki, İslami yayıncılıkta, İslami kültür hareketinde ciddi bir ivme söz konusu, her türlü engellemeye ve imkansızlığa rağmen, hâlâ bizim kendi ajansımız yok. Sistematik dağıtım yapan, altyapıya sahip bir dağıtımımız yok. Mesela, Milli Eğitim bizden alım yapmıyor, soldan geniş çaplı kitap alımları yapıldı, şimdi daha geniş çaplı alımlar yapılacak, yani bizim bastığımız kitaplar, Milli Eğitim Tıbbi Tebliğ tarafından da onaylan-

mıyor, Hasan Celal Güzel Milli Eğitim Bakanı oldu-
ğu zamanda onaylanmadı. Yani, aman işte bak
Dilipak'ın yazdığı kitabı onaylarsam, beni de onlar-
dan zannederler, o zamanda başım belaya girer
diye. Hatta O bakan olduğu zaman, daha önce
ben Erbakan'ın basın danışmanlığını yapıyordum,
Hasan Celal daha önceki basın danışmanımız, ha-
lef selefizdir, çocuk yayını yapan bir sol yayınevi
Hasan Celal Milli Eğitim Bakanı olunca bana bazı
çocuk kitapları da hikayeler de yazar mısın falan
dedi, fazla dini de olmasın ama, bir şeyler anlata-
lım çocuklara, maksat barış, iyilik, doğruluk ne-
dir, işte bak bunlar da var diye, Milli Eğitime teklif
edecek. Ne yapıyorsun sen dedim. Kesinlikle,
Hasan Celal benim isimle kitap alamaz. O beni
sever ama alamaz. Çünkü düzeni böyledir, dayat-
ması ve şartlanması var, yani hiçbir zaman, hiçbir
iktidar döneminde, işte MSP'nin iktidar dönemi dı-
şında, resmi himaye de olmadığı halde İslami kül-
türel gelişim bizim tahminlerimizin üzerinde bir
hızla büyüyor. Beş yıl öncesine kadar Türkiye'de
müslümanlar dini meselelerini yıllar önce yazılan
bir ilmiyhalle çözerlerdi. Belki çoğu kimse duymuş-
tur. Bugün sadece risale yayınlarında fıkıh ansiklo-
pedisi, Vehbi Züheyli'nin, 10 cilttir, sadece fıkıh
ansiklopedisi, İslami günlük hayata ilişkin kavram-
ları açıklayan ve Kur'an'ın hükmünü beyan eden
10 ciltlik fıkıh ansiklopedisi tamamlanmıştır. İki ta-
ne İslam Ansiklopedisi, biri Diyanet'in, biri Şa-
mil'in, İslami kavramları, terimleri açıklıyor; Ömer
Nasuhî Bilgin'in İslam, İstilahat-ı fıkhiye Kamusu
kavramlar özlüğü yayınlanmıştır. Yine Zâdül Naat
diye 5 ciltlik bir fıkıh kitabı 4 yayınevi tarafından
yayınlanmış ve biri de beşbiner baskıdan, sonun-
cusu bir baskı, birisi iki, birisi üç baskı yapmıştır.
Bunların hepsi aslında korkunç birer bomba. Yani
insanlar bu kitapları okuyacak olurlarsa, tartış-
sız olarak önümüzdeki günlerde İslami entelektüel
hareket de korkunç bir ivme kazanacak. Ve bu a-
damlar bunu okumuyorlar ve bilmiyorlar. Ve i-
mamlar artık dini öğreten adamlar değil, dinin fren
mekanizması. Zaten bugün benim gözümde de,
cami yok, bilmem mescittir cami, konuşulan yer-
dir, insanların meselelerini izah edebildiği yerdir.
Yani ciddi bir merkezdir cami, şifahanesi, sosyal
tesisleri, kütüphanesiyle ciddi bir merkezdir. Ama
bunlar mesciddir, imamlar da bunların gardiyanla-
rıdır, büyük ölçüde, din dışarı çıkmasın, caminin dı-
şına çıkmasını diye. Hatta haşa, Aliah'ı hapsedmek
için hapisahenelerdir buralar, dini hapsedmek için
kurulmuş hapisahenelerdir. Ve artık camiler dinin
örgütlendiği yerler değil, din camiden kaçıyor artık.
Kaçıyor demeyeyim de, din caminin dışında, so-
kakta var zaten. Din çünkü bizim hayatımızı kuşa-
tan bir bütünlük ifade ediyor. Evde, sokakta, okul-
da, biz her yerde, kafamız ve kalbimiz, bizimle ol-
duğu her yerde, biz dinimizle birlikte olmak istio-
ruz. Bu din eğer yokedilemeyecek olursa, toplu-
mun gündeminde kaçınılmaz olarak İslam belirle-
yici rol oynayacaktır. Ekonomik, sosyal ve siyasal

hayatta İslam belirleyici bir rol oynayacaktır. İs-
lam'ın belirleyiciliği bir yandan da enternasyonal
bir alternatif, bir tez oluşturmaktan kaynaklanı-
yor. Bugün dünya iki kutuplu bir sistemden tek ku-
tuplu bir sisteme geçmiştir. Amerika ile rekabeti
artık ne Rusya yapabilir, ne Batı yapabilir, çünkü
bunlar temel felsefi tez olarak aynı değerlerden
yola çıkıyorlar. Ne Japonya yapabilir, aykırı olması
lazım, bir alternatifin temel farklı özellikleri sözko-
nusudur. Bu kaçınılmaz olarak zamanın dayattığı
birşeydir. Bu konjonktürün müslümanlara yükledi-
ği bir misyondur. Müslümanlar kaçınılmaz olarak
dünyada yeni farklı bir alternatif tezin sözcülüğünü
yapacaktır. Bu arada Marksizm'den boşalan anti-
emperyalist, enternasyonalist bir hareketin sözcü-
lüğü de müslümanlara Marksizm'den miras kalan,
aslında bizim kendi özümüzde varolan, fakat bu-
gün politik konjonktürel bir planda da Marksizm'in
bugün idareden çıkmasıyla, örgütlü bir güç olmak-
tan çıkmasıyla, bize miras bıraktığı bir görev ola-
rak ortaya çıkıyor. Ve İslam kaçınılmaz olarak ge-
lecekte, sadece müslüman halkların değil, Rusla-
rın ve diğer tüm dünya halklarının umudu haline
gelebilir. Bunu başarabilmemiz için bizim önce
kendi gerçeklerimizi insanlara olduğu gibi anlata-
bilmemiz gerekir. İnsanlara biz kendi gerçeğimizi
anlatabilecek miyiz, bir; ikincisi de, bu gerçeğimizi
pratikte yaşayarak onlara gösterebilecek miyiz?
Mimarlarımız yeni bir ev sistemi, iktisatçılarımız
yeni alternatif bir ekonomik düzen, Kur'an'dan il-
ham alarak yeni bir düzen oluşturabilecekler mi?
Bu konuda da umutsuz değiliz. Ciddi atılımlar söz
konusu. Ciddi çabalar söz konusu. Sessiz, yeni
bir örgütlenme. Her alanda, mesela Türkiye'de tıp
fakültesini bitiren bir arkadaşımız gitti, Almanya'da
Tıp felsefesi doktorası yapıyor. Niye bunu yapıyor-
sun? Allah rızası için. Yeni bir tıp dünya görüşün-
de, tıbbın yerini belirlemek için felsefede doktora
yapıyor ve Almanya'da ilk kez gerçekleşen tıp fel-
sefesi, felsefede tıp doktorası. Kendisi tıbbi bitir-
miş, felsefede doktora yapıyor. Mesela birisini Pa-
ris Üniversitesi'nde gördüm, birisi yine Bonn Üni-
versitesi'nde televizyon üzerine doktora yapıyor.
Bizim arkadaşlarımız, ve biz bir gün televizyon ku-
racağız, ve nasıl yapmamız gerektiğini, hiç kimse-
den görev almadan, hiçbir örgüt adına da değil,
çünkü bir örgüt adına olması bizim için risktir, he-
men bizi ayrıştırıyor, marjinalleştiriyor, topluma ya-
bancılaştırıyor. Kendi adına varolan, toplum içinde
sivil kimliğimizle varolduğumuz sürece toplumun
gündemine sahip çıkabiliriz. Yani onların boyutları-
nı, korkularını ifade edebilmemiz için onlarla birlik-
te olmamız gerek, tanımamız, birlikte yaşamamız
gerek. Ve bu bizim için çok yeni, fakat ısrarla üze-
rinde durduğumuz bir konu. Umud ediyorum ki bu-
nu yeni çabalar izleyecek, yeni tartışmalar açacak
müslümanlar. Amerika'nın istediği Türkiye üzerin-
de ehlileştirilmiş bir İslam'ı hakim kılabilsen, bunu
o Arap Yarımadasına örneklemek ve Kafkasya'ya
ihraç etmek. Mesela Almanya'daki, bu yeni İslam

dalgaya karşı Diyanet her şehirde bir cami açıyor ve maaşını Türkiye'den ödüyorlar. Türkiye Almanya'ya karar gönderiyor, buna karşı halk kendi camilerinin kirasını kendisi ödüyor, imamın maaşını kendisi ödüyor, buna karşı direnmek için cami yapıyor, devletin dinine karşı alternatif cami yapıyor. Şimdi devlet, Almanya'da istediği başarıyı elde edemeyince, bunu İslam dışı amaçla kullanıyorlar, burada toplanan cemaat şunları şunları yapıyor, camii getirdi konuşturdur, mesela ben Diyanet camiinde konuşmıyorum, halbuki diğer bütün camilerde konuşuyorum. Diyanet camiinde namaz kılarlarken bile, nerdeyse imam elimi bile sıkmaktan çekiniyor. Çünkü burdan imam giderken, yapılan ankette, Dilipak'ın hangi kitaplarını okudun diye sormuşlar, eğer herhangi birisini yazmışsa onu göndermediler. Tehlikeli adam. İmam bunu da biliyor, camide namaz kılarlarken yakın durmaktan kaçıyor. Ama diğer halkın camileri bana açık. Ben sivil bir insanım, devletin bununla ne alakası var. Şimdi Kafkasya'ya Türkiye'nin ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle, Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetlerini yeni bir Amerikano İslam kalıbına dökmek için. Almanya'da Türkler konusunda kaybettikleri umutlarını, Kafkasya'da yeniden diriltmek için çalışıyorlar. Türkiye'deki İslami hareketin önündeki en büyük engellerden bir tanesi müslümanların farklı cemiyetler altında toplanmaları, farklı önderlere, kendi aralarındaki farklı ideolojileri mutlaklaştırmaları açısından kendi içlerinde bir sorunları var. Bu sorunlarda artık yine sivil tabanı rahatsız etmeye başladı ve bugün belirsiz olarak güçlenen ama yakında kendi varlığını ortaya koyacak bir sivil İslam var. Yani kendini müslüman olarak tanımlamakla yetinen, ama diğer müslüman gruplara da yabancılaştırmayan, ama onlardan birisi adına diğerlerini reddeden, bir tavır değil. Bütününü koruyan, ama kendi kimliğiyle varolan yeni bir müslüman hareket geliyor. Bu harekete karşı da rejim son derece duyarlı. Bu hareketin içinde varolan kişileri engellemek için her türlü çabalar gösteriliyor. İki türlü engelimiz var. Bir yandan dış tehditler, ikincisi de herhangi bir örgüt arkasını dayamadığı için, ekonomik finans kaynaklarından yoksun, yani güçlü bir desteğe sahip değiller. Tarafsız diyebileceğim şekilde örgütlenen arkadaşlar, finans sorunuyla karşılaşılıyorlar. Ama herşeye rağmen varlıklarını sürdürüyorlar ve güçleniyorlar. Öyle sanıyorum ki bu hareket Türkiye gündemine sahip çıktığı zaman sorun daha da çözüme kavuşmuş, iyi bir noktaya gelecek. Yani İslami hareketin belli bir seviyeye ulaşması, dünya dengesi açısından çok büyük sorunlara yol açabilir. Ve Amerika Türkiye'deki kalesini kaybetmek istemez. Türkiye Amerika'nın temel taşlarından birisidir. Hem Ortadoğu petrol bölgesini denetlemesi açısından, hem de İsrail'in güvenliği açısından Türkiye tarihi ve kültür yapısı açısından, toplum yapısı, gelenekleri, alt yapısı, insan unsuru açısından da son derece önemli bir fırsattır Batı için. Türkiye'deki bu imtiyazların-

dan, çıkarlarından vazgeçmek istemeyeceklerdir. Bu da gelecekte, rejimin İslama karşı kıskırtılmasıyla, yeni hukuk dışı oluşumlara, toplumsal çatışmalara yol açabilir. Bundan büyük bir kaygı duyuyorum. Mesela müslümanlar sürekli PKK bahanesiyle Kürtlere karşı kıskırtılmak isteniyor. Aynı şekilde bir sağ sol çatışması örgütlenmek isteniyor. İslamı "Sol"a, "Sol"u İslama karşı kıskırtmak istiyorlar.

O zaman her iki tarafı da çöktürtebilirler, hedefleri belirlerler ve taşıye ederler. Biz pamuk şeker gibiyiz. Rejim elini attığı zaman irtica var diyor, yakalıyor, hiç bir şey yok. Bıraktığı zaman her taraftayız. Yakaladığı zaman hiç yok. Beni yakalasa götürse, arkamda üç kişiyi bulamaz. Ve hiç bir zaman ben örgütlenmeyi istemiyorum. Şiddetle de karşı çıkıyorum, sivilleşelim, hep biraraya gelelim, konuşalım, gelelim, tekrar dağılalım. Beni yakalasa hiçbir şey bulamaz. Ama bıraktığı zaman biz çok şeyiz. Yani, bir gecede 10 bin kişiyi, yatsı namazı için Sultanahmet'e toplamak mümkündür. Hiçbir organizasyona ihtiyaç duymaz, hiç bir örgüt bunu yapamaz. Şimdi biz yarın gece, bakın, yarın 10 bin kişiyi Sultanahmet Camiinde toplayabiliriz. Bugün sivilizdir ve ben sivilliği seviyorum.

- Pekî, herkesin birey olarak varolabileceği bir toplum diyorsunuz, bu toplum modelinde kadının yeri ne oluyor, tam bu noktada?

- Bu toplumda kadın, bir tarağın dişleri gibi eşittir. Ve bireydir. Yani, ben bireyi savunurken, Batı'daki atomize olmuş tek bir vatandaş olan, bireysel sorumlulukla cemaate katılmak, yani bir sözleşmeyle kendi adına varolacak, fakat birlikte yaşamayı öğrenecek. Yani mücerret, yani güzel bir tip değil, ama kendi adına var. Yani bu varlığı gerçekliktir. Yani müslüman kadın, müslümanlaştığı ölçüde özgürleşecektir. Yani bizim evlerimizde böyle olmuştur. Benim hanımım geleneksel aileye oranla çok daha özgürdür. Ehliyetim yok, beni buraya o getirdi. Gelirken de şaka yapıyoruz, ya diyor sakallı adam yanında oturmuş, hanım araba kullanıyor. Yani evde hapsolmamış, hayır benim arabam yok, onun arabası var. Ve o koşturuyor, dernek başkanı, çalışmalara katılıyor, kadın her alanda benim gibi eşit bir birey, Allah'a vereceği hesaba göre yaşayacak.

- Yani siz şimdi söylemiyorsunuz, biyolojik farklılıktan gelen, geleneksel iş bölümü olacaktır demiyorsunuz.

- Bakın, herkes fitratını zorlamadan yaşayacaktır. Çünkü kendi bedeni de Allah'ın emanetidir. Yani fitratın gereğini yerine getirecektir. Bunun dışında, yani, kadın emzirmek zorunda değil, çamaşır yıkamak zorunda değil, bulaşık yıkamak zorunda değil, müslüman kadının böyle bir zorunluluğu yok, çocuğunu emzirmekle bile mükellef değil, babanın sorunu bu. Çamaşır yıkamak zorunluluğu yok, bulaşık yıkamak zorunluluğu yok, ortalık silip

süpürmek zorunluluğu yok. Yani bunları ben söyledim zaman biraz garip karşılanıyor, Mehmet Akif'in Safahatı vardır, eve gidince bakın, orda Köse İmam şiirini okuyun, orda anlatır bunu. Yani, kadın şeriat derse, hali haraptır; birisi karısını boşamak için gelmiş, Köse İmam ona diyor ki, kadın bir şeriat dese, şeriatın ne anlama geldiğini bilsen, çocuğu da sen emzireceksin, bre ahlaksız, sen bulaşık yıkamasını da bilmezsin, git karına sarıl da, şükret seni boşamasın diyor. Yani kadının da boşama hakkı var. Bizim kadınıımız o kadar özgürdür ki, ama haklarını bilmez, kadın evleneceği erkeklerle, başlangıçta erkeğin taahhüt etmesi gereken şartları ve boşanması halinde ödenecek tazminatı, başlangıçta konuşarak belirler. Ve daha evlenirken biz boşandığımız zaman ödeyeceğimiz bedel bellidir. Kadın nikah sırasında bütün şartları ileri sürebilir, istediği her şartı. Yani şu zaman boşanacağız diye bir şart koymak hariç, bütün şartları ileri sürebilir. Ben şöyle yapacağım, böyle yapacağım. Yani hanımım tüccar olabilir, ben de yanında masalı memur olabilirim. Hz. Peygamber'in eşi öyleydi. Hz. Hatice tüccardı, Peygamberimiz de onun yanında çalışan. Hanımım benim üzerimden para alırsa borçlanmaz, ama ben hanımımdan para alırsam borçlanırım. Yani söküğümü dikmek zorunda değildir, ama biz sevgiyle, anlaşılarak, dayanışmayla, yani espri yapıyorum işte, yani bulaşığı, anlarız ama, ben tabakları kırıdığım için karım yıkıyor. Ama yani arkadaşça, dostça, çözülecek şeyler bur lar. Müslüman kadını özgürdür ve kişilik sahibidir. işte biz burada bu geleneksel tavırdan ayrılıyoruz.

- Son seçim ittifakı ile ilgili olarak, toplumun tepkisini nasıl yorumluyorsunuz?

- Bu bana kalırsa, yanlış bir olaydı, bu ittifak olayı. Bir defa ittifak da yok ortada, bir itilaf vardır, bir ittifak vardır, bir vahdet vardır. İtilaf çok konjonktürel bir vakiyadır, telif edilen beş kişi işte burdan kalkacaktır, Çağaloğlu'na gidecek, 50.000 lira taksi parası var, 10'ar bin liramız var, buyrunuz, taksiden orda ineriz. Biri yahudi, biri papaz, biri müslüman, biri ateist olabilir. Biri meyhaneye, biri havraya, biri camiye gidebilir. Çok konjonktürel, spontan bir olaydır. Bir itilaf olabilir, o itilafa o zaman niye Ecevit'i almadı. Çünkü Ecevit'i de alıyadı, birleşik oylarla Refah Partisi tartışmasız iktidar partisiydi. İttifakın hukuku ayrıdır. İttifak ilkeleri olan ve şartları olan bir sözleşmeye dayanır. NATO bir ittifaktır. Şu ilkeler etrafında, şu şartlarla, şunlar biraraya geldiler. İttifaka uymayan üye mahkum edilir, ittifakın tarafları tarafından, kamuoyu tarafından. Yani, eğer bu, Erbakan haksızsa, benim Erbakan'a karşı tavrı almam gerekiyor. Ama şartları yok. Dolayısıyla bu ittifak değil. Vahdetse, aynı şeye inanan insanların, Kur'an'da ittifak etmeleri hadisesidir ki, kendi aralarında ilke ve şart gerektirmez. işte müslümanız, beraberiz gibi. Yani bu vahdet değil, ittifak değil, itilaf olması

mümkün, ama itilaf değil. O zaman nedir? Fiili bir durum. Yani önce HEP'le, HEP gösterdiler, sol gösterdiler, sağ vurdular. Amaç Refah Partisi'nin Güneydoğu'daki gücünü tasfiye etmektir. Güneydoğu'da bir tek politik hareket vardı, Refah Partisi. Daha sonra HEP buna katıldı. Yani SHP de Güneydoğu'da doğru düzgün yoktu. Şimdi Refah Partisi grubunun tasfiye edilmesi üzerine, Güneydoğu'da inisiyatif sadece Amerika ve PKK'ya kalmıştır. Yani Güneydoğu'da Refah'ın tasfiyesi tamamen böyle bir sonucu doğurmuştur. Refah Partisi'nin tekrar bölgeye girebilmesi pek kolay olmayacaktır. En azından bir Kürt politikası geliştirerek girebilir. Ama bugüne kadar Kürt politikası olduğu için doğuda sevilmiyordu. Müslüman olduğu için tutuluyordu. Ama PKK da kendi tabanında, Kürt halkında müslümanlar çoğunlukta olduğu için, kendi içinde bir çatışmaya girmemek için, Refah'a karşı çıkmıyordu. Ama şimdi, bu sağ ittifak gündenme girince, bu bahaneyle PKK, Refah Partisi'nin bu bölgedeki faaliyetlerini engelliyor tabii. Yani onlar da sağcı, milliyetçi, faşist, oldu diye. Böylece bölgedeki İslami alternatif çözüm fiilen yok edilmiş oldu. Halbuki, Kürtler için de Refah Partisi'nin bölgede var olması bir politik çeşitliliği en azından. Siyasal bir meşruiyet platformu oluşturunuyordu. Şimdi, HEP kanadına kaldılar, HEP'in de niteliği çok ciddi bir biçimde tartışmaya açık bir konu. Dolayısıyla, bu aslında bölgedeki Kürt halkı açısından da, Refah Partisi'nin bölgeden tasfiyesi başarı olmadı. Yani ben olayı, fayda getiren bir olay da değil, Refah Partisi'nin Güneydoğu'da %3 oyu vardı, neticede, ittifaka %2.8 oy getirdi, yani orada kaybı var Refah Partisi'nin. Çünkü %12 civarında Refah'ın oyu var, %2 civarında tarikatlardan, bu seçimlere özgü bir oy, %14; 2.8 de MÇP'den oy aldı. Ve böylece kendi rakibini meclise taşıdı, yani bir grup kazandırdı, yani bitmiş olan siyasi bir hareket hayat kazandırdı, bu da çok önemli Refah Partisi'nin gelecek seçimlerdeki tavrı açısından. Evet, uzun bir konu aslında.

- Biz kimseyi tehdit etmiyoruz diyorsunuz, İslam tehdit unsuru değil, teklif unsuru olabilir diyorsunuz. Ve bir örnek, sizin İslamiyeti savunan insanlar olarak, müslümanlar olarak yazılarınızın birinde, örneğin, türbanı savunan insanlar, bunun için dışarda, sokakta, farklı türden kişiliklerde bulunan insanlar, gerçek müslümanlardır diyorsunuz. O zaman bunların içerisinde örgütlülüğü, yani en azından örgütlü olan insanları, özellikle yönlendiren insanları görebiliyoruz. Bunlar kendilerine, Müslüman Gençlik de diyebiliyorlar ve bir platform olarak algılanabiliyorlar. Son günlerde basında okuyoruz. Müslüman kesim denilen kesim, okullarda, taşlı sopalı çatışmalara varan bir hareketin içerisinde. Eylem yapıyor, karşı koyuyorlar. Bu anlamda Türkiye'de İslam'ın geleceği açısından, müslüman gençlerin, bu eylemlerini nasıl değerlendirebilirsiniz?

- Şimdi, bakın, böyle bütün toplumun davranışlarının hepsini aynı kefeye koymak mümkün değil. Yani, dinsel bir örgütün içinde, çok fazla demokratik unsurlar da olabilir, yanlış hareketler de olabilir. Bütün bunların hepsini değil, ama ben genel karakterini söylüyorum hareketin. Bu tür istisnalar her zaman varolacaktır. Yada ben kendi adıma söylediğim sözleri kendi hayatımda gerçekleştirmiş bir kişiyim. Ben 1 Mayıs mitingine katılmaya çağırdım ama Türkiye'de 1 Mayıs'ın kutlanması için ilk imza koyanlardan birisi benim. Yani solcuların tamamı bile imzalamamışken, 1 Mayıs bildirisine ben imza koydum kutlanması için. Komünist Partisi'nin açılması için yapılan açlık grevine fiilen gidip destek verdim, orada bulundum; ben Komünist Partisi'ne üye olmayacağım, aç da durmadım orda, ama Komünist Partisi'nin kurulması gerektiğini, insanların inandıkları gibi yaşayacaklarsa, Türkiye'de Komünist Partisi'nin kurulması gerektiğini düşündüğüm için o eyleme destek verdim. Ben bunu yaptım diye de bu cemaat beni dışlamadı, ya da mahkum etmedi, yada bana hemen hemen tercüman okullarının dışında bir tepki de gelmedi.

- Pardon, bu söylediklerinizden, müslüman geçinen platformun, gerçek müslümanlara yönelik provakatör unsurlar olduklarını söyleyebilir miyiz?

- Hayır, ben olayı bilmiyorum.

- Gazetelerde okuyorsunuz.

- Hayır, dün solcu bir arkadaş geldi, o bana söyledi, aynı olayı bana Ülke Dergisi'nden aradılar, PKK konusunda söylediler. Ben yurtdışındaydım, yeni geldim. Son günlerde bazı olaylar olduğunu söylediler. Aynı gün oldu, ismini şu anda hatırlayamayacağım, bu olaylardan kaygı duyduğunu, bu çatışmaya giren tarafların iyi niyetli kişiler olabileceğini, ama yine de arkalarında bir provakasyonun, içlerindeki sızmalarla genç grupları kullanabileceklerini, işte orak çekiçli afiş indirmişler, işte, komünistler demişler, yani Moskova'ya karşıysan birşey değil de, işte orak çekiç komünizmi, yani bizim hepimizi temsil ediyor falan gibi çok ta spontan, Yıldız'da sanıyorum

-Sizin bu olaylar karşısındaki tavrınız ne?

- Yani ben olayı, dün solcu bir arkadaş benim eve geldi, ondan dinledim. Ve Güneydoğu'daki olaylarla ilgili olarak da bir müslüman Kürt arkadaştan, Ankara'dan bilgi aldım. Güneydoğu'da bazı çatışmalar örgütlendiğini. Bir de Ülke Dergisi'nden bir arkadaşımız bana bu konuda bilgi verdi, bazı çatışmalar için örgütlenmek isteniyor ve kullanılıyor insanlar diye. Ama ben olayı bilmiyorum. Yani bilmediğim bir konuda, herhangi bir kişiyi, ne sağdan, ne soldan, ne İslami kesimden mahkum etmek istemem.

- Peki, bilmediğiniz için ben o zaman sorumu şöyle değiştiriyorum. Sivil toplumu savunan bir unsur olarak, örgütlü bir güç olan, platform olan, çeşitli İslami düşüncenin platformu olan, Müslü-

man Gençlik hakkındaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz.

- Şimdi Müslüman Gençlik dediğiniz zaman, İslami Cihad gibi bir şey bu. Yani bir zaman Müslüman Gençlik diye bir gruptan söz ediliyor, bir de her İslami eylemi, başörtüsü örneğini mesela, siz Müslüman Gençlik diye söylediniz, halbuki başörtüsü eylemini gerçekleştirenler arasında benim hanımım da vardır. Yani o, bir dernek başkanıdır ve müslüman hanımların örgütlenmesinde rol oynamıştır. Şimdi burada, kim işin içindeyse, Müslüman Gençlik çok global bir isim olduğu için herkes tarafından Müslüman Gençlik yazabiliyorlar. Örnek olarak size bir başka şey vereyim. Bir İslam Kurtuluş Ordusu hikayesi var. İKO. Biliyorsunuz değil mi, hala yazılır duvarlara. İslam Kurtuluş Ordusunun kurucuları arasında Ali Bulaç vardır. Ali Bulaç bunu İslam Kurtuluş Ordusu olarak kurmuştur, İstanbul Kültür Ocağı diye resmi bir dernektir bu. Birisi bunu yanlış okumuş, hâlâ yazar dururlar. Kim yazıyor duvarlara, bilmiyoruz. Bu İstanbul Kültür Ocağı resmi bir dernektir. Ve tabelası İKO, İstanbul Kültür Ocağı'dır. Ve bu kurulduğu zaman, yirmi senelik bir dernek, hiç kimsenin aklında bu iş yoktu. Düşünce dergisini çıkartan, Yeni düşünce değil Düşünce diye İslami dergi çıkartıyordu, işte İKO bu, fakat sonra birisi bunu, harflerden isim üretmeye meraklı bir bulmaca meraklısı, bunu İslam Kurtuluş Ordusu diye yazdı, hâlâ yurt raporlarında İslam Kurtuluş Ordusu diye geçer. İslam Kurtuluş Ordusu diye birşey yok. Müslüman Gençlik de, Yıldız tarafında bir grup arkadaşın varlığını biliyoruz. Ama bunların eylemleri hakkında, çok köklü ve ciddi bir bilgi yok. Yalnız ben kendi tavrımı söylüyorum. Eğer herhangi bir kimseye inancından dolayı baskı yapılıyorsa, haksızlık kimden gelirse gelsin, kime yönelik olursa olsun, ben mazlumun yanında, zalimin karşısındayım. Kendi tavrımı söylüyorum. Müslümanların genel tavrı da budur. Anlatabiliyor muyum, yani haksızlık kimden gelirse gelsin, isterse benim babamdan, şeytana tapana gelsin. Şeytana tapanın namusu tehdit altındaysa benim babam tarafından, ben o zaman şeytanla beraber olur, o namusun hesabını sorarım. Anlatabiliyormuyum, yani ilkelerde uzlaşabiliriz. Bu da bana kalırsa, dün işte o solcu arkadaşım, Yıldız meselesinden bir tedirginlik duymuş, bir kitap yazıyor, kitabını da almış, geldi, konuştuk, dedi yani bunu öğrenmemiz lazım. Ben gidip arkadaşlara nasihat ettim, müslümanlarla solcular arasında bir çatışma örgütlenmek isteniyor, biz bunu, genel olarak, kıskırtıcı yolda, bazı uyarılar da alıyoruz, lütfen dikkat edilsin dedi. Hatta Milli Gençlik Vakfı'nın yönetim kurulunda bir doktor arkadaş da vardı. Bak dedi, biz bunu hemen not edelim, bilgileneelim, böyle bir şey konusunda tavrı koyalım. O da son bir haftadır İstanbul Üniversitesinde bazı çatışmalar oldu dedi, sopalı taşlı. Hatta birisinde uzlaşma oldu falan. Benim durumum da bu düzeyde. Evet...

- Kadın özgür olacak dediniz, bizim inançlarımızımıza göre, kulluk var burda, Tanrıya inancın esası kulluktur. Bu kulluk kavramıyla, bu özgürlük kavramı çelişmiyor mu?

- Evet, şimdi bakın, bizim önce Kalu Bela'dan başlamamız gerekiyor. Çünkü eskiden, ne zamandan beri müslümansın; Kalu Bela'dan beri denir. Şimdi Kalu Bela zamanı vardır. Belli aslında o. Evet demektir, yani evet dediler zamanından beri müslümanız. O ne zaman, işte şeytan vardı, insana secde etmesi istendi, şeytan insana secde etmedi. Şeytan niye insana secde edecekti. Çünkü Allah, kendisi Celle Celalu, kendi adıma ben bir halife yaratacağım dedi, kendi temsilcimi yaratacağım dedi, yeryüzünü yeniden düzene sokacak, ben de dedim ki Allah'ın gören gözü, işiten kulağı, tutan eliyiz biz. Ve Kur'an bizim Allah'la kul arasındaki sözleşmemizdir. Kur'an'ı okuyunca müslümanlar şöyle derler. Amenna ve saddakna. İman ettik ve tasdik ederiz. İmza koyarız. Bu bir sözleşmedir. Ve biz bu sözleşmeyle Allah'ın halifesi olduk. Hz. Ömer Allah'ın halifesi değil, Resülün halifesidir. Hattat Bir Ömer Allah'ın halifesidir. İşte biz burada, yaratıcıyla yaratılan arasındaki ilişkideki mutlakiyeti ifade etmek için kul diyoruz. Kul olmak, başka hiçbir kulluğu kabul etmemeyi gerektiriyor. Lailahe demek bütün kullukları, bütün ilahlıkları, yani insanları kullandıran, insanın kendi nefsinde de köle olmaması, bütün kölelik sistemini reddediyoruz. Biz ancak Allah'a ibadet ederiz. Ma'budiyet, Ma'but. İlah, onun önünde boyun eğimiz, onun hükmüne, onun rızası için hayatımızı feda ederiz. Onun verdiği her şeyi onun yolunda feda etmek. Ayette de şu deniyor; mallarınız, canlarınız ve sevdikleriniz. Biz diyoruz ki, biz Allah'ın halifesiyiz o bizi kendisine yeryüzünde temsilci tayin etti ve biz onun isteği doğrultusunda sahip olduğumuz her şeyi feda ederiz. Kulluğu ifade eden şey budur. Yoksa Allah insanı yarattı ve kendini tanıyıp tanımamakta bile özgür bıraktı. İnsanın yeryüzündeki özgürlüğü mutlak. Yani, Allah'ı tanıyıp tanımamak konusunda bile. Ancak yeryüzü fesda girmesin diye, yeryüzündeki hayat sonuçlanmasın diye, hayat sürsün diye beş temel şart vardır insanların birarada yaşaması için, onu da biraz önce söyledim. Öldürme hakkımız yoktur, farklı düşünceleri reddetme hakkımız yoktur, doğayı tahrip etme hakkımız yoktur, insanların nesillerini tehdit eden, namusu ortadan kaldırmaya hakkımız yoktur; çünkü o, bireysel hukukun ötesinde, dünyaya gelecek yeni bir insanın kimliğini de belirleyen, yani neslin devamını sağlayan bir süreci ifade ettiği için nesil emniyeti vardır, namus emniyeti vardır, iffet sorunu vardır; iffet bakın temel haklardır bizde. Yani, şimdi bu sözleşme ile insanlar yeryüzünde özgür, mutlak anlamda özgür yaşama hakkına sahiptir. Benim Allah'a kulluğum, başka hiçbir kulluğu kabul etmemek, yani özgürlük bilinciyle özdeş. Anlatabiliyor muyum. Yani ben Allah'ın halifesiyim.

- Hayatınızı Allah'ın emirleriyle mi yönlendirirsiniz?

- Evet Allah'ın kuluyum. Yani yaratanla yaratılan arasındaki, yani kulluk biraz da şunu ifade ediyor, sahip olduğum her şeyi, beni yaratan uğruna feda etmeye hazırım. Zaten iman etmek de bu demektir. Yani benim mü'min oluşum budur.

- Sizin kul oluşunuzun sınırları nereye uzanıyor?

- Bakın, Allah, beni özgür olarak yarattı ve bana teklif etti; bunu kabul edersen sana cenneti vereceğim dedi, işte şu kitap. Bende bir sözleşmeye girdim, her şeyi, senin için feda edeceğim, beni özgür bıraktı, bakın, kendimi tanıyıp tanımamak, bu kitabı tanıyıp tanımamakta özgürüm ben. Yani böyle bir sorunum yok benim. Ve ben bunu seçtim. İman etmek demek bu demek. Ben verdiğin her şeyi rabbim, bunun için geri iade etmeye hazırım. Her şeyi geri iade edebilirim. O kadar. Bu kulluktur. Sahip olduğumuz her şeyi başka bir şeye devretmek. Kulluğun etimolojik tarihine indiğiniz zaman, köle aklınıza gelmesin, işte böyle, istediği gibi çalıştırır, iradesi yok anlamında değil, ben bunu irademle seçtim, zaten irade sahibi olmayana iman gerekmez. Anlatabiliyor muyum. Ve bu benim için özgürlük bilinci, çünkü, ben Allah'a kul olmayanın kendi nefsinde, dolayısıyla şeytana kul olduğunu düşünüyorum. Yani şeytan mücerret bir kavramdır, başkasının alınmasına gerek yok yani, o kendi arzu, ihtiras ve zevklerinin kölesidir, tüketim heyecanının kölesidir diye düşünüyorum. Yani işte, evinin taksidini ödemek için çalışır insan, arabasının taksidini ödemek için çalışır, daha fazla midesine bir şeyler doldurmak için çalışır, bu bir köleliktir. Yani ben arabaya, eve köle değilim. Onları reddetmiyorum ama, bu bir özgürlük bilincidir bizim için.

- Sizin kendi seçiminiz hangi noktaya kadardır?

- Yani ben kendi irademle içki içmemeye söz veriyorum Allah'a.

- Hayır ben, düşünce özgürlüğü sonsuz mudur, değil midir, onu sormak istiyorum.

- Fikir sonsuz özgürdür, her şeyi düşünebilirsiniz.

- O zaman mutlak kavramlar ne oluyor?

- Yani bakın, düşünmek ayrı bir şey, düşünmek özgürdür, her şeyi düşünebilirsiniz. Yani düşünmenin önünde bir tehdit yok, düşünün, ama yapmak; yani ben sizi öldürmeyi düşünebilirim, ama sizi öldürmem başka bir şeydir. Yani bu da insanın iç sürecidir, yani bunları öldüreyim, burayı yakayım falan, bunlar kendi içinde hesaplaşacağın, ve kendi kimliğin ve kişiliğini üreteceğin, yani bu adamı iflas ettirmeliyim, onun parasına ben sahip olmalıyım, ben bunu yendiğim zaman insan olurum. Benim içimde bir şeytan da var, yani benim

nefsimde bir şeytan barınır, kalbimde Allah barınır. Ben sürekli bir savaşın platformuyum, şeytanla aklın savaşının bir medyasıyım ben. Bunu seslendiriyorum, bazan kaybederim, bazan kazanırım, aklımla hep nerdeysem benim belirleyicim, vasfım odur. Ben bazan yalan söylerim, bazan kötülük yaparım, o zaman günah işlemiş olurum, savaşın bir cephesini kaybederim yani benim bedenim bir savaş alanıdır.

- Efendim, ben birşey sorabili rmiyim, bu demin söylediklerinizde, ashabımızdaki İslami hareketin çoğulcu, parlamentarist bir İslami hareket olduğu sonucuna varabilir miyiz?

- Şimdi bakın, bir arkadaş az önce sivil toplum dedi, ben sivil toplumcu değilim. Yani sivilleşmekten yanayım ama, yani ben toplumcuyum ama sosyalist değilim, ben akılcıyım ama rasyonalist değilim, yani rasyonalizm dediğiniz zaman, ben akıllı, akılcı değil, akıllı üstün tutuyorum ama, akıllı hakikatin kaynağı ve ölçüsü kabul etmiyorum. Anlatabiliyormuyum? Yani, ben şuracıyım ama komünist değilim. Şura Sovyet demektir, Arapça'da şuranın anlamı, yani ben bugün şuradaydım, bunu tercüme ederseniz, aranızda Sovyetle hükmedin diyor. Ve burada zaten, Doğu Halkları Konferansında şu hüküm çıkartılmıştır. Komünizm, methiyet hareketinin İslami grubunun devrilmesidir diye fetva vermişler. Bir mollanın fetvası var. Çünkü aranızda Sovyetle hükmedin diye ayet var. Hepiniz komünist olacaksınız müslümanlar diye ayet var böyle tevil ederseniz. Şimdi, ben parlamenterizmi bugünkü anlamında kabul etmiyorum. Ama parlamenterizmi insanların konuşarak, müzakere ederek, özgür iradesiyle kendi geleceğini belirleme hakkı olarak ifade ediyorum. Her cemaatin kendi içinde parlamenterizmi, ve ayrıca cemaat birimlerinin ortak bir parlamentodaki müşaverelelerini kabul ediyorum. Ama cumhuriyetçi gelenekteki parlamenterizmi, demokratik gelenekteki coğrafi federasyonları kabul etmiyorum. Etnik federasyonları da kabul etmiyorum. Bu benim bireysel tavrımdır. Cemaat federasyonlarını, yani soyut bir federasyonu savunuyorum. Yani Güneydoğu'da oturanlar ne olursa olsun, Güneydoğu'da doğmuş, Güneydoğu parlamenterizmin kalesi değil. Çünkü ben Güneydoğu'da doğmayı seçmedim. Türk olmayı da ben seçmedim. Ben kendi seçtiğim dinin, kendi özgür irademle seçtiğim statünün parlamentosunda varolmalıyım. Dolayısıyla, Türkiye'de nasıl yaşarsam yaşayayım, dünyanın başka bir yerindeki varolan hukuk düzenini kabullenebilirim ve bunu deklare ettiğim zaman, bir statü halinde notere onaylatır, hükümet denilen yere verdiğim zaman bunu benim hakkımda belirleyici unsurun o olması gerekir. Dolayısıyla benim parlamenterizmim mevcut parlamenter sistemden daha farklıdır. Çoğulculuksa, çoğulculuğu sonuna kadar savunuyorum. Yani, çoğulculuk sonuna kadar, sadece belli bir nüfus kriterine değil. Türkiye'de bir tek Hindu

varsa, cemiyet teşkil edecek, bir sosyal baskı grubu oluşturacak düzeye ulaşması da şart değil Batı demokrasilerinde olduğu gibi, bir tek Hindu varsa, dünyanın herhangi bir yerinde bir Hindu merkezi varsa, onların statüsünü aynen kendi adına uygulayabilir. Baskı grubu olması gerekmiyor.

- Çok partili rejim anlamında söylenebilir mi?

- Çok partili rejimi cemaatler bazında kabul edebiliriz, ama, bir komünist bana iktidar olup, beni yönetmeye kalkmasın, ben mutlu olmam, ben de onu yönetmeye kalkmayayım o mutlu olmaz. Ama biz birarada yaşamının sözleşmesini yapabiliriz. Yani, biz bu taahhütte bulunuyoruz.

- Teşekkür ederim.

- Ben teşekkür ederim.

- Son bir soru hakkı daha isterseniz.

- Şimdi biraz polemik gibi olacak benimkisi ama, bir konu üzerinde durmak istiyorum. Demin Allah, insan, Kur'an ve cennet ilişkisi bana biraz Hayyam'ı hatırlattı fakat siz iradedden bahsettiniz, yani şimdi, cennet var, eğer Kur'an hükümlerini kabul edersen cennete gidebilirsin, ben böyle anladım, yanlış anlamış olabilirim; insanların bu durumda Kur'an'ı kabul etmesi, eğer biliyorsa cennetin nasıl güzel bir yer olduğunu, tarif edildiği şekilde anlamışsa, zorunluluk oluyor. O zaman irade burda nerde kalıyor. İkinci nokta bir şeyi açıklamak istiyorum. Demin, işte ben Allah'a kulluk ediyorum, onun hükümlerini benimsiyorum ve uygulamaya çalışıyorum, fakat, diğerleri, yani İslamiyetin dışında olan kesimi, tüketim toplumunu, kapitalist toplumu eleştiriyorsunuz, fakat bunda da baştan beri sergilediğiniz tutumunuzdan biraz saptınız gibi geldi bana çünkü, baştan beri de bir takım sol düşüncelere karşı, daha toleranslı bir şeyiniz vardı, ben öyle sanıyorum ki, işte komünist mi sanıyor insanlar da, tabii dogmatik anlamda bugün öyle değildir ama, insan kul değildir diyorum. Yani bilmiyorum, sizden bu konuda bir açıklama bekliyorum.

- Tamam, şimdi hemen söyleyeyim ki, herkes Allah'ın kuludur. Komünist de, Marx da, Lenin de, Stalin de, Adam Smith de, George Bush ta, Papa da, Ermeniler de; hepimiz Allah'ın kullarıyız, bu bir. Cenabı hak Kur'an'da ey kullarım diye hitab eder.

- Ama bu bir inanç.

- Bu bir inanç işte, bak, burada ben, bu kulluk bilincini kendi özgür irademle eyleme dönüştürüyorum ve müslüman oluyorum. Bunu kabul etmeyenler, Allah'ın kulluğunu reddettikleri zaman, başka bir şey, bakın kula başka bir anlam verdim ben, kölelikle eş anlam vermedim. Onun hükmünü, onun uğrunda varolan değerlerini feda etmeyi ifade eden bir kavram olarak tanımladım. İnsanlar da kendi varlıklarını, bir başka şeyle temellendirir-

yorlar ise, bu onlar için imandır. Yani iman için şöyle bir ifade kullandım. Hakikatin bilgisidir bizim için. Onlar da bir gerçeklik koyuyorlar ortaya, mesela, sosyalizmin bir gerçekliği vardır, işçi sınıfının bir gerçekliği vardır, bu gerçekliğe dayanarak, kendi çıkarlarını savunurlar, anlatabiliyor muyum? Bu onun kulluğudur. Bakın, şimdi, insan nereye gitti dediniz, irade nereye gitti dediniz. Bakın irademle kabul ettim. Şimdi benim buraya, saat 15.00'te gelmem, artık benim için bir özgürlük sorunu değildi, ben 15.00'te geleceğim buraya dedim. Benim buraya 15.00'te gelmem özgürlük değil, ahlak sorunudur. Din de böyledir. Din ahlakın kemale ermiş şeklidir. Artık, ben buraya 15.00'te geleceğim, evet bu konuda özgür değilim, özgürlüğün sınırları, ahlakla, hukuk yoluyla bir taahhülle sınırlandırılmıştır. Ama bunu ben kendim yaptım. Yine benim özgür iradem içerisinde gerçekleşmiş bir statüde bu. Ben içki içmeyeceğim diyorum, içmek istersem içerim, buna mani birşey yok, ben özgürüm, ama ben içmeyeceğim, karşılığında birşey bekleyerek. Ben istediğim zaman çalışmam, çalışmassan ücreti kabul etmezsin, o kadar. İşten çıkartılmayı kabul edersin. Çok basit bir şeydir yani, burda üç defa arka arkaya toplantıya gelmeyen yönetim kurulu üyesi, üyelikten düşürülür. Efendim ben özgürüm, istediğim zaman gelirim anlamında değildir, bu bir sorumluluktur, ahlakıdır. Anlatabiliyor muyum. Müslüman olmak kulun kula kulluğunu yok etmektir. Ben bir sürü kötülükleri istiyorum ama bu kötülüklerden yalan söylemek, haksızlık yapmak, ikiyüzlülük, çıkarlarıma uygun düşebiliyor. Bunlardan ne kadar kaçırırsam o kadar pozitif kredi topluyorum; ne kadar yanlış yapıyorsam, o kadar negatif puanım oluyor ve bu dünyada imtihan oluyorum. Bu kesinlikle benim irade mi yok etmiyor. İkincisi de yani, ben burada tekrar şeytana kulluktan söz etmişsem, hiçbir zaman da, bakın katip kelimesini de açıklamıştım, şeytan da mücerret bir olgu olarak kabul edilirse, kaldı ki, ben şeytana tapanların haklarının da savunucusu olacağımı söyledim. Anlatabiliyor muyum?

- Bakın yanlış anlaşıldı herhalde, ben onları kırıcı anlamda söylediniz demedim, sadece politik bir tutum olarak, soruyu bir kenara itip, İslamiyetin dışında olan kesimi kapitalist zihniyetle...

- Şu var, herkesi kendi gerçekliği içinde kabul ediyorum bir, fakat, bana göre dediğiniz zaman, kendinizi ifade edersiniz, beni değil. Siz de hakikatin kaynağı ve ölçüsü değilsiniz, o kadar basit. Ben yoksa, Hıfzı Veldet, Turan Dursun, İlhan Arsel mantığıyla İslam'ı sorgulayanlardan ya da İlhan Darendelioğlu mantığıyla sosyalizmi sorgulayanlardan değilim. Ben Maoizm'in ne olduğunu Doğu Perinçek'ten öğrenmeye çalıştım, Sosyalist Parti gerçeğini de Aybar'dan öğrenmeye çalıştım. Bana anlat ya, sosyalizm nedir, siz ömrünüzü verdiniz. Ya bana hiç kimse bu güne kadar sosyalizm nedir diye sormadı dedi, şaka yaptı. Bana bunu

soruyor, sosyalizmi öğrenmek istiyor, herkes kaçarken; evet dedim, bir hayat yaşadınız, bunun dersine sahip olmak istiyorum, bir tecrübe, Marksist olacağım için değil. Yani ben herkesi kendi gerçekliğinde öğrenmek istiyorum, tamam. Ama bana göre dediğiniz zaman, ben haktan olduğunu, diğerlerinde dağıtım ve düzen olduğunu düşünüyorum. Ama, bunların hepsinin kendi içerisinde tekrar, yoksa bir sosyalisti, bir kapitalisti aynı çizgiye kesinlikle koymam. Kapitalistler benim gözümde münafık karakterlidirler. Dünyanın en kanlı rejimlerinden birini kurmuşlardır. Komünizm bir ilke mücadelesidir, 70 yıllık bir gerçekliğe sahiptir. Kapitalizm 200 yıllık bir gerçekliğe sahiptir. Kızıldeviler komünistler yok etmedi herhalde, Afrika'yı köleleştiren de komünistler değil herhalde. Komünist devrimler uğruna ölen insanların da sayısının kapitalizmin sürüp giden cinayetleri karşısında KDV oranını bile tutacağını sanmıyorum. Yani, kapitalizmin KDV'si kadar bile, komünist devrim mücadelesinde, terör eylemlerinde insan öldüğünü sanmıyorum. Komünist mücadelede, sosyalist mücadelede ölen insanları o kadar gözümüze yaklaştırdık ki, gözünüze bir kibriti ne kadar yaklaştırırsanız, arkadaki ormanı kaybedersiniz. Onun gibi komünist terörü tartışırken kapitalizmin cinayetleri perde gerisinde kaldı. Bugün 300 milyon civarında Kızıldevilerli olması gerekiyordu. Birkaç köyde, kelaynaklar gibi nesli tükenmesin diye bekletiyorlar. Bütün Afrika kıtasını köleleştirdiler. Şimdi Asya'da, Çin'de bir defada 1 milyon insanı öldürdüler. Fransızlar, Amerikalılar bir rahip öldürüldü diye korkunç cinayetler işlediler, darbeler gerçekleştirdiler. Stalinizmin toplam mücadele süresi şu 70, 73 yıllık dönemdir. Evet yani, bana göre, Komünizm bir inkarın ideolojisiydi, kapitalizm münafıklığın ideolojisiydi. Hiçbir ahlak değeri tanımıyor, hiçbir kutsalı yok. Komünistler kendi inançlarını soyutlayarak kendi çıkışlarını aradılar, yani kendilerini sorguladılar. Sovyetler'de yaşanan olayları, ben iki açıdan görüyorum; bir, sosyalist toplumun kendi gerçeklerini, belki zor bulacaktır tekrar ama, sorguladılar, kapitalizm hala kendini sorgulamadı; ikincisi de, sosyalist sistemin çökmesinin nedeni, var olan sistemin çökmesinin sebebi, sosyalist sistemin kendi temel paradigmasının zayıflığından kaynaklanmıyor. Bazıları, çok iyi niyetli davrandı, eğer Türkiye'ye Reno'lar kadar, Tofaş'lar kadar, Lada otomobil alsaydınız, Sovyet ekonomisi de yazardı. Hollanda'daki Dandy cikletini çiğneyene kadar Türkiye'de, Sovyet cikleti çiğnenseydi, Sovyetler ciklet üretilip satmasını becerselerdi, Lux sabunu satsalardı, Coca Cola satsalardı, yoksa, Sovyet teknolojisi nükleer teknolojiye sahip, uzay teknolojisine sahip. Yani bilgi birikimi var, altyapı var, ama sömürecek alan yok, dünya paylaşılırken, Sovyetler ilkesel hareket etti, Amerika pragmatik hareket etti. Amerika'nın aldığı yerlere bakın, Sovyetler'in aldığı yerlere bakın. Arap Yarımadası'nda iki tane kör nokta var. Petrol çıkmayan, iki nokta

var. Onu Sovyetler'e vermişler, biri Suriye, biri Yemen. Yahu, nasıl buldunuz bunu, Suudi Arabistan petrolünü, Bakü'de de dünyanın en büyük petrol rafinerisi eskiden de vardı. Suudi petrolünü, Aramcoyu, Aramco değilde Rusamco'yu kursaydı Sovyet ekonomisi batarmıydı? İşte, çiklet satsaydılar, otomobil satsaydılar, renkli televizyon satsaydılar... Yo, ilkesel davrandı. Afrika'da bula bala alacak yer Etiyopya'yı buldu ya. Bunlar ne çiklet alabilir, ne otomobil alırlar, beceremezler, bunların damarına zerkedecek temiz su yok, steril suyu yok, Etiyopya'yı bunlara verdiler. Somali'yi bunlara verdiler, Sudan'ı bunlara verdiler, Mısır da biraz toparlanınca tekrar ellerinden aldılar. Yani dünyanın neresinde halk hareketleri güçlüyse dünyanın neresinde altyapı zayıf, çürükse orayı Rusya'ya verdiler. Ondan sonra Rus sistemi çöktü dediler. Hayır. Ruslar eğer bu zengin bölgelere sahip olsalardı, bugünün kapitalisti Rusya olacaktı. Sosyalizm adına bir süngü düzen oluşturalardı. O zaman sosyalizmden uzaklaşacaklardı. Bize dandy çikletleri satarak. Bakın 1960 gençliği falan, 68 gençliği, 70'lerde Fransa'daki öğrenci hareketleri, Ruslar bunu 1968'de anladılar. Dünyanın en fakir bölgeleri kendilerine düştü, en zengin bölgelerin şeye düşmesi, stratejik, politik bir enstitünün araştırması, n'apalım dediler, Batı kanalının vicdanını hare-

kete geçirip, gençleri ayaklansınlar, Batıyı kendi içinde bloke edelim, üçüncü dünyaya özgürlük vad edelim. N'olacak, Türkiye'de sosyalist bir iktidar kurulacak, Türkiye Sovyet otomobili, televizyonu, çikleti ithal edecek, Sovyet ekonomisi düzelecekti. Sovyetler ulusallaşmaya başladılar 1968'de. Dünyada komünizm ihraç etme davetinin arkasında ne vardı, kendine piyasa arayışı vardı. Yani başlangıçtaki pazarlıkta kaybettiği coğrafyaya, iktidar mücadeleleriyle ulaşmak istiyor. İşte Irak'ta iktidarı ele aldı, Libya'da bir devrimle, İslam sosyalizmi devrimiyle orada yeni bir yönetim kuruldu. Fakat, yine Sovyetler sömürmeyi beceremedi, çünkü ilkeleri buna maniydi, yani iyi sömürücü değillerdi, Libya'ya silah satıyor sadece, niye çiklet satmıyosun, çiklet satmak silah satmak kadar zararlı bir şey. Elli milyarlık Dandy çikletini Türkiye'de kullanıyor çocuklarınız. 20 milyon liralık ruj kullanıyoruz sadece. 20 milyonluk ruj. Bunlar ufak ufak parçalar, toplandığında.. Rusya dünyanın en geniş alanına sahip, petrol satamadı bize. Bakü'den petrol satamadılar. Boraks alamadılar. Yani Sovyetler her türlü malı alıp satamazlardı çünkü NATO engelliyordu. Yani anlatabiliyorum muyum, yani olayı ben farklı bir açıdan ele alıyorum.

- Çok teşekkürler.

AKSİGORTA

AKÇOCUK SİGORTASI İLE DE
FARKLIDIR...

akçocuk Yaşam Sigortası

AKÇOCUK YAŞAM SİGORTASI ÇOCUĞUNUZA ŞU İMKANLARI SAĞLIYOR:

- 1** Sigorta süresi sonunda çocuklarınızın iş kurması, eğitimi veya evlenmesi için ödenecek kar paylı birikim tutarı...
- 2** Sigorta süresi içinde Sigorta Ettirenin (Akidin) vefatı halinde çocuğa toplu ödeme ve sigorta süresi sonuna kadar aylık maaş...

AKÇOCUK YAŞAM SİGORTASI NEDEN FARKLIDIR?

- I. Çifte güvencelidir
- Sabancı Holding güvencesi
 - Sağlam yatırım güvencesi

II. Kaynağı bilinen gelire göre %95 kar paylıdır

III. Yalnız Hayat Sigortası değil aynı zamanda çocuğunuzun geleceğinin sigortasıdır.

Siz de sigorta acentenizden AKÇOCUK YAŞAM SİGORTASI poliçesi isteyiniz.

AKSİGORTA
POLİÇESİ *farklıdır!*
GERÇEK HASARI TAM OLARAK, HEMEN ÖDER!

AKSİGORTA bir H.Ö. SABANCI HOLDİNG kuruluşudur.

VERİMLİLİĞİ ARTTIRMAK İÇİN SATIŞ EĞİTİMİ

Dr. Erdoğan TAŞKIN
İ.Ü. İktisat Fakültesi

Yirmibirinci yüzyıla ulaşmak ve kurumlaşmak isteyen işletmelerde, verimliliği arttırmakta kullanılan çeşitli yöntemlerin en başında eğitim gelmelidir. Eğitim insana yapılan yatırımdır. Satış eğitimi ise işletmenin varsa pazarlama bölümünde görev yapan satış elemanlarının yetiştirilmesidir. Satış elemanları veya kısaca satışçılara ne yapılacağını ve nasıl yapılacağını öğretmek gerekir. Satışçının şirketini, satacağı ürünü, müşterilerini ve temel satış tekniklerini öğreneceği satış eğitimiyle işletmenin verimliliğini arttırmak; kısıtlı malzeme ve insan kaynakları ile daha iyi sonuçlar elde etmek böylece firmanın kârlılığını yükseltmek mümkündür. Bununla birlikte öncelikle işletmenin üst yönetim düzeyindeki yöneticileri eğitimin yararlarına inanmalıdır.

Satış işini yani satış tekniklerini öğretmek, kendine güvenen, bilgili ve doğru çalışma alışkanlıkları olan satışçıları yetiştirmek sanıldığı kadar kolay bir işletme eğitimi şekli değildir. Satış eğitimi, personel bölümünün bu işe uygun satışçı adaylarını seçmesiyle başlar. İşe yeni başlayan satışçılar, ister tecrübeli eğitim düzeyi yüksek, isterse tecrübesiz lise mezunu olan elemanlar olsun, mutlaka bir başlangıç satış eğitiminden geçirilmelidir. Bu başlangıç eğitiminde temel iktisat ve işletme bilgisiyle birlikte, ağırlıklı olarak pazarlama ve uygulamalı olarak kişisel satış bilgileri verilmelidir. Ayrıca o işin ihtiyaçlarına uygun ve satışçının piyasadaki başarısını arttıracak bütün bilgilerin verilmesi ihmal edilmemelidir.

Satış Eğitiminde Kullanılan Yöntemler

İşletmenin özelliğine, satılan mallara, maliyetlere, deneyimlere ve çoğunlukla yönetimin dünya görüşüne göre değişen satış başlangıç eğitiminin süresi bir günden bir yıla kadar uzanabilir. Bu başlangıç eğitimi bir sınıfta yapılacağı gibi iş başında da yapılır. Bu eğitimlerde önemli olan az konuşan buna karşılık çok iş yapan satışçılar yetiştirmektir. Bu eğitimlerde, ders anlatımı, gösteri, grup tartışması, danışmanlı öğrenme, programlı öğrenme, bağımsız öğrenme, bilgisayar destekli eğitim, benzeşim ve oyunlar, beyin fırtınası, duyarlılık eğitimi gibi gerek klasik gerekse çağdaş eğitim yöntemleri teknolojilerinden yararlanılmalıdır. Ayrıca teyp, video, sinema, tepe göz projektörü ve benzeri elektronik araçlarla eğitim desteklenmelidir. Örnek olay çalışması (vak'a etüdü) ve rol oynama gibi uygulamalara ağırlık verilmelidir. Yetişkin eğitimi eğitimin uzmanlık isteyen konularından biridir. Eğitimde sadece konuşma ve tebeşirle yazma yönteminde öğrenilen bilgilerin hatırlanması, ilk onbeş dakikadan sonra hızla azalır. Bu nedenle eğitim yöntemi olarak sürekli kullanılması sakıncalıdır.¹

Satış eğitiminin sadece işe yeni başlayanlar için gerekli olduğu düşünülür. Oysa insan hayatı boyunca öğrenir. Satış eğitimi de satışçının bütün iş hayatı boyunca verilmelidir. Eğitimde süreklilik sağlanmazsa başlangıçta verilen eğitimler giderek unutulur ya da uygulanmaz olur ve sonuçta verimlilik düşer. Bunun için satış eğitimleri düzenli bir program çerçevesinde yenilenmeli ve mevcut bilgiler tazelenmelidir. Piyasa, müşteri, rekabet, ürünler, satış politikaları planlama ve işletmeyle ilgili değişiklik ve yeniliklerden satış teşkilatı hemen bir eğitimle haberdar edilmelidir.²

Eğitimin yenilenmesinde en büyük görev satış yöneticilerine düşer. Satış yöneticileri iş başında verdikleri satış eğitimini aralıksız olarak, bir öğretmen gibi bıkmadan usanmadan, sabırlı olarak, olumlu, cesaretlendirici ve yol gösterici yöntemlerle uygulamalıdır. Askerler eğitimde ter dökmeyen savaşta kan döker sloganını benimsemiştir. Amerikalılar ise, kötü askerler yoktur, kötü subaylar vardır, der. Satış eğitiminde de kötü satışçılar yoktur. Yalnızca kötü eğitim veren satış yöneticileri vardır. Genellikle başarılı satışçılar, yöneticiliğe, satış şefliğine ya da satış müdürlüğüne, terfi ettirilir. Çoğunlukla bu başarılarını yönetim düzeylerinde sürdürmez ve elemanlarının başarılarını arttıramazlar. Bu başarısızlığın çok farklı nedenleri olabilir. Bu nedenlerden birisi de iş başında satış eğitiminin yapılmasında karşılaşılan zorluklardır. Bu zorlukları kolaylaştıracak uygulamaya dönük bilgileri burada vermek yararlı olacaktır.

Satış Sırasında Yapılan Eğitim

Satış yöneticisi, kendisine bağlı satışçıları her yönüyle incelemeli, satış raporlarını değerlendirmeli ve satış rakamlarını dikkatli olarak analiz etmelidir. Bu analizin ardından mevcut elemanlar; bilinçli yeterli, bilinçsiz yetersiz, bilinçli yetersiz ve bilinçsiz yetersiz olarak dört gruba ayrılmalıdır. Bu dört grubun satış eğitiminde farklı yöntemleri uygulamalıdır. Şimdi bunların herbirini tanımlayarak gerekli eğitim şekillerini açıklayalım.

Bilinçli yeterli satışçılar, satışın nasıl yapılacağını bilen ve işini iyi yapanlardır. Ayrıca bu kişiler işlerini iyi yaptıklarını da bilirler. Bu elemanlara eğitim vermeye gerek yoktur diye düşünülür. Çünkü bu kişilerin eğitime olan ihtiyaçları diğerleri kadar yoktur denir. Oysa bu satışçılar eğitimsiz bırakılırsa, hemen kötü alışkanlıklar geliştirecek ve başarı düzeyleri düşecektir. Başarısızlık ya hayal kırıklığı ve üzüntü ya da saldırganlık ve sorunlar yaratacaktır. Satış yöneticisinin bu kişilerin eğitimine önem vermesi ise tam tersine başarıyı arttıracak, başarılı sonuçlar daha başarılı sonuçları getirecektir. Bilinçli ve yeterli satışçıların kuvvetli yönlerinde eğitimleri arttırılmalıdır. Bu kişilere gelişmeleri için her zaman bir yer olduğu gösterilmelidir. Satışları yüksek olan bir kişinin, satışlarının daha da yüksek olmaması için hiç bir neden olmadığı bu eğitimlerde ısrarla vurgulanmalıdır.

Bilinçsiz yeterli satışçılar, işlerini iyi yapan fakat kendilerinden emin olmayan kişilerdir. Bu noktadaki elemanlara kişisel eğitim uygulanmalıdır.

Kişisel eğitim ile satış başarıları övülmeli ve kendilerine güvenmeleri istenmelidir. Aslında yeterli satışçılar oldukları konusunda bilinçlendirme eğitimi yapılmalı ve bunun için kişisel eğitim yöntemlerinden yararlanılmalıdır.³

Bilinçli yetersiz satışçılar, görevlerini başarıları gereken yeterlilik düzeyinde yapmadıklarının farkındadırlar. Satış işine yeni giren satışçılar, genellikle bilinçli yetersizlik düzeyinde yer alırlar. En fazla satış eğitimi bu kişilere verilir. Rehberliğe ve cesaretlendirilmeye çok fazla ihtiyaçları vardır. Eğitimle bu kişilerin bilgi ve yetenekleri geliştirilebilir. Övgü ve teşvik ile de kendilerine olan güvenleri artırılabilir.

Bilinçsiz yeterli satışçıların eğitimine işe ilk başladıkları gün eğilerek siparişlerin iptal edilmesi, yetersiz satış miktarları gibi sorunların önlenmesi mümkündür. Bu eğitimle, müşterilere anlatılması gereken ürün, satış koşulları ve işletmeyle ilgili bilgiler öğretilir. Rekabet ve piyasa koşulları verilir. Reklam, halkla ilişkiler ve diğer satış artırıcı çabalar ile satış destek faaliyetlerinden söz edilir. Satışta müşteriye yaklaşım, satış görüşmesi teknikleri, itirazların karşılanması ve satış kapatma konularıyla ilgili zayıf noktalar üzerinde ağırlıklı olarak durulur.⁴

Satış eğitimi açısından en zor grup, bilinçsiz yetersiz satışçılardan oluşur. Bu satışçılar yetersiz olduklarının farkında değildirler. İşleriyle ilgisiz oldukları kadar, yetersizliklerinden de habersizdirler. Bu elemanlar öncelikle kusurlarının farkında olmak zorundadırlar. İktisadi amaçları olan hiç bir özel işletme ne elemanına ne de yöneticisine boş yere ücret vermek istemez. Eğer satış yöneticisinin emrinde bilinçsiz yetersiz tanımlamasına uyan satışçılar varsa, bu kişilere satış hedeflerine ulaşmadıkları uyarısı yapılmalıdır. İlk önce yetersiz oldukları belirtildikten sonra bu kişileri yeterli düzeye çıkartmak için tam bir satış eğitim programı uygulanmalıdır.

Gerek güçlü gerekse başarısız satışçıların eğitiminde gözönüne alınacak özellikler vardır. Herşeyden önce satış eğitimi, satışçının yeterlilik düzeyi ne olursa olsun sürekli olmak zorundadır. Satış eğitiminde genellikle, elemanların kuvvetli yönlerine değil, zayıf yönlerine eğilmek gerektiği düşünülür. Oysa zayıf satışçılar üzerinde yoğunlaşıldığı kadar, satış gücünün başarılı elemanlarını eğiterek daha iyi sonuçların alındığı genellikle görülen bir durumdur. Zayıf elemanların arzu edilen satış düzeyine gelmesi daha uzun zaman alır. Diğer yandan kuvvetli elemanlara eğitim verilmesinden kaçınılırsa, belirli zaman sonra bu kişilerin de başarı düzeyleri düşecektir.⁵

Satış Eğitim İhtiyaçlarının Saptanması

Mevcut eski satışçılar için eğitime başlan-

madan önce, bu kişilerin satışları ayrıntılı olarak değerlendirilmeli ve tazeleme satış eğitim programı bu bilgilerin ışığında yürütülmelidir. Uygulamada her işletme kendi işiyle ilgili farklı başarı (performans) değerlendirme ölçekleri kullanarak satışçıları değerlendirmektedir.

Her ay veya her gün için yapılan satış görüşmesinin sayısı, müşterilerin sipariş sıklığı, satışların lira veya miktar olarak ortalama sipariş değeri, ulaşılan satış hedefi yüzdesi, satılan farklı ürünlerin sayısı ve değeri, satışa göre yapılan kâr, iade edilen malların yüzdesi, iptal edilen siparişlerin miktarı, satılan her ürüne göre reklam maliyetleri, yeni müşterilerin sayısı, eski müşterilerin siparişlerindeki artış miktarı ve benzeri gibi bir çok değişkene bakılır. Ayrıca satış harcama oranı, ortalama sipariş verimliliği, satış gücü aktifliği ve satış yatırım dönüş oranı gibi bir çok kontrol oranından yararlanılır.⁶

Böylece satış eğitimi ihtiyaçlarını belirlemek kolaylaşır. Bu rakamlardan elde edilen bilgilerin yanısıra satış yöneticisi elemanıya sahaya çıkmalı, müşteriler birlikte ziyaret edilerek, elemanın satış bilgisi, ürün bilgisi, planlama işini düzenlemesi, işlerini yürütmesi ve diğer işle ilgili ayrıntılar değerlendirilmeli, gerekli eğitim ihtiyacı tespit edilmelidir. Eğitim ihtiyacı, bir işi etkin olarak yapabilmek için istenilen bilgi ve yeteneklerle satışçının mevcut bilgi ve yetenekleri arasındaki farktan ortaya çıkartılır.

Eğitim ihtiyaçları belirlendikten sonra, sıra eğitimin sahada, yani satış bölgesinde veya piyasada uygulanmasına gelir. Satış yöneticisinin refakatinde, satışçı devamlı olarak yönlendirilebilir ve öneriler verilebilir. Yönetici aynı zamanda satışları hareketlendirebilir. Elemanın davranışlarını geliştirebilir. Satış arzusunu yaratabilir. Satışçının kendine inanmasını sağlayabilir. Daha iyiyi bulması için rehberlik verebilir.

Satış yöneticisinin bu görevi "liderlik" olarak isimlendirilir. Liderlik ise grubun başarılarını sağlaması için coşku ve cesaretlendirme yaratarak insanları etkileme yeteneğidir. Liderler amaçlara ulaşmak için kişilerin yeteneklerinden en üst düzeyde yararlanır. Örnek olarak bir müzik orkestrasının şefi gösterilebilir. Bu liderin görevi, müzisyenlerinin çabalarını bütünleştirerek sesleri uyumlaştırmak ve doğru tempoyu bulmaktır.⁷

Bir lider olarak satış yöneticisi, birlikte sahaya çıktığında, elemanın fikirlerini dinleyebilir, piyasa koşulları ve müşteri hakkında bilgi sağlayabilir, gerekli planlamaları yapabilir, hedeflere erişmesini kontrol edebilir, gerektiğinde uyarılarda bulunabilir ve sonuçta çalışma hızını arttırabilir.

Satışçı, iş başında incelenerek kuvvetli ve zayıf noktaları tespit edilir. Daha sonra bu noktalar üzerinde kendisiyle görüşülerek, kendi kendisini doğru bir şekilde değerlendirmesi sağlanır. Gerektiğinde bizzat satış yaparak, önemli satış ilkeleri

gösterilir. Daha sonraki satışlarda bunları uygulaması satışçıdan istenir.

Sonuç

Sahada satışçıyla birlikte olmak hem eleman için hem de işletme yönetimi için yararlı olur. Satışçı geliştirmesi gereken noktalarını öğrenir. İşletmenin verimliliği artar.

Eğer yeni ürünler piyasaya sunulacaksa, yeni ve farklı müşterilere gidilecekse, yeni bir bölgede çalışmaya başlanacaksa, yeni raporlama veya form doldurma şekilleri uygulanacaksa, satışçının doğru satış tekniklerini uyguladığından emin olmak için, rekabet, iktisadi durum, yasal düzenlemeler ve diğer çevre koşullarında değişimlerin satış faaliyetlerini etkilemesi söz konusu ise tecrübeli elemanlarında bu şekilde yeniden eğitilmesi zorunlu olur.⁸

Bununla birlikte satış eğitiminin bazı sınırlamaları vardır. Eğitimle ürün çeşitleri, ürünlerin özellikleri, faydaları, şirketin satış koşulları, satış teknikleri ve satış konuşmaları gibi çok çeşitli bilgiler öğretilir. Fakat dürüst çalışma alışkanlıklarının öğretilmesi zordur. Kötü alışkanlıkları olan kişilerin değiştirilmesi, olumsuz ve saldırgan kişilik yapılarının düzeltilmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle işe uygun adayların seçimi ve bu uygun kişilerin eğitimi sağlanmalıdır. Ayrıca insanların eğitim ihtiyaçlarının birbirinden farklı olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç olarak satış eğitiminde temel görevler, işletmenin satış yöneticisine veya yöneticilerine (satış şefleri, satış müdürleri) olduğu kadar üst düzey yöneticisine, personel ve varsa eğitim bölümüne düşmektedir.

DİPNOTLAR

1. Enver Tahir Rıza, **Eğitimde Yöntemler Teknolojisi**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1990, s.31.
2. John Fenton, **The A-Z of Sales Management**, Mandarin Paperbacks, London, 1990, s.158.
3. Sahavet Gürdal, **Satış Gücü Yönetimi**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1990, s.48.
4. Alfred Tack, "Sales Training", **Marketing: the Sales Manager's Role**, Cedar Book, London, 1979, s.19.
5. Erdoğan Taşkın, "İşletmelerde Satış Eğitiminin Önemi", **Yönetim Pazarlama Satış**, Der Yayınları, İstanbul, 1990, s.143.
6. Erdoğan Taşkın, **Satışçıların Yönetimi**, Der Yayınları, İstanbul, 1990, s.100-101.
7. Harold Koontz, Cyril O'Donnell ve Heinz Weihrich, **Essentials of Management**, Mc Graw-Hill, New York, 1988, s.397.
8. Albert H.Dunn and Eugene M.Johnson, **Managing the Sales Force**, General Learning Press, New Jersey, 1973, s.82.

PRINTAS

ÇBS BASKI MÜREKKEPLERİ VE GEREÇLERİ SANAYİ A.Ş.

BASKI VE BASIM SEKTÖRÜNDE KALİTE + HİZMET

- ⊕ Web Ofset Mürekkepleri
 - a- Cold-set
 - b- Heat-set
- ⊕ Düz Ofset Mürekkepleri

- ⊕ Flexo-Tifdruck Mürekkepleri
- ⊕ Teneke Ofset Mürekkepleri
- ⊕ Lacklar ve Ofset Yardımcı Mlz.

ALPHA - Düz Ofset Mürekkepleri

Mürekkep Serileri	İrit Hızlı	Kapı	İltis	Alkali	Baskı Makinesi	Baskı Altı Makinesi	Emilme	Koruma	İletti Dayanımı	Parlaklık	Sürünme Hızı	Diğer Özellikler
1 QF 9999												
1	41 QF 9999	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	++	+++	+++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 QF 9999	5	+	+	+							
1/4	43 QF 9999	8	+	+	+							
1/8	49 QF 9999	8	+	+	+							
1 Q 8888												
1	41 Q 8888	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	++	++	++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 Q 8888	5	+	+	+							
1/4	43 Q 8888	8	+	+	+							
1/8	49 Q 8888	8	+	+	+							
1 Q 7777												
1	41 Q 7777	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	++	++	++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 Q 7777	5	+	+	+							
1/4	43 Q 7777	8	+	+	+							
1/8	49 Q 7777	8	+	+	+							
1 ALPHA-HOCHGLANZ												
1	41 Q 6240	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan makinaları için	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	++	++	++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 Q 6240	5	+	+	+							
1/4	43 Q 6240	8	+	+	+							
1/8	49 Q 6240	8	+	+	+							
1 ALPHA-FRISCH												
1	41 N 1600	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset makinaları için	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	+++	+	+++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 N 1600	5	+	+	+							
1/4	43 N 1600	8	+	+	+							
1/8	49 N 1600	8	+	+	+							
1 ALPHACARD												
1	41 Q 7007	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset makinaları için	Kuşe, 1. hamur genellikle karton ve mat sıvanmış baskı altı matzemeleri için	++	++	+++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 Q 7007	5	+	+	+							
1/4	43 Q 7007	8	+	+	+							
1/8	49 Q 7007	8	+	+	+							
1 X 8445/6/7 opa Skala												
1	41 X 0845	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset makinaları için	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	++	++	++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 X 0845	5	+	+	+							
1/4	43 X 0847	8	+	+	+							
1/8	46 X 1072	8	+	+	+							
1/16	46 X 9075	8	—	—	+							
1 X0349/0060/0294 ak Skala												
1	41 X 0349	5	+	+	+	Bütün modern makinalar için özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset makinaları için	Kuşe, 1. hamur ve kartonlar için	++	++	++	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 X 0060	5	+	+	+							
1/4	43 X 0294	8	+	+	+							
1/8	48 X 1072	8	+	+	+							
ALPHA-FOLYO												
1	41 N 1443	5	+	+	+	Bütün modern makinalar ve özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset makinaları için	Bütün Al. folyolar ve emici olmayan yüzeyler için	—	++	+	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 N 1443	5	+	+	+							
1/4	43 N 1443	8	+	+	+							
1/8	48 N 1443	8	+	+	+							
ALPHA-FOLYO												
1	41 F 3060	5	+	+	+	Bütün modern makinalar ve özellikle hızlı çalışan çok renkli ofset makinaları için	Özel olarak P.E. folyolar için mineral yağ içermeyen bir seridir.	—	++	+	++	Infraret kurumaya duyarlı
1/2	42 F 3060	5	+	+	+							
1/4	43 F 3060	8	+	+	+							
1/8	49 F 3060	8	+	+	+							

NEL MÜDÜRLÜK

3RİKA

PAZ. VE SATIŞ MD.

ÇARA BÜROSU

İLR BÜROSU

ANA BÜROSU

ABZON BÜROSU

: P.K. 97 GEBZE-TEL.: Santral: (9-199) 41888 (3 Hat)/Direkt: (9-199) 44466 TELEX: 34116 ASR TR FAX: (9-199) 41744

: P.K. 97 GEBZE-TEL.: Santral: (9-199) 41888 (3 Hat) TELEX: 34116 ASR TR FAX: (9-199) 41744

: P.K. 97 GEBZE-TEL.: Santral: (9-199) 41888 (3 Hat)/Direkt: (9-199) 44463/44664/44665 TELEX: 34116 ASR TR FAX: (9-199) 41744

: KAZIM KARABEKİR CAD. KÜLTÜR ÇARŞISI NO: 7/73-74 ANKARA TEL:-FAX: 341 87 82

: GAZİOSMANPAŞA BULVARI YENİ ASIR İŞ HANI KAT: 7/7-10 İZMİR- TEL: 14 03 16 - 13 85 54 - 13 53 89 TELEX: 52884 ÇBİZ TR

: KIZILAY CAD. NO 22 SERHAN İŞHANI KAT 6 ADANA - TEL: 11 36 85 TELEX: 62562 ÇBAD TR.

: KEMERKAYA MAH. GAZİPAŞA CAD. RAZİ AKSU İŞ HANI KAT: 3 DAİRE: 20 TRABZON - TEL: 14 147

TÜRKİYE'DE SINIF MÜCADELELERİ

Sungur SAVRAN

Cilt 1,: 1919-1980, Kardelen
Yayınları, Toplum ve Politika : 1
İstanbul 1992, Lorca Yayıncılık
160 sayfa, fiyat: 15.000 TL.

CİLT 1 (1919-1980)

TÜRKİYE'DE SINIF MÜCADELELERİ

Sungur Savran

KARDELEN

Dünya'da ve Türkiye'de toplumların hayatında sınıf mücadelelerinin sonunun geldiği hük-
münün artan biçimde yaygınlık kazandığı bir dönemde, Türk politik tarihini sınıfsal bir
perspektifle yorumlayan yeni bir kitap Kardelen Yayınları'ndan çıktı. Kitabın yazarı, önsöz-
de, dünyada sınıf mücadelelerinin yerini demokrasi-totaliterizm ikileminin ve bu çerçeve-
deki milliyetçi ve dinsel hareketlerin aldığını belirtiyor. Türkiye'de de, bu modanın bir u-
zantısı olarak, aydınların söyleminde sınıfın yerini bireyin, mücadelenin yerini uzlaşmanın
aldığını söylüyor. Tam da bu temel eleştiri noktasında kitabın başlığını "Türkiye'de Sınıf
Mücadeleleri" koymanın bilinçli bir tercih olduğunu vurguluyor. *

Kitabın birinci cildi esas olarak 1919-1980 yılları arasını kapsıyor. Ancak kitapta kronolojik
bir incelemeden çok, Türkiye tarihinin önemli noktalarının sınıfsal bir perspektifle yorumla-
nışını görüyoruz. Bu dönüm noktalarını (Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Kuruluşu, Çol
Partili Yapıya Geçiş, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül) Yazar, sermaye birikiminin bir gereğ
olarak, sınıfların karşılıklı "mücadelelerinin" ve "mevzilenmelerin" bir sonucu olarak yo-
rumluyor. Kitabın içeriğini belirleyen esas tartışma ise "Sol Kemalizm'in" ve "Sol liberaliz-
min" eleştirilmesi. Her iki düşünce tarzının da Türkiye tarihinin bu belirleyici dönemlerin
sınıf mücadelelerinden bağımsız tanımladıkları saptamasından yola çıkan yazar, ikisinin di-
temelde hâkim ideolojinin sınırları içinde olduğu sonucuna varır.

IFMC
ETKİNLİKLERİ

MART PROGRAMI

7 Mart 1992

**“İdeolojısizleşmenin Bilgi Kuramı
Üzerindeki Etkileri”**

Adnan Ekşigil

14 Mart 1992

“Tarih Bitti mi?”

Hilmi Yavuz

21 Mart 1992

“Yeni Sağ ve Türkiye”

Murat Belge

Saat 15.00 YER: CEMİYET LOKALI

Etkinlikler ücretsizdir.

İÜ İKTİSAT MEZUNLARI CEMİYETİ
Cumhuriyet Cad. 27/6 Taksim Tel: 250 50 34, 250 16 42

beciya

Hayatın kalitesini yükseltmek.

Temiz, ekonomik, konforlu yeni enerji kaynağı doğalgaz, ülkemizde Demirdöküm'le günlük hayatımıza giriyor. Dünyadaki en ileri teknolojiyi, insanımızla birlikte yaşadığı 20 yılı aşkın deneyimle birleştiren Demirdöküm, klasik

ürünleri yanında, her biri konusunda standart oluşturan **Kombi Şofbenli Kat Kaloriferi, Doğalgazlı Kat Kaloriferi, Hermetik Soba, Bacalı Soba, Kalorifer Kazanı ve Brülörleri** ile sağlıklı bir çevre yaratıyor, yaşamı kolaylaştırıyor.

Demirdöküm'ün yeni müjdesi Demirdöküm ALNO Hazır Mutfak bu gelişme çizgisinin bir halkası olarak ürün ve hizmet zincirinde yerini almakta...

Türkiye biliyor; çevreyi koruyan, yaşamı kolaylaştıran, kadrosu, satış ve servis örgütüyle güvenilecek bir marka var...

Demirdöküm®
Türkiye'nin Tercih

GEDİK HOLDİNG

29.'uncu yılında bünyesindeki 24 şirketi, 700 çalışanı, 1000'den fazla bayii ile Türk Ekonomi'sine ışık tutmaya devam ediyor.

GEDİK HOLDİNG
GEDİK PAZARLAMA
GEDİK DIŞ TİCARET
GEDİK MENKUL DEĞERLER
BÖHLER
TERMO
SIRMETAL
SAMTAŞ
FRONIUS
SILOKS
GEDİK-HALSAK KIBRIS
GEPAS
ÖZGÜR REKLAMCILIK
HALSAK KİMYA
HALTUR
HALTAŞ
KARTAL KAYNAK
HASSAS DÖKÜM

TEMSİLCİLİKLER
CASTOLIN + EUTECTIC
DRESSEN PUMP
PLYMOVENT
BINZEL KAYNAK TORÇLARI
FURTENBACH GMBH
ÖGUSSA İNO SİLOX

GEDİK HOLDİNG A.Ş.
Yakacık Cad. No: 134 81430 Kartal - İstanbul
Tel: 389 59 90 (10 Hat) Fax: 353 58 53
Teleks: 36570 Geho tr.